

CJAS

Cappadocia Journal of Area Studies

Cilt / Volume 5

Sayı / No 2

Aralık / Dec. 2023

ISSN: 2717-7254

*Halil Burak Sakal,
Merve Özten Yıldız*

Giriş / Introduction
Takdim

Gülenay Göksenin Eren

Araştırma Makalesi / Research Article
**Mezhepçi Anlatılar ve Stratejik Değişimler: 2006 Lübnan-İsrail Savaşı
Sonrası İran-İsrail İlişkileri Üzerine Bir Araştırma**

*Mohamad Maqbool Waggy
Dr. Khalid Wasim Hassan.*

Araştırma Makalesi / Research Article
**Antagonistic States in Multilateral Forums: India and Pakistan in SAARC
and SCO**

Samet İşbilen

Görüş / Review Essay
Ukrayna'dan Sonraki Hedef Moldova Mı?

Fatma Bilgin

Görüş / Review Essay
Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Kırgızistan Eksen

Büşra Nur Adaş

Yayın Değerlendirmesi / Book Review
Gafarlı, Orhan. *Rusya'nın Batı'dan Kopuşu*, Nika Yayınevi, Ankara, 2022.
200 ss.

Fatma Kıyak

Yayın Değerlendirmesi / Book Review
Tok, Ufuk. *Afganistandaki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin
Tutumu*, Tasav Yayınevi, Ankara, 2022. 58 ss.

İçindekiler / Table of Contents

<i>Halil Burak Sakal, Merve Özten Yıldız</i>	Giriş / Introduction Takdim	79-80
<i>Gülenay Göksenin Eren</i>	Araştırma Makalesi / Research Article Mezhepçi Anlatılar ve Stratejik Değişimler: 2006 Lübnan-İsrail Savaşı Sonrası İran-İsrail İlişkileri Üzerine Bir Araştırma	81-109
<i>Mohamad Maqbool Waggy Dr. Khalid Wasim Hassan</i>	Araştırma Makalesi / Research Article Antagonistic States in Multilateral Forums: India and Pakistan in SAARC and SCO	110-126
<i>Samet İşbilen</i>	Görüş / Review Essay Ukrayna'dan Sonraki Hedef Moldova Mı?	127-152
<i>Fatma Bilgin</i>	Görüş / Review Essay Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Kırgızistan Ekseni	153-158
<i>Büşra Nur Adaş</i>	Yayın Değerlendirmesi / Book Review Gafarlı, Orhan. <i>Rusya'nın Batı'dan Kopuşu</i> , Ankara, Nika Yayınevi, 2022, --- sayfa.	159-161
<i>Fatma Kiyak</i>	Yayın Değerlendirmesi / Book Review Tok, Ufuk. <i>Afganistandaki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu</i> , Ankara, Tasav Yayınevi, 2022, --- sayfa.	162-165

CJAS

Cappadocia Journal of Area Studies

Yıl: 2023
Cilt: 5 **Sayı:** 2
Aralık 2023

Sertifika no (e-ISSN): 2717-7254.

İmtiyaz Sahibi:

İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı adına
Funda Firuz Aktan

Kapadokya Üniversitesi Yayın Komisyonu: Prof. Dr.
Vesile Şenol, Dr. Sinan Akıllı, Dr. Halil Burak Sakal

Editörler:

Dr. Tuğrul Keskin, Doç. Dr. Halil Burak Sakal
Kitap Eleştirisi Editörü: Merve Özten Yıldız
Yönetici Editör: Merve Özten Yıldız
Yardımcı Editör: Sümeyra Demiralp
İngilizce Editörü: Colin Sutcliffe

Yayın Kurulu: Prof. Dr. Hasan Ali Karasar (Kapadokya
Üniversitesi), Prof. Dr. Erel Tellal (Ankara Üniversitesi),
Dr. Klevis Kolasi (Ankara Üniversitesi), Dr. Tuğrul
Keskin (Kapadokya Üniversitesi), Dr. Halil Burak Sakal
(Kapadokya Üniversitesi)

Bu sayının hakemleri (alfabetik sıralama): Halil Burak
Sakal, Hasan Ali Karasar, Merve Özten Yıldız, Şafak
Oğuz, Umut Yukaruç

Yönetim Yeri:

Kapadokya Üniversitesi, Sosyal ve Stratejik Çalışmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi 50420 Mustafapaşa
Ürgüp Nevşehir.
Telefon : (384) 353 5009 | Faks : (384) 353 5125
Eposta : cjas@kapadokya.edu.tr

Tasarım: Halil Burak Sakal

Year: 2023
Volume: 5 **No:** 2
Aralık 2023

e-ISSN: 2717-7254.

Owner:

On behalf of the İlke Education and Health Foundation,
Funda Firuz Aktan

Cappadocia University Publications Commission: Prof.
Dr. Vesile Şenol, Dr. Sinan Akıllı, Dr. Halil Burak Sakal

Editors:

Dr. Tuğrul Keskin, Doç. Dr. Halil Burak Sakal
Book Review Editor: Merve Özten Yıldız
Managing Editor: Merve Özten Yıldız
Assistant Editor: Sümeyra Demiralp
English Editor: Colin Sutcliffe

Editorial Board: Prof. Dr. Hasan Ali Karasar
(Cappadocia University), Prof. Dr. Erel Tellal (Ankara
University), Dr. Klevis Kolasi (Ankara University), Dr.
Tuğrul Keskin (Cappadocia University), Dr. Halil Burak
Sakal (Cappadocia University)

Reviewers in this issue (alphabetical order): Halil Burak
Sakal, Hasan Ali Karasar, Merve Özten Yıldız, Şafak
Oğuz, Umut Yukaruç

Address:

Cappadocia University, Center for Social and Strategic
Research 50420 Mustafapaşa Ürgüp Nevşehir Turkey.
Telephone : +90 (384) 353 5009
Fax : +90 (384) 353 5125
E-mail : cjas@kapadokya.edu.tr

Design: Halil Burak Sakal

Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) Kapadokya Üniversitesi, Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yılda iki defa, altı ayda bir, Aralık ve Haziran aylarında yayımlanır.

CJAS, hakemli, bilimsel, akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Yayın değerlendirmesi/kitap incelemesi bölümündeki yazılar yayın kurulunun değerlendirmesinden sonra yayımlanır.

Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen makaleler benzerlik taramasından geçirilir.

CJAS, sosyal ve beşeri bilimlerle ilgili bölge araştırmalarına, saha çalışmalarına ve belli bir bölgeyle ilişkin güncel ve tarihi değerlendirmelere yer verir. *CJAS*, hakem değerlendirmesinden geçen orijinal araştırma makalelerini, kitap ve yayın değerlendirmelerini ve görüş makalelerini yayımlar. Dergimiz tüm dünyadan akademisyenlere yöneliktir.

Derginin yayın dili İngilizce ve Türkçedir.

Dergiye gönderilen yazılar için ücret alınmamaktadır.

CJAS'ın kullanıcıları için makale içeriklerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, yazdırabilir, arama yapabilir ve makalelerin tam metinlerine bağlantı verebilir.

CJAS'taki tüm yayınlar Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmaktadır.

Makalelerin telif hakkı yazarlara aittir. Yazarlar yayın haklarına hiçbir kısıtlama olmaksızın sahiptirler.

Bu dergideki tüm yazılar açık erişim olarak sunulmaktadır.

Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) is published semi-annually in two issues per year (in June and December) by the Cappadocia University, Center for Social and Strategic Research.

CJAS is a peer-reviewed, scientific, and academic journal.

Authors bear all the responsibility for the articles published in the journal.

The book reviews are published after the evaluation by the Editorial Board.

CJAS screens all submitted articles using web-based plagiarism software.

CJAS publishes scholarly articles on area studies and field research in social sciences and humanities. Current and historical critical evaluations of social phenomena are encouraged. *CJAS* publishes peer-reviewed original research articles, book reviews, and review essays. The audience of the journal is the global scientific community.

The languages of *CJAS* are English and Turkish.

No publication fee is charged for submitted articles.

The readers of *CJAS* may read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of its articles.

All publications in *CJAS* are licensed by the Creative Commons Attribution 4.0 International License.

The copyright of the articles belong to the authors. The authors retain publishing rights without restrictions.

All manuscripts are published open access in this journal.

Giriş

Takdim

Halil Burak Sakal ^{1,*}, **Merve Özten Yıldız** ² (Editörler)

1 Dr. Öğretim Üyesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2054-5222.

* İletişim: burak.sakal@kapadokya.edu.tr

2 Araştırma Görevlisi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3217-9976

* İletişim: merve.yildiz@kapadokya.edu.tr

DOI: 10.38154/CJAS.2024.70

Takdim

Dergimizin 2023 yılı Aralık sayısı, değerli okuyucularımızı altı farklı yazıyla buluşturmaktadır. Bu sayıda, biri Ortadoğu biri de Asya kıtasına odaklanan iki araştırma makalesi, ikisi de Türkiye'nin ve aslında dünyanın en önemli gündem maddelerinden olan Ukrayna Savaşı ve Çin'in Kuşak Yok Girişimi'nin Orta Asya'ya etkisi üzerine odaklanan iki görüş yazısı ve iki yayın değerlendirmesi yer almaktadır.

Yazarı Gülenay Göksenin Eren olan ilk araştırma makalesi, mezhepçi anlatıları ve onun stratejik değişimleri ekseninde 2006 yılı Lübnan-İsrail Savaşı sonrası İran-İsrail ilişkileri üzerine derinlemesine bir araştırmayı konu almaktadır. Ortadoğu'daki bölgesel güç dengesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayan mezhepsel ayrılıkların bölgedeki jeopolitik meselelerin nasıl şekillendiğini ortaya koymuştur. Özellikle 2006-2015 yılı arasındaki siyasi atmosferin İran-İsrail ilişkilerine etkisi incelenmiştir.

Hindistan ve Pakistan'ın Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği (SAARC) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) içerisinde sergiledikleri davranışları karşılaştırmalı olarak ele alan yazarlarımız Mohmad Maqbool Waggy ve Dr. Khalid Wasim Hassan, bu sayımızın ikinci araştırma makalesini kaleme almıştır. 2019'dan bu yana SAARC içinde birbirleriyle etkileşime girme konusunda

isteksizlik gösteren bu iki devletin davranışları mahkum ikilemi kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Yazarı Samet İşbilen'e ait olan ilk görüş yazısı Ukrayna Savaşı'nı referans göstererek Moldova'yı ele almaktadır. Moldova'nın bir sonraki Ukrayna olup olmayacağı sorunsalına ışık tutmayı amaçlayan İşbilen Rusya bölge politikaları üzerine bir inceleme sunmuştur.

İkinci görüş yazısı ise Fatma Bilgin' e aittir. Çin'in Kuşak Yol Girişimi'ni Kırgızistan ekseninde ele alan Bilgin, Çin'in Orta Asya politikalarını ortaya koyarken bölgedeki jeopolitik dengelerin ekonomik boyutuna da ışık tutmaktadır.

Yayın değerlendirmesi bölümündeki ilk değerlendirme Büşra Nur Adaş'a aittir. Adaş, Orhan Gafarlı'ya ait olan 2022 yılı Nika Yayınevi basımı olan "Rusya'nın Batı'dan Kopuşu" kitabının kapsamlı bir incelemesini yapmıştır. İkinci değerlendirme ise Fatma Kıyak'a ait olup Tasav Yayınevi'nden 2022 basımlı Ufuk Tok'un kaleme aldığı "Afganistandaki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu" kitabıdır.

Dergimizin bu sayısına çalışmalarını göndererek katkıda bulunmuş tüm yazarlara, bu eserlerin değerlendirme sürecinde emek harcayan tüm hakemlere teşekkürü borç bilir; ulusal ve uluslararası akademik camiadan dergimize yönelik süregelen ilginin devamını ümit ederiz.

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Araştırma Makalesi

Mezhepçi Anlatılar ve Stratejik Değişimler: 2006 Lübnan-İsrail Savaşı Sonrası İran-İsrail İlişkileri Üzerine Bir Araştırma
Gülenay Göksenin Eren^{1, *}

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye ORCID: 0009-0009-3236-5171

* İletişim: goksenineren@icloud.com

Gönderim: 30.11.2023; Kabul: 15.12.2023. DOI: 10.38154/CJAS.2024.64

Öz: 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'ndan, 2015 Nükleer Anlaşması'na kadar yaşanan gelişmeler; Ortadoğu'daki bölgesel güç dengesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle mezhepsel ayrılıklar, bu zaman dilimindeki siyasi gelişmeleri yakından etkilemiştir. Dolayısıyla yapılan çalışma; mezhepsel ayrılıkların jeopolitik olaylar üzerinde nasıl etkiler yarattığını ortaya koyan, aynı zamanda 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'ndan 2015 Nükleer Anlaşması'na kadar olan süreçte Hizbullah'ın bölge dinamiklerinin şekillenmesinde önemli bir aktör olduğunu iddia eden, mezhepçi bir bakış açısını ele almaktadır. Farklı mezheplerin ve ittifaklarının rolüne ışık tutan çalışma, 2006-2015 yılları arasındaki siyasi manzaranın derin bir analizini yaparak, yaşanan olayların hangi bölgesel aktörün lehine olup olmadığını sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, İsrail, Mezhepsel Ayrılık, Hizbullah, Vekâlet Savaşı

Abstract: Developments from the 2006 Lebanon-Israel War to the 2015 Nuclear Agreement; It played an important role in shaping the regional balance of power in the Middle East. Particularly sectarian differences closely affected the political developments in this time period. Therefore, the study conducted; It deals with a sectarian perspective that reveals how sectarian divisions have an impact on geopolitical events, and also claims that Hezbollah is an important actor in shaping the dynamics of the region from the 2006 Lebanon-Israel War to the 2015 Nuclear Agreement. The research, which sheds light on the role of different sects and their alliances, aims to present which regional actor is or is not in favor of the events by making a deep analysis of the political landscape between 2006 and 2015.

Key Words: Iran, Israel, Sectarian Difference, Hezbollah, Proxy War

Giriş

Ortadoğu; siyasi ve dini ayrılıklara dayanan çatışmaların, sıklıkla yaşandığı kaotik bir bölgedir. Ortadoğu'daki bu kaotik yapının nedenlerinden birini, Sünniler ile Şiiiler arasındaki dini ayrılıklara dayanan çatışmalar oluşturmıştır. Mezheplerin dini yorumlardaki ve tarihi olaylardaki farklılıklarından kaynaklanan bu asırlık ayrılık, bölgenin zaman ve mekândaki sosyo-politik manzarasında belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Sünniler ile Şiiiler arasındaki mezhepsel ayrılık, Ortadoğu bölgesinde jeopolitik rekabetler dâhil olmak üzere çok yönlü çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu çok yönlü Sünni-Şii çatışması manzarası içerisinde İran ve İsrail'in izlediği politikalar, çatışmaların derinleşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu'daki mezhepsel ayrılık, başta bölgesel aktörler olmak üzere uluslararası aktörlerin de dâhil olduğu jeopolitik rekabetlerle iç içe geçerek, gerilim ve çatışmaları daha da körüklemiştir.

Ortadoğu'nun kaotik ortamında; 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'ndan 2015 Nükleer Anlaşması'na kadar uzanan dönem, karmaşık jeopolitik manevralar ve mezhepçi dinamiklerle tanımlanan çok önemli bir döneme damgasını vurmuştur. Bu dönem, bölgesel güç dengesinin şekillenmesinin yanı sıra uzun süredir devam eden dini ve mezhepsel ayrılıkların da derinleşmesine neden olmuştur. 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'nda Hizbullah'ın Lübnan siyasetinde zorlu bir aktör olarak ortaya çıkmasına ve 2015 yılında İran'ın nükleer programını çevreleyen müzakerelere imza atılmasına kadar yaşanan olan süreçteki gelişmeler; özü itibarıyla Sünni-Şii ayrımına bağlı olup, bölgesel güç dengesini ve bölgesel ittifakları etkilemiştir. Özellikle 2006 yılında Hizbullah'ın bölgesel bir aktör olarak tarih sahnesine çıkışı; sonrasında yaşanacak olan Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nda bölgesel güç dengesinin şekillenmesine neden olmuştur. Özellikle Filistin üzerinden İsrail ile doğrudan çatışmayı merkeze alan bir dış politika izleyen İran; Lübnan'da ve Suriye'de İsrail'e karşı Hizbullah'ı desteklemiştir. İsrail ise İran'ın bölgesel güç edinmesine ilişkin kendisiyle aynı endişeleri paylaşan ABD, Suudi Arabistan ve bazı Sünni Arap Körfez ülkeleriyle yeni stratejik ittifaklar geliştirmiştir. Hatta Suudi Arabistan ve İsrail uluslararası topluma İran'ın dizginlenmesi gereken bir aktör olduğu mesajını vermek adına, Nükleer Anlaşma'nın iptal edilmesi konusunda çeşitli stratejik hamlelerde bulunmuştur. Dolayısıyla bu çok yönlü bölgesel rekabetleri anlamlandırabilmek için mezhepsel ayrılıkların ve stratejik ittifakların derinliği değerlendirilecektir.

2006 Lübnan-İsrail Savaşı

2006 Lübnan-İsrail Savaşı veya Temmuz Savaşı olarak bilinen savaş, 2006'da İsrail ile Lübnanlı bir militan grup olan Hizbullah arasında gerçekleşmiştir (Bulut & Bulut, 2021, s. 107). Her ne kadar savaşın taraflarını İsrail ve Hizbullah oluştursa da, savaş daha geniş çerçevede Lübnan, Suriye, İran başta olmak üzere Irak ve bölgede terörizme karşı savaş kavramı çerçevesinde politikalar yürüten ABD'yi de kapsamıştır (Mengüaslan, 2018, s. 108). Hizbullah ile İsrail arasında daha önceden süregelen gerilimler yaşanmıştır. 12 Temmuz 2006 tarihinde iki İsrail askerinin kaçırılması ve 8 askerin öldürülmesiyle Lübnan'da kısa süren sükûnet, yerini kana ve kargaşaya bırakmıştı (Bağlıoğlu, 2008, s. 33). Lübnan merkezli bir Şii militan grubu olan Hizbullah, İsrail'in kuzeyine ara sıra roket saldırıları düzenlemiş ve geçmişte İsrail askerlerini kaçırmıştır (Şengül, 2019, s. 29). Böylece savaş Hizbullah tarafından tetiklenmiştir. Buna karşılık İsrail, Lübnan'da Hizbullah'a karşı askeri bir kampanya başlatmıştır. Tarafların bu eylemleri gerilimi artırarak istikrarsızlığa yol açmıştır.

Lübnan-İsrail Savaşı'nda, Hizbullah ile İran yakın ilişkiler kurarak İsrail'e karşı mücadele etmiştir (Göksün, 2016, s. 11). Böylece Lübnan-İsrail Savaşı, Lübnan'daki derin siyasi ve mezhepsel bölünmeleri de tetiklemiştir. Lübnan hükümeti, Batı yanlısı gruplar karşısında Lübnan hükümetinde güçlü bir varlığa sahip olan ve kendi silahlı kuvvetleri olan Hizbullah ile bir ayrışma yaşamıştır. Bu ayrışmalar Lübnan'da, şiddete açık olan kırılgan bir siyasi manzara yaratmıştır. Lübnan-İsrail Savaşı; toplamda 34 gün sürmüş ve her iki tarafında önemli hasar ve sivil kayıplara uğramasına neden olmuştur.¹ İsrail hava saldırıları, deniz ablukaları ve kara operasyonları gerçekleştirirken, Hizbullah İsrail'in kasaba ve şehirlerine roket saldırıları düzenlemiştir (Topal, 2012, s. 112). Bir aydan fazla süren çatışmaların ardından BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararı uyarınca, 14 Ağustos'ta taraflar saldırılarını durdurmuştur (Bağlıoğlu, 2008, s. 32).

Hizbullah'ın Tarih Sahnesinde Yükselişi

1982 yılında Lübnan'da bulunan Şiiler'in temsilcisi olarak kurulan Hizbullah, İran-İsrail ilişkilerinde en önemli aktörlerden biridir (Ayhan, 2023, s. 52). Lübnan

¹ Ayrıca bkz.

İç Savaşı esnasında, 1979 yılında İran'da Şii mezhepli bir İslami rejimin ortaya çıkması Lübnan'daki Şii grupları cesaretlendirmiştir (Elhan, 2009, s. 7). Hizbullah, 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi sonucunda tarih sahnesine ilk olarak, EMEL Örgütü çatısı altında çıkmıştır (Cuzdan & Koca, 2021, s. 430). EMEL Hareketi içindeki anlaşmazlıklar, bazı üyelerin; ilerleyen süreçte EMEL Hareketi'nden uzaklaşmasına ve giderek İran ile daha yakın ilişkiler geliştirmesi sonucunda Hizbullah'ı kurmalarına neden olmuştur (Dalgıç, 2014). Özellikle 1979 İran İslam Devrimi sonrasında İran'ın, 1982 yılında Hizbullah'ın kuruluşuyla birlikte Lübnan'daki siyasi etkinliği artmış ve Hizbullah Lübnan'da önemli bir siyasi aktör konumuna gelmiştir (Bulut & Bulut, 2021, s. 111). Dolayısıyla Hizbullah, Lübnan'da var olan otorite boşluğunun, kanlı savaşların ve vekâlet savaşları sürdüren devletlerin ulusal çıkarlarının bir eseri olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Hizbullah'ın önderliğini Hasan Nasrallah yapmıştır (Duman, 2018, 157).

1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan itibaren Arap topraklarını işgal eden İsrail, Hizbullah tarafından 2000 yılında Arap topraklarından çekilmeye zorlanmıştır (Oruç, 2017, s. 179). Nasrallah, 2000 yılında yaptığı bir konuşmada İsrail'e karşı zafer kazanılmasında İran'ın ve Suriye'nin büyük katkıları olduğunu aynı zamanda Filistinli mültecileri ve Lübnan halkının koruyuculuğunu üstlenmeye devam edeceğini bildirmiştir (Ayhan, 2023, s. 60). Hizbullah'ın 12 Temmuz 2006'da üç İsraili askeri öldürüp iki askeri daha kaçırmasının ardından İsrail, 34 gün boyunca Güney Lübnan'ı işgal etmiştir (Bağlıoğlu, 2008, s. 32). Lübnan-İsrail Savaşı ile birlikte İsrail, Lübnan halkı tarafından 1982 işgalinden farklı olarak, Lübnan içerisindeki Hristiyan Marunîleri ve hatta Sünniler ile Şiiileri rahatsız eden bir varlığa (FKÖ'ye) karşı değil, 1990'dan beri yeni yeni toparlanmakta olan Lübnan'ın bizatihi kendisine yönelik bir savaş başlatmış olarak algılanmıştır (Özkoç, 2006, s. 313).

2006'da İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi Hizbullah'ın yeniden bir kurtarıcı rol üstlenmesine neden olmuştur (Bozkurt, 2014, s. 614). Hizbullah Filistin davasına ve İsrail işgaline karşı elde ettiği zafer Arap toplumunda Hizbullah'ın siyasal bir aktör olmasının kabullenişini kolaylaştırmıştır. İsrail'in Lübnan'dan çekilmesinin ardından İran, Hizbullah'ı değerli bir vekil ve bölgedeki nüfuzunu genişletmenin bir aracı olarak görerek desteğini artırmıştır (Gök, 2021, s. 737). Filistin'de Hamas'ın, Lübnan'da ise Hizbullah'ın artan etkinlikleri ve İsrail'e karşı sergiledikleri mücadele, şüphesiz İran'ın elini bölgede güçlendirmekte olan faktörler olarak dikkat çekmiştir (Bilgenoğlu & Ağır, 2021, s. 262). Ayrıca

Hizbullah'ın İran İslam Devrimi'nden ilham aldığı Şii Müslüman kimliği ortak paydasında, işbirliği içerisinde olmaya devam etmişlerdir.

2011 Arap Baharı Sonrası İran-İsrail İlişkileri ve Ortadoğu

2006 Lübnan İç Savaşı ile 2011 Arap Baharı arasında Ortadoğu'da özellikle Lübnan'da birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Mayıs 2008'de Lübnan'da, Batı yanlısı hükümetin müttefikleri ile Hizbullah liderliğindeki muhalefet arasında silahlı çatışmalar doğrultusunda siyasi bir krizle karşı karşıya kalınmıştır (Atlıoğlu, 2008). Arap ülkeleri krizi çözmek adına duruma müdahale ederek Doha Antlaşması'nı imzalamışlardır (Bağlıoğlu, 2008, s. 34). Aynı zamanda 2009'da Lübnan'da parlamento seçimlerine gidilmiştir (Yamak & Diğerleri, 2020, s. 374). Lübnan topraklarında uzun süredir hâkimiyet kuran Suriye Devleti'nin 2005'te Lübnan'dan çekilmesinin ardından, Lübnan'ın iç politikasında Suriye taraftarı 8 Mart Bloku ve Suriye muhalifi 14 Mart Bloku adı verilen ittifak şekillenmeleri kurulmuştur (Ayhan, 2023, s. 52). 2009 seçim sonuçlarına göre Lübnan seçimlerini kazanan 14 Mart İttifakı olmuştur (Köse, 2006, s. 12). Batılı ülkeler tarafından desteklenen 14 Mart İttifakı parlamentoda seçimi kazansa da, Hizbullah ve müttefiklerini temsil eden kişi sayısı artmıştır. Suriye 2005'te Lübnan'dan çekildikten sonra Lübnan'da siyasi bağımsızlığın artmasına ve Lübnan'ın siyasi dinamiklerini yeniden şekillendirmesine neden olmuştur (Ayhan, 2023, s. 53).

2010'un sonlarından başlayıp 2011'e kadar devam eden, topluca Arap Baharı olarak bilinen, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılan bir protesto ve ayaklanma dalgası yaşanmıştır (Karakaya & Çelik, 2021, s. 159). Tunus'ta Aralık 2010 protestolarının Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu kasıp kavuran geniş bir kitle hareketlerine evrilerek bazı devletlerde uzun süredir iktidarını devam ettiren liderlerin iktidardan düşürmesi, İsrail ve bölgede yer alan diğer devletlerin tahmin edebileceği bir gelişme değildi (Cankara, 2021, s. 5659). Bu popüler hareketler dizisi; Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye gibi ülkelerde siyasi reform, sosyal adalet ve otoriter yönetime son verme arayışı sebebiyle meydana gelmiştir (Demirtaş, 2014, s. 13). Suriye, bölgeyi şekillendirmeye devam eden yıkıcı bir iç savaşa sürüklenmiştir.

2006 Lübnan İç Savaşı ile 2011 Arap Baharı arasında dönemde yaşanan bu gelişmeler; Ortadoğu'daki siyasi ittifakları yeniden şekillendirerek, mevcut güç

yapılarına meydan okuyarak ve bugün bölgeyi etkilemeye devam eden çatışmaları tetikleyerek Ortadoğu'ya önemli değişikliklere sebep olmuştur.

Arap Baharı

Arap Baharı, 2010'un sonlarında başlayıp 2011'e ve sonrasına kadar devam eden, Arap dünyasının çeşitli ülkelerinde meydana gelen bir dizi demokrasi yanlısı ayaklanma ve siyasi protesto sonucunda meydana gelmiştir (Mencütek & Diğerleri, 2015, s. 2). Arap Baharı'yla ilgili bu konuya dair önemli bir soru sormak gerekmektedir. İnsanlar sokaklara çıkarak içinde bulundukları baskıcı otoriter rejimlere karşı ayaklanmaları, Arap Baharı süreciyle beraber kırılan suskunluk sarmalı neden o zamana kadar beklemiştir?² Bir anda neden Arap devletleri Aralık 2010'da ayaklanmış ve bu hareket bir halk zincirine dönüşerek Arap Baharı olarak tanımlanmıştır? Tunus, Yemen, Cezayir, Libya, Irak, Bahreyn, Mısır ve İran gibi Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da yer alan ülkelerde yaşanan işsizlik, enflasyon, sosyal refahın olmayışı, siyasi anlamda yozlaşma, gıda eksikliği, düşünce özgürlüğünün yokluğu ve yolsuzluk sorunları Arap dünyasındaki protesto hareketlerinin artmasına ve giderek yayılmasına neden olmuştur (Dede, 2011).

Arap Baharı'yla birlikte Ortadoğu'nun en önemli meselelerinden biri olan İsrail-Filistin sorunu dahi uluslararası gündemden düşmüş ve İsrail, artık Ortadoğu'da bölgesel istikrarsızlığa neden olan devletlerden biri olarak görülmemeye başlanmıştır (Cankara, 2021). Birçok Arap ülkesi; siyasi özgürlükleri kısıtlayan, muhalefeti bastıran ve sivil özgürlükleri sınırlandıran uzun süredir devam eden otoriter rejimler tarafından yönetilmiştir (Akbaş, 2012, s. 54). Bu baskıcı rejimlere yönelik hayal kırıklığı ve öfke, halk ayaklanmalarına yol açmıştır. Aynı zamanda o dönemde birçok Arap ülkesinde; yüksek işsizlik oranları, enflasyonun artması, gelir eşitsizliği ve yolsuzluk yaygın bir şekilde yaşanmıştır (Erdurmaz, 2013, s. 45). Bu ekonomik zorluklar, Arap ülkelerinde gençlere yönelik fırsatların yaratılmamasıyla birlikte toplumun rejimlere yönelik

² Arap Baharı'ndaki suskunluk sarmalı için ayrıca bkznz.

https://www.researchgate.net/profile/Onur-Taydas-2/publication/295073298_Suskunluk_Sarmali_Kurami_Baglaminda_Toplumsal_Hareketler_ve_Sosyal_Medya/links/56c6c93608ae03b93ddb1325/Suskunluk-Sarmali-Kurami-Baglaminda-Toplumsal-Hareketler-ve-Sosyal-Medya.pdf

hoşnutsuzluğunu körüklemiş ve protestolar için verimli bir ortam sağlamıştır (Buzkıran & Kutbay, 2013, s. 149). Özellikle sosyal medya platformlarının ortaya çıkışı ve internete erişimin artması, Arap Baharı'nda çok önemli bir rol oynamıştır (Tarkowski, 2011). Dolayısıyla medya, Arap Baharı'nda önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

Arap Baharı; bir sokak satıcısı olan Mohamed Bouazizi'nin kendini yakmasının ardından Aralık 2010'da Tunus'ta başlamıştır (Koçak, 2012, s. 24). Protestoların oldukça etkili olması sonucunda; Ocak 2011 tarihinde, Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Ben Ali istifa etmiştir (Kırık, 2012, s. 90). Tunus'taki protestolar; benzer sorunlar yaşayan ülkelerde domino etkisi göstererek yayılmıştır (Buzkıran & Kutbay, 2013, s. 149). Arap Baharı; rejimler ve liderler değiştikçe Suriyeli isyancıları da harekete geçirerek ülke çapındaki protestolar sonucunda kamuya ait olan malların hasar görmesine neden olmuştur (Buzkıran & Kutbay, 2013, s. 153). Suriye'deki durum, çeşitli aktörlerin çatışmaya dâhil olduğu, bugüne kadar devam eden tam anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüştür (Özdemir, 2016, s. 83). Dolayısıyla Arap Baharı; birçok Ortadoğu ülkesinde siyasi istikrarsızlığa ve otoriter rejimlerin yıkılmasıyla birlikte bir güç boşluğuna neden olmuştur (Koraltan, 2016, s. 35). Suriye ve Yemen gibi ülkelerde uzun yıllar boyunca devam eden güç mücadeleleri ve çatışmalar aynı zamanda insani kayıpların yaşanmasına da neden olmuştur (Yılmaz, 2020, s. 26). Özellikle Arap Baharı'ndan sonra; Sünni-Şii çatışmaları derinleşmiş, İslamcı hareketler Ortadoğu'da artmaya başlamış, hatta Müslüman Kardeşler Mısır'da, ordu darbe gerçekleştirinceye kadar kısa süreliğine iktidara gelmiştir. İslamcı partiler, birçok Ortadoğu ülkesinde siyasi nüfuz kazanmıştır. (Bingöl, 2013, s. 36- 39).

İran Perspektifinden Arap Baharı

Ağırlıklı olarak Şii Müslüman bir ülke olan İran, Arap Baharı 'na kendi jeopolitik çıkarları ve başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki Sünni çoğunluklu ülkelerle rekabet etme perspektifinden bakmıştır (Kılıç, 2020, s. 114). İran ile Suudi Arabistan arasındaki rekabet, Arap Baharı sırasında özellikle Bahreyn ve Suriye gibi ülkeler üzerinde artmıştır. 1979'daki İslam Devrimi'nden sonra geliştirilen Velayet-i Fakih doktrinine göre Irak, Yemen, Suudi Arabistan ve Bahreyn gibi ülkelerde yaşayan Şiiler'in, İran'ın dini liderliğine bağlılık göstermeleri istenmiştir (Çırakoğlu, 2017, s. 103). Arap Baharı süreci içerisinde İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişki; derin bir bölgesel ve jeopolitik rekabete damgasını vurmuştur (İnat, 2016, s. 19). İran ve Suudi Arabistan, Ortadoğu'da

İslam'ın farklı mezheplerini temsil eden ve farklı jeopolitik çıkarlara sahip olan iki büyük bölgesel gücü oluşturmuştur. İran ağırlıklı olarak Şii Müslümanlık, Suudi Arabistan ise Sünni İslam'ı takip etmiştir (Tarık, 2019, s. 76) Arap Baharı, her iki ülkeye de etkilerini artırma ve ortaya çıkan siyasi ortamı kendi lehlerine çevirme fırsatı yaratmıştır.

Suudi Arabistan, İran'ın bölgede daha güçlü bir yer edinmemesi için Sünni liderliğindeki hükümetleri desteklemiş ve İran'la potansiyel bağları olan hareketlere karşı çıkmıştır (Torabi, 2012, s. 109). İran ise Arap Baharı'ndaki Şii toplulukları destekleyerek Bahreyn, Irak, Lübnan ve Suriye gibi ülkelerde Şii liderliğindeki hükümetleri güçlendirmeye çalışmıştır (Akdoğan, 2012, s. 472). İran ile Suudi Arabistan arasındaki rekabet ve vekâlet savaşları; Ortadoğu'daki mezhepsel gerilimleri körükleyerek bölgedeki mevcut bölünmeleri şiddetlenmesine yol açmıştır (Kılıç, 2020, s. 115). Ayrıca İran'ın Lübnan'da Hizbullah ve Gazze Şeridi'nde Hamas gibi İsrail karşıtı gruplara destek vermesi Arap Baharı'nda aynı tutarlılıkta devam etmiştir (Tür, 2015, s. 90). İran için bu Şii gruplar, İsrail'e karşı "Direniş Eksenini" nin bir parçası olmuştur (Akdoğan, 2012, s. 478). Öte yandan İran Arap Baharı'nı, bölgedeki nüfuzunu genişletmek ve Batı destekli rejimlerin egemen olduğu statükoya meydan okumak için uygun bir ortam olarak değerlendirmiştir (Çırakoğlu, 2017, s. 103).

İsrail Perspektifinden Arap Baharı

İsrail'in Arap Baharı'nın başlangıcında gelişmeleri yakından takip etme politikası, bölgede özellikle İslami grupların etkinliğinin artmasıyla birlikte değişiklik göstermiştir. Mısır'da bir anda rejim değişikliğine gidilmesi ve Ürdün'de protestoların giderek şiddetlenmesi İsrail'in giderek tedirgin olmasına neden olmuştur (Cankara, 2021, s. 5663). Çünkü İsrail, Arap Baharı'nda Mısır ve Ürdün ile barış anlaşmalarını sürdürmüştür. Öte yandan Arap Baharı'ndan kısa bir süre önce Lübnan'da Hizbullah'ın desteğiyle birlikte yeni hükümet kurulmuştur. İsrail, bu olay sonrasında ve Arap Baharı esnasında demokratikleştirilme sürecini, bir güvenlik krizi olarak yorumlamıştır (Zacharia, 2011).

3 Temmuz 2013 tarihinde Mısırlı General Abdulfettah el-Sisi liderliğindeki bir darbeyle Muhammed Mursi'nin iktidarının sona erdirilmesiyle Müslüman Kardeşler statüsünü kaybetmiş ve Suriye'deki kaos ortamı bir iç savaşa sürüklenerek uluslararası toplumun bundan sonra İsrail'i Ortadoğu'daki istikrarsızlığı yaratan bir devlet olarak görmeyip aynı zamanda Ortadoğu'dan

bahsedildiğinde Filistin mücadelesinden değil de Arap Baharı'nda yaşanan olaylardan söz edilmeye başlanmıştır (Cankara, 2021, s. 5666). Mısır'daki geçiş, Mısır'ın gelecekte belirleyeceği yönü ve İsrail-Mısır ilişkileriyle ilgili tutumu hakkında İsrail'in kaygıları oluşmaya başlamıştır ancak yine de temkinli bir yaklaşım sürdürerek istikrarlı ve demokratik bir Mısır'ı desteklediğini ifade etmiştir (Göngen, 2014, s. 11-12). Öte yandan Suriye'de bir iç savaş yaşanmaya başlamasıyla birlikte artık İsrail, uluslararası toplum tarafından Ortadoğu'da istikrarsızlığa neden olan bir aktör olarak görülmemeye başlanmıştır. Ayrıca uluslararası gündemden Ortadoğu'daki İsrail-Filistin mücadelesi düşmüş, yerini Arap Baharı almıştır. Böylece İsrail-Filistin arasında kalıcı bir barış sağlanması, bölgenin en önemli sorunlarından biri olmaktan çıkmıştır (Gire, 2016, s. 52). Dolayısıyla iki tarafında birbirine yönelik politikaları ve stratejiler, İsrail'de Filistin'le kalıcı barış sağlamak isteyen partilerin rolünün artması, Hamas ve El-Fetih'in bölünmüşlüğü gibi konular gündemin dışında kalmıştır (Cankara, 2021, s.1).

İsrail, artan huzursuzluk potansiyeli ve bunun İsrail-Filistin ilişkileri üzerindeki olumsuz bir etki yaratacağını düşünse de Arap Baharı, İsrail-Filistin dinamiğinde önemli değişikliklere yol açmamıştır (Pratt, 2013, s. 31). İsrail, İran'ın bölgesel emelleri hakkındaki ortak endişeleri nedeniyle, başta Körfez İşbirliği Konseyi üyeleri dâhil olmak üzere birçok Körfez ülkesiyle gizli ve resmi olmayan anlaşmalar imzalamıştır (Koç, 2020, s. 251). Arap Baharı sırasında İsrail, bölgedeki istikrarı ve kendi güvenliği üzerindeki etkileri anlamaya çalışarak yaşanan gelişmeleri izlemeyi tercih etmiştir. Ayrıca 1979 yılından itibaren İsrail'in Ortadoğu bölgesinde algılamış olduğu temel kaygılarından biri; Arap Baharı'nı kendi lehine olacak şekilde değerlendiren İran'ın giderek bölge güçlü ve etkili olmaya başlamış olmasıdır (Tür, 2015, s. 90).

2011 Suriye İç Savaşı

Suriye'de özellikle Hafız Esad döneminde Baas rejimiyle başlayan otokratik bir yönetim anlayışı politik baskıların yaşanmasına neden olmuştur. 1963 darbesinden sonra Baas Partisi Suriye'de tek resmi parti olarak faaliyet göstermiştir (Özdemir, 2016, s. 85). Bu durum, Suriye'de güçlü bir muhalefet yaratmıştır. Hafız Esad döneminde "Şam Baharı" adı verilen hareket olmak üzere çeşitli gruplardan muhalif sesler yükselmeye başlamıştır (Landis & Pace, 2007, s. 47). Suriye'deki muhalefetin başını çeken en önemli muhalif grup Müslüman Kardeşler, Hafız Esad'ın yıllarca politik baskılarına maruz kalmış ve

bu muhalefet Suriye’den ihraç edilme kararıyla karşı karşıya kalmıştır (Gökçe, 2021, s. 44). Arap Baharı’ndan sonra, Damascus Spring adı verilen Şam Baharı’nda halkın biriktirdiği talepler, son 30 yılın baskıcı rejiminden ziyade daha ılımlı ve daha demokrasi kurallarını içeren bir rejime geçişi ihtiva etmiştir (Kuzu, 2019, s. 28). Hafız Esad döneminde “Şam Baharı” adı verilen hareket olmak üzere çeşitli gruplardan muhalif sesler yükselmeye başlamıştır (Landis & Pace, 2007, s. 47). Benzer şekilde Hafız Esad’dan sonra 2000 yılı itibariyle iktidara gelen oğul Beşar Esad; siyasi muhalefetin bastırın, insan hakları ve özgürlüklerini kısıtlayan otoriter bir rejim olmaya devam etmiştir (Acar, 2013, s. 132). Dolayısıyla Suriye’de bulunan rejim muhalifleri, giderek Esad yönetiminden hoşnutsuz ve şikâyetçi olmaya başlamıştır. Ancak muhalif grupların her biri Esad yönetimi tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır (Gökçe, 2021, s. 38). Bu durum muhalif grupların radikalleşmesine ve çatışmanın daha da tırmanmasına yol açmıştır (Akkan & Aksu, 2023, s. 172). Güvenlik güçleri tarafından aşırı güç kullanımı, keyfi tutuklamalar ve işkence muhalefetin öfkesini körüklemiş ve silahlı bir isyanın başlamasına neden olmuştur (Atacan, 2014, s. 111). Arap Baharı’nın Ortadoğu’da beklenmedik bir etki yaratmasıyla birlikte Suriye’deki muhalefet bastırılmamaya başlamıştır. Esad rejimi, Suriye’de hızla yayılmaya başlayan protestoların önüne geçememiştir.

Sonuç olarak iç savaş sonrasında Suriye’de, çok sayıda tarihi ve arkeolojik yapılar çatışmalar sırasında ciddi şekilde hasar görmüş veya yok edilmiştir.³ Halep, Palmyra ve daha pek çok antik kent, yalnızca Suriye’ye değil, bir bütün olarak insanlığa ait paha biçilmez kültürel mirasın kaybına yol açan büyük hasar görmüştür. Milyonlarca Suriyelinin yerinden edilmesinin dünya çapında mülteci krizlerine yol açmıştır (Bozkurt, 2018, s. 62). Suriye ekonomisi, ticaretin aksamasıyla savaştan ciddi bir şekilde etkilenmiş, Suriye’deki işsizlik ve enflasyon oranı da artmıştır (Salmaşur, 2020, s. 88). Suriye’deki savaş uluslararası ilişkilerde aktörler arasındaki ilişkilerin gerilmesine ve bir çözüm bulmaya yönelik diplomatik çabalar için zorluklar yaratmıştır. Uluslararası aktörler tarafından çok sayıda barış süreci ve müzakere girişiminde bulunulmuştur (Zartman & Touval, 2007, s. 39) Ancak kapsamlı ve kalıcı bir çözüm bulma konusunda zorlanılmıştır. Bu da Suriye halkının çektiği ıstırapın uzamasına

³ Ayrıca bkz.

neden olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın sonuçlarının çok yönlü ve birbiriyle bağlantılı olduğunu, bu durumun Suriye'de ve Ortadoğu bölgesinde uzun vadeli etkileri olan bir krize dönüştüğünü belirtmek son derece önemlidir.

Suriye İç Savaşı'nda İran ve Hizbullah'ın Rolü

İran, 2011'de patlak veren Suriye İç Savaşı'nda Suriye'ye destek vermiş ve savaş sırasında en etkili aktörlerden biri olmuştur. İran'ın Suriye İç Savaşı'na dâhil olması, öncelikle bölgesel ve jeopolitik çıkarları tarafından bir motive kaynağı oluşturmuştur (Polat & Kaya, 2022, s. 5). İran, Beşar Esad liderliğindeki Suriye rejimini destekleyerek bölgedeki önemli bir müttefiki olan Suriye ile ittifakını Suriye İç Savaşı'nda güçlendirmiştir. Bu durum, İran'ın gücünü yansıtmaya ve nüfuzunu Akdeniz bölgesi boyunca genişletmesine, rakip bölgesel güçlere karşı konumunu güçlendirmesine olanak tanımıştır (Kökçam, 2019, s. 45). Şii yerleşimlerin özellikle Irak ve Lübnan sınır bölgeleri ile Şam ve çevresinde yoğunlaştırılması, Tahran-Akdeniz karayolu bağlantısını sağlayan hattın kontrolünün garanti altına alınmasına hizmet etmiştir (Okalan & İşyar, 2023, s. 29). Öte yandan İran'ın savaşa dâhil olmasında; Suudi Arabistan ve Türkiye gibi bölgesel rakiplerinin etkisine meydan okuması ve Akdeniz'de bir güç oluşturma düşüncesi etkili olmuştur (Dersan Orhan, 2016, s. 96). Ayrıca Suriye İç Savaşı İran'a; Ortadoğu bölgesindeki etkinliği artırmak, Suudi Arabistan ve İsrail gibi bölgesel rakiplerine karşı mücadele etmek için bir geçit sağlamıştır. Suriye, İran'ın İsrail'e karşı "direniş ekseninde" hayati bir bağlantı görevi görmüştür (Sinkaya, 2015, s. 48). İran'ın ABD, İsrail ve bölgedeki Sünni blok karşısında direniş cephesine liderlik eden pozisyonunun korunmasında ve Doğu Akdeniz'e ulaşma stratejisinin sürdürülmesinde kritik öneme sahip olan bölgesel vekil gücü Lübnanlı Hizbullah ile bağlantısını Irak ve Suriye üzerinden gerçekleştirdiği hesaba katılmalıdır (Okalan & İşyar, 2023, s. 16). Dolayısıyla İran; Suriye rejimini destekleyerek İsrail'e karşı stratejik bir derinlik yaratmaya ve potansiyel olarak İsrail sınırlarına daha yakın yerlerde daha güçlü bir askeri varlık kurmaya çalışmıştır.

Suriye İç Savaşı, ağırlıklı olarak Sünni muhalefetin Alevi liderliğindeki Esad hükümetine karşı savaşıyla büyük ölçüde mezhepsel bir boyut kazanmıştır (Akkan & Aksu, 2023, s. 156). İran, Alevi Esad rejimini destekleyerek, Sünni İslamcı grupların yükselişini ve etkilerinin bölgeye seyretmesini engellemeye çalışmıştır (Kocatepe, 2017, s. 75 Suriye İç Savaşı'nda İran'ın desteklediği en önde gelen vekil güç, Lübnan merkezli bir Şii militan

grubu olan Hizbullah olmuştur (Ayhan, 2023, s. 53). Böylece İran, Hizbullah üzerinden Suriye'deki etkisini güçlendirmiş ve gücünü sınırlarının ötesine taşımıştır (Okalan & İşyar, 2023, s. 20). İran'ın iç savaş sırasında uyguladığı politikalarında mezhepsel faktörler etkili olsa da, İran'ın hedefleri mezhepsel çıkarlarının ötesine geçmiştir. Ancak İran destekli Hizbullah'ın Suriye'ye müdahalesi; Esad rejiminin topraklarını geri kazanmasına yardımcı olurken, aynı zamanda kaynaklarını zorlamış ve onu özellikle Sünni çoğunluklu devletler ve İsrail ile bölgesel rekabete maruz bırakmıştır.

Suriye İç Savaşı'nda İsrail'in Rolü

Suriye İç Savaşı, tarih sahnesinde kendini göstermeye başladığında İsrail, yaşanan gelişmelerden endişe duymuştur. Hizbullah için Suriye yalnızca İran ile bağlantısını sağlayan önemli bir geçiş noktası olmayıp, ayrıca örgütün İsrail karşısındaki askeri kapasitesinin sürdürülebilirliği bakımından önemli olan çok sayıda askeri eğitim kampları ve silah depolarının bulunduğu bir güvenli bölgeyi temsil etmiştir (Okalan & İşyar, 2023, s. 20). Hizbullah'ın Suriye'deki aktif rolünün giderek artması üzerine İsrail, Hizbullah'ın düşmanca duruşu, İsrail karşıtı söylemi ve askeri müdahaleleri nedeniyle Hizbullah'ı önemli bir güvenlik tehdidi olarak görmeye devam etmiştir (Kökçam, 2019, s. 47). İsrail gelişmiş silahların; Suriye'den Lübnan'daki Hizbullah'a transferini, (Elhan, 2019, s. 12) Golan Tepeleri üzerinden engellemeye çalışmıştır.⁴ İsrail, Hizbullah tarafından silah nakli için kullanıldığını düşündüğü tüm silah üretim tesislerini ve transfer yollarını hedef alarak Suriye içinde hava saldırıları düzenlemiştir. Hizbullah ve diğer İran destekli Şii milis grupların güneyde -özellikle de Golan Tepeleri 'nin bulunduğu sınır bölgelerinde- artan varlığının Tel-Aviv yönetiminde yarattığı güvenlik endişesi ise, İsrail'in Suriye'deki İran destekli milislere ait mevzilere hava saldırıları düzenlemeye başlamasına yol açmıştır (Okalan & İşyar, 2023, s. 26). Bu saldırılar, Hizbullah'ın askeri müdahalelerini azaltmayı ve silahlara erişimini engellemeyi amaçlamıştır.

İsrail, Esad rejiminin Golan Tepeleri'ni geri alma ihtimaline yönelik muhalifleri destekleyerek bölgedeki güvenliğini sağlamaya çalışmıştır (Özden, 2022). Golan Tepeleri' nin statüsü uluslararası bir anlaşmazlık konusu olmaya

⁴ Ayrıca bkzn.

devam etmiştir. Çoğu ülke Golan Tepeleri'ni Suriye toprağı olarak görmekte ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayanan müzakere edilmiş bir çözümü desteklemiştir. (Çınar, 2021, s. 20). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, "İsrail'in Golan Tepeleri'ndeki egemenlik iddiaları yok hükmündedir" açıklamasında bulunmuş, Arap Birliği ile İslam İşbirliği Teşkilatı da Netanyahu'nun açıklamalarına tepki göstermiştir (AA, 2019). Golan Tepeleri, Suriye İç Savaşı esnasında çeşitli isyancı gruplar, Suriye hükümeti ve stratejik önemi nedeniyle Golan Tepeleri'ndeki kontrolü sağlamak adına dış aktörlerin de dâhil olduğu çekişmeli bir bölge haline gelmiştir (Çetintaş & Sönmez, 2023, s. 88). İsrail'e göre ise İran, Suriye iç savaşı boyunca Şam yönetimine verdiği destek karşılığında, İsrail'in işgal altında tuttuğu Golan Tepeleri yakınlarında askeri üs, Suriye'nin Akdeniz kıyısında da deniz üssü elde etmeyi planlamaktadır (Yüksel, 2019, s. 91). Dolayısıyla İsrail'in izlediği stratejilerin temelini; ulusal güvenlik kaygısı, Suriye çatışmasının bölgesel dinamikleri ve özellikle Hizbullah ile İran arasında yıllardır süren rekabet gibi faktörler etkili olmuştur.

Özetlemek gerekirse Suriye İç Savaşı'nın İsrail için artan güvenlik endişeleri, sınırlarına yakın İran nüfuzunun genişlemesi, insani kriz ve aşırılık yanlısı grupların potansiyel yükselişi dâhil olmak üzere geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. İsrail çatışmadan etkilenen Suriye halkına sınırlı insani yardım sağlarken güvenlik çıkarlarını korumak için önlemler almıştır (Kökçam, 2019, s. 46). Suriye'deki durum İsrail'in tutumlarındaki değişkenliğini korumaya devam etmektedir.

2015 İran Nükleer Anlaşması

İran'ın nükleer çalışmaları özellikle Humeyni'nin 1980-1988 İran-Irak Savaşı'ndan sonra, insanlığa bir fayda sağlamadığı düşüncesiyle durdurulmuştur (Demir, 2018). Bununla birlikte devrimden hemen sonra yaşanan İran-Irak Savaşı esnasında İran'daki nükleer tesislerin çoğu Irak tarafından bombalanmıştır (Köse, 2008, s. 20). İran-Irak Savaşı'nda hasar gören nükleer tesislerin onarımı için Almanya, Hindistan ve Çin gibi ülkelerle görüşmeler düzenlense de ABD'nin bu ülkelere baskı uygulaması üzerine nükleer tesislerin onarımı tamamlanamamıştır (Jane, 2017, s. 273). ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'da etkinliğini artırma girişimleri karşısında İran, Rusya için stratejik bir ortak olmuştur. İran'ın jeopolitik konumu, Rusya'nın İran'la askeri ve nükleer alanda işbirliği yapmasına neden olmuştur (Akkoyunlu, 2007, s. 66). ABD, ezeli rakibi olan Rusya'ya karşı İran'la nükleer bir işbirliği içerisinde

olmasından dolayı baskı yapmış ve İran'ın nükleer silahlar bulundurduğuna dair ispatı olmayan istihbarat raporları yayınlamıştır (Hamzaoğlu & Hoşfikirer, 2022, s. 554). Ancak buna rağmen iki taraf arasındaki nükleer işbirliği 2002 yılına kadar herhangi bir BM denetimi olmadan devam etmiştir (Yeşiltaş, 2019, s. 3957).

14 Ağustos 2002 tarihinde İran'daki İslami rejime muhalif olan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün eski bir üyesinin Washington D.C.'de düzenlenen bir basın toplantısında İran'daki kaynaklara dayanarak yaptığı açıklamada, Natanz ve Arak'ta nükleer silah yapmaya yönelik gizli nükleer tesisler inşa edildiğini ileri sürmesi üzerine İran ile ABD, AB ve BM arasında sürecek olan nükleer kriz dönemi başlamıştır (Yalçın, 2015). 2003 yılında İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ülkesinin nükleer yakıt çevrimi çalışmaları yürüttüğünü açıklarken, UAEA Direktörü Baradei, İran'ın Natanz ve Arak'taki çalışmalarını gizleyerek NPT'yi (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması) ihlal ettiğini belirtmiştir (Köse, 2018, s. 20). Bunun üzerine İran ile ABD, AB ve BM arasında 2015 İran Nükleer Anlaşması'na kadar bir nükleer kriz dönemi yaşanmıştır (Gül & Karapınar, 2019, s. 280). Öncelikli olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler, İran'ın nükleer programını engellemeye çalışıp İran'ı 1970'te imzalanan NPT'nin (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması) hükümlerine uymaya zorlamıştır.

Başta ABD ve İsrail olmak üzere bazı ülkeler, İran'ın nükleer silah üretme kapasitesine oldukça yaklaştığını iddia etmiştir. 5 Yaklaşık üç yıl süren müzakereler sonucunda; İran yönetimi ile P5+1 ülkeleri olarak adlandırılan BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa ile Almanya'nın yanı sıra Avrupa Birliği arasında Temmuz 2015'te müzakere yürütülmeye başlanmıştır.6 KOEP; 20 Temmuz 2015 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, 17 Eylül 2015 tarihinde ABD Kongresi ve 13 Ekim 2015 tarihinde İran Meclisi tarafından onaylamıştır (Gül & Karapınar, 2019, s. 88). Ancak 2015 yılında ABD Başkanı Donald Trump, başkanlık yarışı içerisine girdiği süreçte;

⁵ Ayrıca bkznz. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunden-bugune-iran-nukleer-anlasmasi/1139503>

⁶ Ayrıca bkznz. <https://tr.euronews.com/2018/08/25/iran-yeni-nukleer-santral-icin-rusya-ile-gorusmelere-basladi->

İran Nükleer Anlaşması'na itiraz etmiştir.⁷ Obama yönetiminin imzaladığı anlaşmaya karşı çıkan Trump, Kasım 2016'daki başkanlık seçimi öncesi ve sonrasında anlaşmayı, "dünyanın en kötü anlaşması" olarak niteledi (AA, 2018). Anlaşmaya taraf olan Fransa ve Almanya gibi ülkeler Trump'ı anlaşmadan çekilmemesi için ikna etmeye çalışsa da⁸ Trump 8 Mayıs 2018'de anlaşmadan çekilmiştir.⁹ Ayrıca yapılan anlaşmanın, İran'ın balistik füze denemelerini kapsamayışı ve anlaşmanın üzerinden 10 yıl geçtikten sonra İran'ın yeniden nükleer silah elde edebilme imkânı, Trump'ın anlaşmanın maddelerinde ciddi kusurların olduğunu ifade etmesine neden olmuştur.¹⁰ Dolayısıyla Trump daha güvenli bir anlaşma yapılabileceğini iddia etmiş ve anlaşmadan çekilmiştir.

Suudi Arabistan'ın Anlaşmaya Yönelik Tutumu ve İsrail ile Stratejik Ortaklığı

Aralarında Katar, Umman, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin de bulunduğu Körfez ülkeleri, İran ve Batılı devletler arasında yapılan müzakereleri ve ardından İran Nükleer Anlaşması'nın uygulanmasını yakından takip etmiştir. İlerleyen süreçte Obama'nın; İran hükümetiyle bir nükleer anlaşmaya imza atması ve İran'ı uluslararası sisteme dâhil etmesi, Körfez ülkeleri tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır (Erboğa, 2020). Özellikle bu anlamda İran'ın en büyük bölgesel rakiplerinden biri olan Suudi Arabistan, İsrail'le stratejik bir ortaklık geliştirmiştir. Her iki taraf da dikkatlice geliştirilen iş birliğini İran'ı uyarmak için kullanmayı umarken, Suudi

⁷ Ayrıca bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/duyden-bugune-iran-nukleer-anlasmasi/1139503>

⁸ Ayrıca bkz. <https://www.haberturk.com/almanya-ingiltere-ve-fransa-trump-i-ikna-etmeye-calisiyor-1936056>

⁹ Ayrıca bkz. <https://www.setav.org/analiz-nukleer-anlasma-sonrasi-abdnin-iran-politikasi/>

¹⁰ Ayrıca bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/iranla-nukleer-anlasmada-balistik-fuze-krizi/1133263>

Arabistan halkı İsrail ile daha yakın ilişkiler kurmaya şimdiden hazırlanmaktadır.¹¹

14 Temmuz 2015'te İran ile P5+1 ülkeleri arasında bir Nükleer Anlaşma'nın imzalanmasından sonra Suudi Arabistan ve İsrail'in İran'la olan ilişkileri daha da gerginleşmiştir (Acar, 2022, s. 176). Dolayısıyla Suudi Arabistan ve İsrail, İran'ın bölgesel güç kapasitesini artırması durumunda bölgesel rakipleri olan İran'ın, kendilerine yönelik sergileyeceği strateji konusundaki kaygıları giderek derinleşmiştir (Al Jazeera, 2015).¹² Bu faktörler, başta Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin özellikle ulusal güvenliklerine yönelik tehditlerle mücadele etmeleri için benzer araç ve teknikleri kullanarak İran'a karşı mücadele vermelerine neden olmuştur (Erboğa, 2020). Bu kaygının derinleşmesi sonucunda Suudi Arabistan ve İsrail, aralarında herhangi bir diplomatik ilişki bulunmamasına rağmen İran'ın anlaşma doğrultusunda bölgesel denkleme edindiği konum karşılığında İran'a ve anlaşmaya karşı çıkararak stratejik bir ortak haline gelmişlerdir (Rakipoğlu & Kurt, 2019, s. 111). Suudi Arabistan ve İsrail, İran'ın ulusal güç kapasitesinin önüne geçmek ve uluslararası yaptırımların yeniden İran'a uygulanması için Nükleer Anlaşma'nın iptal edilmesini istemiştir (Akdoğan, 2021, s. 481).

Suudi Arabistan yapılan anlaşmanın; bölgedeki İran tehdidini dengelemek için kendi nükleer programlarını geliştirmeye çalışan diğer ülkelerle birlikte bölgede bir nükleer silahlanma yarışına yol açabilme ihtimalinden endişe duymuştur.¹³ Dolayısıyla Suudi Arabistan ve İsrail, Nükleer Anlaşma'nın; İran'ın Lübnan, Suriye, Yemen ve Irak gibi ülkelerdeki militan gruplara verdiği desteği ele alması gerektiğini de vurgulamıştır. Suudi Arabistan ve İran, Ortadoğu'daki nüfuz etkilerini ve güç kapasitelerini artırma konusunda uzun süredir devam eden bir rekabet içerisinde (Cavlak & Gök, 2021, s. 2132). Suudi

11 Suudi Arabistan ve İsrail'in 'örtülü ittifakı' Jonathan Marcus Savunma ve Diplomasi Muhabiri 25 Kasım 2017 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42109959> Erişim tarihi 22 Mayıs 2023)

12 Ayrıca bkz. <https://www.aljazeera.com/news/2015/4/14/why-saudi-arabia-and-israel-oppose-iran-nuclear-deal>

13

Ayrıca

bkz.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150316_suudi_arabistan_iran

Arabistan, bir nükleer anlaşmanın İran'ı cesaretlendirebileceğinden, bölgede nüfuz uygulama yeteneğini artırabileceğinden, potansiyel olarak Suudi Arabistan ve müttefikleri için bir güvenlik tehdidi oluşturabileceğinden endişe etmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve İsrail uluslararası topluma İran'ın dizginlenmesi gereken bir aktör olduğu mesajını vererek, Nükleer Anlaşma'nın iptal edilmesi konusunda çeşitli stratejik hamlelerde bulunmuştur.

Sonuç

Lübnan'daki çatışma, Ortadoğu bölgesinde Türkiye de dâhil olmak üzere komşu ülkelerin istikrarını etkileyen değişken bir duruma sebebiyet vermiştir. Lübnan-İsrail Savaşı'nda İran ve Suriye'nin Hizbullah'a destek vermesi, İsrail'in bölgedeki etkisine karşı koyma istikrarlarını göstermiştir. Lübnan-İsrail Savaşı'ndan sonra; Ortadoğu'da bir dönüm noktası olan, 2010'un sonlarından başlayıp 2011'e kadar devam eden, topluca Arap Baharı olarak bilinen, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılan bir protesto ve ayaklanma dalgası yaşanmıştır. Birçok Ortadoğu ülkesinde yaşanan baskıcı rejimler, işsizlik, enflasyon, sosyal refahın olmayışı, siyasi anlamda yozlaşma, gıda eksikliği, düşünce özgürlüğünün yokluğu ve yolsuzluk gibi sorunlar Arap dünyasındaki protesto hareketlerinin giderek yayılmasına neden olmuştur. Arap Baharı'nda İran ile Suudi Arabistan arasında yaşanan vekâlet savaşları, Ortadoğu'daki mezhepsel çatışmaların giderek derinleşmesine neden olmuştur. Suudi Arabistan ile aynı duyguları paylaşan İsrail, özellikle İslamcı grupların potansiyel yükselişinden veya İran'ın bölgedeki etkisinin güçlenmesinden endişe etmeye başlamıştır. Hatta Arap Baharı, 2011 yılında Suriye İç Savaşı'na neden olmuştur. 2011 yılındaki Suriye İç Savaşı'nda İran'ın desteklediği en önde gelen vekil güç, Hizbullah olmuştur. Suriye İç Savaşı, mülteci krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın sonuçlarının çok yönlü ve birbiriyle bağlantılı olduğunu, bu durumun Suriye'de ve Ortadoğu bölgesinde uzun vadeli etkileri olan bir krize dönüştüğünü belirtmek son derece önemlidir.

14 Temmuz 2015'te İran ile P5+1 ülkeleri arasında bir Nükleer Anlaşma'nın imzalanmasından sonra Suudi Arabistan ve İsrail'in İran'la olan ilişkileri daha da gerginleşmiştir. Özellikle Suriye İç Savaşı'nda İran'ın dış politikadaki manevra kabiliyetinden ve nüfuzunu artırma girişimlerinden endişe duyan Suudi Arabistan ve İsrail'in güvenlik endişeleri artmıştır. Nükleer Anlaşma; İran'a yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılmasına yol açarak İran'ın küresel pazara yeniden girmesine ve potansiyel olarak bölgesel nüfuzunu

güçlendirmesine olanak tanımıştır. Dolayısıyla Sünni çoğunluklu bir ülke olan Suudi Arabistan, ekonomik açıdan daha güçlü bir İran'ın bölgedeki Şii milisleri veya grupları finanse edip destekleyebileceğine dair endişeler yaşamıştır. Suudi Arabistan ile ortak endişeleri paylaşan İsrail, İran'ı önemli bir güvenlik tehdidi olarak görmüş ve bu anlaşmanın İran'ın bölgesel hamleleri ve Hizbullah gibi gruplara verdiği desteği yeterince engellemediğini ifade etmiştir. Bu kaygının derinleşmesi sonucunda Suudi Arabistan ve İsrail, aralarında herhangi bir diplomatik ilişki bulunmamasına rağmen İran'ın anlaşma doğrultusunda bölgesel denkleme edindiği konum karşılığında İran'a ve anlaşmaya karşı çıkararak stratejik bir ortak haline gelmişlerdir. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve İsrail uluslararası topluma İran'ın dizginlenmesi gereken bir aktör olduğu mesajını vererek, Nükleer Anlaşma'nın iptal edilmesi konusunda çeşitli stratejik hamlelerde bulunmuş ancak başarılı olamamışlardır.

Sonuç olarak 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'ndan 2015 Nükleer Anlaşma'ya kadar yaşanan bütün gelişmeler; Şiilik'in önderliğini ve savunuculuğunu yapan İran'ın lehine olmuştur. Özellikle Hizbullah'ın güçlü bir aktör olarak İran'ın yanında tarih sahnesine çıkması, 2010 yılında Arap Baharı'yla birlikte Sünni devletler topluluğunda bir kırılma noktası yaşanması ve 2011 yılında İran'ın Hizbullah üzerinden İsrail'e karşı yürüttüğü vekâlet savaşında başarılı olması; İran'ın bölgesel nüfuzunu artırmasına neden olmuştur. Arap Baharı'yla Arap toplumunun demokrasi talepleri işlevsiz kalmış, hatta Arap Baharı Suriye'de bir iç savaş yaşanmasına neden olmuştur. Sünni devletlerin parçalanması nihayetinde; tarihsel bir Arap düşmanlığı güden İsrail'in çıkarına olmuştur. İran ve İsrail'in aynı sınırlar içerisinde dahi olmayan ve hatta bugüne kadar doğrudan savaşmayan iki ülke olmasına rağmen uluslararası toplumda ve Ortadoğu bölgesinde birbirlerini hedef göstererek yaratmaya çalıştığı algılar, bu algıların inandırıcılığının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

- A.A. (2018). Dünden Bugüne İran Nükleer Anlaşması. 16 Şubat 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunden-bugune-iran-nukleer-anlasmasi/1139503> adresinden erişilmiştir.
- AA. (2019). İşgal Altındaki Golan Tepeleri İsrail İçin Neden Önemli ?. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isgal-altindaki-golan-tepeleri-israil-icin-neden-onemli/1425457>

- AFAD. (2014). Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik. Ankara. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>
- Abdulaziz, S. (2020). 6th Plenary Meeting. United Nations General Assembly.
- Acar, H. (2013). Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmecî Bakış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10 (37) , s.s. 117-144.
- Akbaş, Z. (2012). Ortadoğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, s.s. 51-73.
- Akdoğan, İ. (2021). İran'a Yönelik Suudi Arabistan-İsrail Stratejik Anlatı İttifakı. *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(2), s.s.479-503.
- Akdoğan, İ. , Uğuş, M. & Yılmaz, M. M. (2021). Gerçekliğin Yeniden İnşası: Arap-İsrail Normalleşmesinin Orta Doğu Basınında Çerçevesi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8 (1), s.s.75-118.
- Akgül, F. (2022). Lübnan Tezkereleri Üzerinden Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılım Motivasyonlarına Yönelik Bir İnceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18, s.s. 411-448.
- Akkan, İ. & Aksu, F. (2023). Suriye Krizinde Mezhepçiliğin Araçsallaştırılması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11 (1), s.s. 154-179.
- Akkoyunlu, N. (2007). Değişen Dünya Düzeninde İran Jeopolitiği. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 38, s.s. 63-76.
- Aksoy, O. (2021). Suriye İç Savaşı'nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), s.s. 101-128.
- Akdoğan, İ. (2021). İran'a Yönelik Suudi Arabistan-İsrail Stratejik Anlatı İttifakı. *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(2), s.s.479-503.
- Alagha, J.E. (2007). Hizbullah: Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine. (Çev. Göksel, K.). Doğan Kitap, İstanbul.

- Altunışık, M.B. (2007). Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları. TESEV Yayınları, Dış Politika Analiz Serisi, 5.
- Aljazeera. (2014). Syria's Civil War Explained from the Beginning. 29 Ocak 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2018/4/14/syrias-war-explained-from-the-beginning> adresinden erişilmiştir.
- Atacan, F.(2014). Mısır'da 25 Ocak Devrimi'nin Arka Planı: Ekmek, Hürriyet, Adalet. Ortadoğu Konuşmaları, Küre Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, A. (2017). Suriye İç Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri. Stratejik Ortak Medya ve İnternet Hizmetleri A.Ş.
- Arıkan, S.P. (2012). İran ile P5+1 Ülkeleri Arasında Yeniden Başlayan Nükleer Müzakereler. ORSAM.
- Atmaca, G.H. (2012). İç Savaş Sonrası Lübnan'ın Orta Doğu'daki Konumu. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atrissi, T. (2007). Political Islam in Lebanon. (Ed. M. Emerson & R. Young). Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean Brussels. Centre for European Policy Studies, s.s. 86-98.
- Avcı, S. (2021). İran'ın Stratejik Kültüründe Vekâlet ve Hibrit Savaşlar. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 5 (2), s.s. 634-667. Akdoğan, İ. (2012). Arap Baharı'nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi. Ortadoğu Yıllığı, s.s. 466-482.
- Ayhan, V. (2009). Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye. ORSAM, Analiz 4.
- Ayhan, S. (2023). Lübnan Hizbullahı'nın Sünni Arap Dünyasındaki. Akademik İzdüşüm Dergisi (AİD), 8(1), s.s.48-74.
- Azoulay, M. (2013). The Devil We Know Revisited: Israeli Thinking on the Future of the Assad Regime. The Institute for National Security Studies (INSS) Insights, (427). 14 Mart 2023 tarihinde <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/136092> adresinden erişilmiştir.

- Bağlıoğlu, A. (2008). Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), s.s.13-36.
- Bayraktar, B. (2019). Suriye İç Savaşı Açısından Zeytin Dalı (Afrin Harekâtı). *Bilge Strateji*, 11(20), s.s. 51-66.
- Bekaroğlu, E. & Kurt, V. (2015). Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: "Arap Baharı" ve Sonrası Sürecin Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (2) , s.s. 1-36.
- Bilgetürk, İ. (2018). İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), s.s. 398-438.
- Bilgenoğlu,A. & Ağır, B.S. (2021). İran'ın Nükleerleşmesi: Sebepler, Aktörler ve Olasılıklar. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 23(2), s.s. 243-266.
- Bingöl, O. (2013). Arap Baharı ve Orta Doğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13 (2), s.s. 25-49.
- Bozkurt, A. (2014). Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri. *Tarih Okulu Dergisi TOD*, (17), s.s.599-627.
- Bozkurt, K. (2018). Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1 (1) , s.s. 57-70.
- Bulut, M. & Bulut, S. (2021). 2006 Temmuz Savaşı, 2011 Suriye Krizi Ve 2019 Protestoları Perspektifinden Hizbullah'ın Lübnan'daki Rolü. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10 (1) , s.s.101-120.
- Buzkıran, D. & Kutbay, H. (2013). Arap Baharı'nın Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), s.s.147-162.
- Byman, D. (2011). Israel's pessimistic view of the Arab Spring. *Washington Quarterly*. 34(3), s.s.123–136.
- Can, Y. (2020). Arap Baharı Sonrası Yemen: Ülkedeki Temel Aktörler Ve Koalisyon Operasyonlarının Meşruluğu. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (20) , s.s. 27-57.
- Cicioğlu, F. (2007). Lübnan 2006. (Ed. İnât, K. & Ataman, M.). *Ortadoğu Yıllığı*, s.s.151–183.

- Coşgun, M. & Zarplı, Ç. (2015). Ortadoğu'da Uluslaşma Sorunu Üzerine Bir Deneme: Modernlik. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8) , s.s. 20-32.
- Cuzdan, V. & Koca, N. (2021). Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü . *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (13) , s.s. 415-449.
- Çağlar, M. T. & Aksu, F. (2019). Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler Ve Çatışan Çözümler. *International Journal of Social Inquiry*, 12 (2) , s.s. 507-544.
- Çetintaş, V. & Sönmez, M. E. (2023). Golan Tepelerinin Coğrafi Ve Stratejik Potansiyeli Ve Önemi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10 (22) , s.s. 87-102.
- Çınar, M. (2022). Coğrafi Ve Jeopolitik Açından Golan Tepeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (1) , s.s. 19-36.
- Çırakoğlu, A. (2017). İran'ın Gözüyle Arap Baharı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), s.s. 99-110.
- Dalgıç, L. (2014). Hizbullah-İran İlişkileri. *Ortadoğu Analizi İki Kutuplu Sistem Sonrası Ortadoğu ve Arap Baharı*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Danış, F. (2016). 2006 Savaşı'ndan Günümüze Lübnan'daki Siyasi Tablo. *İNSAMER*, 19.
- Dede, A. (2011). The Arab Uprisings: Debating The Turkish Model. *Insiht Turkey*, 13(2), s.s. 23-32.
- Demir, Y. (2018). Nükleer Kriz Sonucu Bölgenin Jandarması Kim Olacak?. *Anka Enstitüsü*.
- Demirtaş, E. (2014). Ortadoğu'da Devlet ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme. *Metis Yayınları*, İstanbul.
- Dersan Orhan, D. (2016). Syrian Crisis as a Proxy War: A New Cold War Started?. *Akademik Ortadoğu*, 10(2), s.s. 91-104.
- Dilek, M.S. (2017). Rusya Federasyonu- Suriye İlişkilerinin Temelleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(2), s.s. 58-82.
- Duman, T. İ. (2018). Dış Aktörlerin Rekabetinin Gölgesinde Lübnan: Saad Hariri'nin İstifa Süreci. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5 (1) , s.s. 139-160.

- Duman, Ö. (2022). Uluslararası Hukuk Açısından Libya'daki İstikrar Arayışları ve Demokrasi Deneyimi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 12 (2) , s.s. 21-43 .
- Durmaz, F. & Gül, M. (2022). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1991-2011): Güvenlik Merkezli Yaklaşımdan İşbirliğine. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (43) , s.s. 395-428.
- Efegil, E. (2013). Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler. *Ortadoğu Analiz*, 5(53), s.s. 104-13.
- Erdurmaz, A. S. (2013). Tunus, Mısır Ve Libya'daki İç Ve Dış Dinamiklerin Arap Baharı'nın Gerçekleşmesinde Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), s.s. 39-63.
- Fisk, R. (2016). A View of the Syrian War From the Golan Heights, *Indepent*.
- Gire, A. (2016). Egemenlik Bir Devlete İsyan: İsrail- Filistin. *Yıldız Teknik Üniversitesi*, s.s. 52-63.
- Giritli, İ. (1995). Dünya Medyasında Olaylar Ve Sorunlar. *Marmara İletişim Dergisi*, (9), s.s.81-87.
- Gök, A. (2021). Vekâlet Savaşlarında İstihbarat Örgütlerinin Rolü: Kudüs Gücü Örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6 (3) , s.s.728-747 .
- Göksun, Y. (2016). Suriye Krizi Bağlamında Hizbullah'ın Medya Stratejisi. *SETA Analiz*, 163.
- Göngen, M. A. (2014). Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (33) , s.s. 1-18.
- Gül, M. & Karapınar, E. (2019). Nükleer Kriz ve Nükleer Müzakereler. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*. Sayı:76, s.s.75-92.
- Hacıoğlu, N. (2019). İran'ın Nükleer Enerji Programı'nın Sınırlandırılmasına İlişkin Kapsamlı Ortak Eylem Planı (2015) ve İran-Rusya İlişkileri. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1 (2) , s.s. 126-145.
- Harunoğulları, M. (2021). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11 (1) , s.s. 43-84.

- Kadioğlu, İ. A. (2020). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik ve Sığınma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (29) , s.s. 2179-2213.
- Kahraman, E. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), s.s. 1-43.
- Karakaya, İ. & Çelik, M. T. (2021). Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6 (1) , 175-192.
- Karkın, V. & Yazıcı, Ö. (2015). Arap Baharı'nın Suriye'ye Yansıması ve Türkiye'ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği). *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4 (12) , s.s. 201-213.
- Kerman, İ. & Efeçil, E. (2017). Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, "Hibrit Savaşlar" Özel Sayısı, s.s. 162-198.
- Ketenci, A. (2018). Rusya- İran Enerji İşbirliği "Kapsamlı Ortak Eylem Planı" Sonrası Değişen Dengeler. *Bilge Strateji*, 10 (18) , s.s. 75-92.
- Kılıç, H. (2020). İran-Suudi Arabistan İlişkileri Ve Arap Baharı. *Ahi Evran Akademi*, 1 (2), s.s.122-129.
- Kırık, A. M. (2012). Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 1(3), s.s.87-98.
- Kıbaroğlu. M. (2013). İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye. *Bilge Strateji*. 5(9), s.s.1-8.
- Kocatepe, D. (2017). Suudi Arabistan-İran Rekabeti: Mezhep Görünümlü Çıkar Çatışması. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, İran Özel Sayısı, s.s. 67-101.
- Koç, E. (2020). İran-Lübnan İlişkilerinin Kimliksel Bağlamda Analizi. (Ed. Çapar, G.). *Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*, (22), s.s. 22-61.
- Koraltan, F. H. (2016). Bir devrim süreci: Arap Baharı. *Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*, Işık Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.s. 30-36.

- Kökçam, S. (2019). Suriye İç Savaşında İsrail'in Politikası. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya.
- Köse, T. (2006). Lübnan'da İstikrar Arayışları. SETA. s.s. 1-61.
- Köse, T. (2007). Değişen Ortadoğu Denkleminde İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü. Akademik Ortadoğu, 2, s.s. 57-92.
- Köse, T. (2018). İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti:Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları. SETA.
- Kuzu, V. (2019). Suriye İç Savaşında Etkisi Olan Faktörler Ve İran'ın Suriye Politikasının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Landis, J. & Pace, J. (2007). The Syrian Opposition, 2006-07, by the Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology. The Washington Quarterly, 30(1) s.s. 45-68.
- Martin, V. (2003). Creating an Islamic State: Khomeini and the Making of a New Iran. I.B Tauris, London, New York.
- Mavruk Cavlak, Ç. & Gök, A. (2021). Arap Baharı Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında İran'ın Lübnan Siyaseti. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBF Dergisi, 11 (4) , s.s. 2131-2145.
- Mencütek, Z. Ş. , Polat, F. & Durmuş, A. (2015). Devrimsel Süreç Olarak Arap Baharı'nı Immanuel Wallerstein Üzerinden Anlamak. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22), s.s. 1-15.
- Mengüaslan, H. (2018). Yom Kippur'dan İkinci Lübnan Savaşı'na: İsrail'de Devlet - Toplum İlişkisi ve Savaş'a Bakış. Yeni Fikir Dergisi, 10 (21) , s.s.102-114.
- Mercan, M.H. (2014). Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen'de Halk Ayaklanması ve Sonrası. Adam Akademi, 4(1), s.s. 21-34.
- Mersinoğlu Craggs, Y.(2019). Israel in the Golan Heights-a Timeline. Financial Times. 21 Kasım 2022 tarihinde <https://www.ft.com/content/8b1a72c2-4c8e-11e9-8b7f-d49067e0f50d> adresinden erişilmiştir.
- Norton, A.R. (2007). The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics. The International Spectator, 42(4), s.s. 475-491.
- Oğuzlu, T. (2011). Arap Baharı ve Yansımaları. Ortadoğu Analiz, 3(36), s.s. 8-16.

Okalan, E. & İşyar, Ö.G. (2023). İran Destekli Şii Milislerin Suriye İç Savaşındaki Rolü. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 8(16), s.s.13-35.

Orhan, O. (2011). Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye. Ortadoğu Analiz, 3(29), s.s. 8-26.

Oruç. (2015). İran Nükleer Anlaşması ve İsrail’in Anlaşmaya Yönelik Tepkisi. Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, s.s. 484-500.

Oruç, H. (2016). Stratejik Ortaklıktan Radikal Söyleme Evrilen İlişkiler Örneği: 1979 Sonrası İsrail-İran İlişkileri. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2) , s.s.3-34.

Oruç, H. (2017). Sekülerlikten Radikalleşmeye: İsrail’in Kurucu Felsefesinde Konstrüktivist Dönüşüm. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 4 (1), s.s. 156-186.

Öner, H. & Acun, C. (2014). IŞİD-PYD Çatışmasının Sıcak Cephesi: Ayn El-Arap (Kobani). SETA Perspektif, 77.

Özay, N. (2019). Suriye İç Savaşı Ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Sorumluluğu. Yüksek Lisans Tezi. Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), s.s.81-102.

Özden Cankara, P. (2021). İsrail’in Arap Baharı’na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı’na Yönelik Pozisyonu. OPUS International Journal of Society Researches, 17 (38) , s.s. 5657-5685.

Özkoç, Ö.(2006). Lübnan Savaşı Üzerine. Kronik: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(3), s.s. 309-316.

Özev, M. H. (2016). İran-Suudi Arabistan İlişkileri, 1932-2014. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 66 (1), s.s. 83-104.

Peterson, S. (2006). The Sheikh Behind Hizbullah. The Christian Science Monitor.

Polat, E. & Kaya, M. (2022). İran’ın Suriye Politikası. Akademik MATBUAT, 6 (1) , s.s. 1-44.

- Pratt, N. (2013). The Arab Spring and the Israel-Palestine Conflict: Settler Colonialism and Resistance in the Midst of Geopolitical Upheavals. *Ortadoğu Etütleri*, 5(1), s.s. 9-40.
- Salmaşur, Y. E. & Şahin, B. E. (2020). Suriye İç Savaşı Sonrası Yaşanan Göç Hareketliliğinin Türkiye Demografik Yapısına Yansıması. *Uluslararası Afro-Avasya Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: Göç, s.s. 85-103.
- Scheller, B. (2022). Beşar Esad'ın Anlaşılması Zor Geri Dönüşü. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Analiz.
- Shapir, Y.F. (2017). Hezbollah as an Army. *Institute for National Security Studies Strategic Assessment*, 19(4), s.s. 67-77.
- Sherwood, H. (2012). Israel Fires Into Syria for Second Day. *The Guardian*. 12 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/israel-fires-syria-second-day> adresinden erişildi.
- Sinkaya. B. (2011). *Ortadoğu Siyasetinde İran. Barış Kitap*, Ankara.
- Sinkaya. B. (2016). Nükleer Anlaşma Sonası İran Siyasetinde Süreklilik ve Değişim. *ORSAM*, (45), s.s. 1-16.
- Sinkaya. B. (2016). Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Eksenini. *ORSAM*, 8 (72), s.s. 22-25.
- Sinkaya. B. (2017). İran'ın Suriye Stratejisi. *Akademik Ortadoğu*, 11(2), s.s.50-64.
- Süvari, K. & Salihi, E. (2022). Suriye Krizinde İsrail'in Güvenlik Politikaları: Tehditler Ve Fırsatlar. *Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi*, 2 (2), s.s. 92-105.
- Swanson, N.W. (2008). *Hezbollah's Nasrallah: The Great Man of the Levant. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Iowa State University, Iowa.
- Şen, G. (2012). İran ve Arap Baharı: Bağlam Söylem ve Siyaset. *Ortadoğu Etütleri*, 3(2), s.s. 95-118.
- Şengül, B. (2019). İsrail'in Güvenlik Algısı ve Yansımaları: Demir Kubbe Savunma Sistemi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (3-4), s.s. 19-34.

- Tarkowski, A. & Basem, F. & Dzianis, M. (2011). From the Network to the Streets: Online Tools and Democratization in Egypt and Belarus. Policy Association for an Open Society, Policy Brief 5, 1-2.
- Tarik, R. (2019). Sünni ve Şii İslam: Modern Çatışmanın Tarihsel Bağlamı. Bitlis İslamiyet Dergisi, 1(1), s.s. 73-76.
- Tatlı, M. & Ağır, O. (2020). Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör ve Suriye İç Savaşı. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (8), s.s.35-56.
- Tellal, E. (2015). Rusya Suriye'de Ne Arıyor?. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), s.s. 1047-1050.
- The Times of Israel. (2015). Israel Acknowledges It is Helping Syrian Rebel Fighters.
- Toker Gökçe, Ö. (2021). Arap Baharı'nın Bir Varyantı Olarak Suriye İç Savaşı ve Esad Rejiminin Ayakta Kalma Nedenleri (2011-2014) . Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2) , s.s. 24-51.
- Tomrukçu, G.(2011). Nedenleri ve Sonuçları ile 2006 İsrail-Lübnan Savaşı. TUIÇ Akademi.
- Topal, A. (2012). İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 32 (1) , s.s. 103-154.
- Torabi, G. (2012). Arap Revolutions and Iran's Security. Discourse: An Iranian Quarterly, 1(2), s.s. 97-117.
- Tür, Ö. (2015). Israel and the Syrian Crisis – Between Keeping the Status Quo and Demanding Change. Ekonomi İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(1), s.s.85-103.
- Uzun, E. (2022). İran ve Uluslararası Sistem: Bir Uluslararası Meşrutiyet Mücadelesi. (Ed. Elhan, N. & Karaoğlu, O.). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Uzun, Ö.S. (2013). İran'a Ekonomik Yaptırımlar: Kırılğanlaşan Nükleer Program mı Hükümet mi?. Ortadoğu Analiz, 5(54), s.s. 62-70.
- Uzun, Ö.S. (2019). İran Nükleer Programıyla İlgili Güncel Tartışmalar. Akçağ Yayınları, Ankara.

- Yalçın, H. (2015). İran Nükleer Müzakereleri Kim, Neyi, Neden ve Nasıl Aldı?. SETA Analiz. (130), s.s.5-24.
- Yamak, T. & Yıldız, T. & Saygın, E. (2020). Lübnan’da Siyasal Kurumların Yeniden İnşası: Çoğunluk Sisteminden Nispi Temsile. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 7 (2), s.s. 373-394.
- Yeşiltaş, S.(2019). İran Nükleer Krizi ve Müzakereleri. Social Sciences Studies Journal (SSS Journal), 5(40), s.s. 3956-3970.
- Yılmaz, F. M. (2020). Arap Baharı’nın Türkiye İle Ortadoğu Devletleri Arasındaki Ekonomik İlişkilere Etkisi. Ahi Evran Akademi, 1 (1), s.s. 10-36.
- Yüksel, S. (2019). İran İslam Devrimi Sonrası İran-İsrail İlişkileri 1979-Günümüze. Yüksek Lisans Tezi. Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Zacharia, J. (2011). Israel Wary of Transition in Egypt, Concerned About Regional Stability. The Washington Post. 12 Ağustos 2023 tarihinde https://www.washingtonpost.com/national/israelworries-aboutpeace-amid-regional-tumult/2011/02/01/ABZtFbE_story.html adresinden erişilmiştir.
- Zartman, I.W. & Touval, S. (1985). International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics. Journal of Social Issues, 41(2), s.s. 27-45.
- Williams. D.(2021). 13 Mart 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-it-will-keep-golan-assads-fortunes-us-views-shift-2021-10-11/> adresinden erişilmiştir.

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Research Article

Antagonistic States in Multilateral Forums: India and Pakistan in SAARC and SCO

Mohmad Maqbool Waggy ^{1,*}

Dr. Khalid Wasim Hassan ^{2,*}

¹ Research Scholar, Department of Politics & Governance, Central University of Kashmir. ORCID: 0000-0001-7395-6829

* Correspondence: cmasabo@gmail.com

¹ Assistant Professor, Department of Politics & Governance, Central University of Kashmir. ORCID: 0000-0003-2563-546X

* Correspondence: cmasabo@gmail.com

Received: 18.11.2023; Accepted: 25.12.2023. DOI: 10.38154/CJAS.2024.65

Abstract: This research paper examines India and Pakistan's divergent behavior displayed within two regional organizations, namely the South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO). Despite their longstanding animosity, both countries actively participated in SCO summits while demonstrating reluctance to engage with each other within SAARC since 2019. By investigating the underlying reasons for this divergent behavior, we analyze the implications for SCO in the context of the Indo-Pak arch rivalry. Employing game theory, precisely the prisoner's dilemma, we examine the dynamics of cooperation and conflict. Through this analysis, we uncover the distinctive functioning of multilateralism within SAARC and SCO, providing insights into the influence of India-Pakistan relations on these regional institutions. The findings of this study enhance our comprehension of the complexities surrounding multilateral cooperation and the significant role arch rivalry plays in shaping regional dynamics.

Keywords: antagonistic, SAARC, SCO, India, Pakistan.

Çok Taraflı Forumlarda Düşman Devletler: SAARC ve ŞİÖ'de Hindistan ve Pakistan

Öz: Bu araştırma makalesi Hindistan ve Pakistan'ın Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği (SAARC) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi iki bölgesel örgüt içerisinde sergiledikleri farklı davranışları incelemektedir. Uzun süredir devam eden düşmanlıklarına rağmen, her iki ülke de ŞİÖ zirvelerine aktif olarak katılırken, 2019'dan bu yana SAARC içinde birbirleriyle etkileşime girme konusunda isteksizlik göstermektedir. Bu farklı davranışın altında yatan nedenleri araştırarak, ŞİÖ'nün Hint-Pak rekabeti bağlamındaki etkilerini analiz ediyoruz. Oyun teorisini, özellikle de mahkûm ikilemini kullanarak, işbirliği ve çatışma dinamiklerini inceliyoruz. Bu analiz sayesinde SAARC ve ŞİÖ içindeki çok taraflılığın kendine özgü işleyişini ortaya çıkararak Hindistan-Pakistan ilişkilerinin bu bölgesel kurumlar üzerindeki etkisine dair içgörü sağlıyoruz. Bu çalışmanın bulguları, çok taraflı işbirliğini çevreleyen karmaşıklıkları ve rekabetin bölgesel dinamikleri şekillendirmede oynadığı önemli rolü daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: antagonistik, SAARC, ŞİÖ, Hindistan, Pakistan

Introduction

In the annals of history, the emergence of India and Pakistan in 1947 as sovereign nations was a watershed moment for South Asia. Steeped in the shared legacy of colonial subjugation, these post-colonial states, India and Pakistan, have been characterized by a complex and antagonistic nature since their partition and independence from British colonial rule (Svensson 2022). The partition itself resulted in violence and mass migration, leading to deep communal tensions. The ongoing dispute over the region of Kashmir, claimed by both countries, has been a significant source of contention and has led to multiple conflicts and wars (Schofield 2003). Cross-border conflicts, proxy wars, and allegations of supporting militant groups have further strained the relationship (Fair 2014). The possession of nuclear weapons by both nations has added a dimension of strategic instability (Tellis 2001). Despite various attempts at reconciliation, such as diplomatic dialogues and peace processes, deep-rooted mistrust, unresolved conflicts, and territorial disputes continue to hinder the establishment of a lasting

peace. Water-sharing disputes and disagreements over the Indus River system have also contributed to tensions between the two nations.

Against this backdrop, it wasn't easy to imagine that the two states would be working within a common regional framework, and scholars of international relations were closely watching how multilateralism would work in South Asia without these arch-rivals.

India and Pakistan have been the founding members of SAARC and SCO member states since 2017. The SAARC has yet to conduct any summits since 2019, and there have been many instances when SAARC summits have been postponed. While as in SCO, there has yet to be an account of the cancellation of the Summit since its formation. Despite longstanding hostilities between the two nuclear-armed South Asian nations [India and Pakistan], they have represented themselves at all the SCO summits. In the case of SAARC, both states have been reluctant to share the table since 2019. This prompts us to ask a few questions in this paper: What makes India and Pakistan share the table in SCO summits, which has not been possible in SAARC since 2019? How is the antagonistic behavior of India and Pakistan in SAARC comparatively different from SCO? What are the prospects of SCO in the shade of Indo-Pak arch rivalry?

Multilateralism can be viewed as collaborating national policies in groups of three or more states through spontaneous arrangements or institutionalized frameworks. In academic discourse, scholars have used multilateralism to refer to various activities. This has resulted in the concept's ambiguity (Keohane 1992). Therefore, before engaging with the research problem, it is essential to limit the concept to bring precision and objectivity to the research. The author limits the concept of multilateralism to what Keohane terms, an arrangement in which three or more states are involved with a prescribed set of consistent rules prescribing states with specific responsibilities and restrictions and shaping their expectations (Keohane 1992).

The fundamental element of multilateral institutions is the states, which are the creators of these very institutions. They create, maintain, and abide by these institutions only when they further their exogenously identified goals (Martin 1999). In international relations, states often face the prisoner's dilemma, which lets all states play rationally at their level, thus yielding low fruits for everyone. Therefore, the cooperation of the states becomes necessary to come out of this situation. This instigates the creation of multilateral institutions. In this context, the South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) was formed by South Asian states in 1985. Similarly, in 2001, the Shanghai Cooperation

Organization (SCO) was formed by China, Russia, and other Central Asian Republics.

The paper will be divided into three sections. The first section will briefly discuss the emergence of SCO and SAARC. In the next section, an inquiry into the behavior of India and Pakistan within SAARC compared to SCO will be made to analyze why the antagonistic behavior of India and Pakistan is relegated to SCO compared to SAARC. The last section will cover the prospects of SCO in the shade of Indo-Pak rivalry, with a special focus on the recent Summit of the Council of Foreign Ministers of SCO in Goa, India.

Experiments with Multilateralism in South Asia: SAARC and SCO

Emergence of SAARC

The first tangible moves towards regional cooperation in South Asia were initiated in 1977 by the President of Bangladesh, Zia-ur-Rahman, which led to the foundation of SAARC in 1985. The President of Bangladesh, Zia-ur-Rahman, on visits to Nepal, India, Pakistan, and Sri Lanka in 1977–80, deliberated about the potential of forming a regional cooperation framework in South Asia. He then issued letters to the heads of government of Bhutan, India, the Maldives, Nepal, Pakistan, and Sri Lanka, urging a summit conference to look into the possibilities of developing institutional frameworks for regional cooperation (Inayat 2007).

However, India and Pakistan were initially skeptical about the initiative. India was concerned that its neighbors might band together against it about regional and bilateral disputes by using SAARC. Pakistan was concerned that India might use the SAARC in the region to impose a hegemonic design. It resulted in dropping all security-related matters and adopting only non-controversial and non-political subjects of cooperation. As can be inferred, such a divergence between the region's two biggest nations will inevitably negatively affect SAARC's development and functioning (Pattanaik 2004). Chaudhury (2021) asserts, "Against this backdrop, the SAARC started its journey on a bumpy road."

Hussain (1996) asserts that the development of SAARC occurred in three major periods. The initial phase consisted of discussions between the foreign secretaries of the original seven member nations to agree on a fundamental

framework for regional cooperation. The inaugural conference took place in Colombo, Sri Lanka, in April 1981 and was quickly followed by a series of follow-up sessions that continued until March 1983. The second phase of SAARC's growth lifted the process from the bureaucratic to the political level by establishing foreign ministerial meetings, the first of which was held in New Delhi in August 1983. During the second phase, participating nations formed an Integrated Program of Action (IPA) via the South Asian Regional Cooperation (SAARC) declaration. The third phase of SAARC's growth saw the political levels raised and the meetings consolidated into summits. The inaugural Summit in Dhaka in December 1985 brought together the heads of state and government of the founding member nation-states, who decided to form the SAARC.

Emergence of SCO

From the Arctic to the Indian Ocean from North to South and Lianyungang in China to Kaliningrad in the Russian Federation from East to West, the SCO occupies one of the largest geographical areas of any international organization. Nearly 44 percent of the world's population lives in the area, holding 17.5 percent of the world's proven oil reserves and 47–50 percent of known natural gas reserves (Bailes 2007). The SCO, founded in 2001, comprises eight member states, namely the People's Republic of China, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation, the Republic of Tajikistan, the Republic of Uzbekistan, the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan.

Decades ago, the relations between China and its Western neighbors were characterized by mutual animosity, distrust, and fear. The heavily guarded Sino-Soviet frontier was dotted with contested land and hazy borders, resulting from a long history of disputes and "unfair treaties." In the early 1990s, when the Soviet Union collapsed, China embarked on a diplomatic alchemy quest to turn the negative baggage of the past into a productive asset for the future against this bleak backdrop (Akiner 2006). The collapse of the Soviet Union and the victory of the USA resulted in a unipolar world order that worried Moscow and Beijing. This pushed both nations to build cooperation and seek a new regional order (Karrar 2017). The Central Asian Republics, Russia, and China also sought to address their border disputes from the late 19th century, encouraging the normalization of relations (Fravel 2009).

China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan met in Shanghai in April 1996 to sign the groundbreaking Treaty on Deepening Military Confidence in Border Regions. They signed the Treaty on the Reduction of Military Forces in

Border Regions a year later (Mukherjee, 2006). These and other confidence-building documents paved the way for bilateral negotiations on the delimitation of China's western border, resulting in definitive bilateral agreements. At the same time, annual summit meetings among the presidents—called the "Shanghai Five"—were created (Fredholm & Schlyter, 2013).

The Shanghai Five reached several agreements between 1996 and 2001 to reinforce military confidence, reduce military powers in border regions, and establish China's borders with these nation-states. This was mentioned in the Agreement on Mutual Reduction of Military Forces in Border Areas in 1997 and the Agreement on Strengthening Mutual Trust in Military Fields in Border Areas in 1996. In the 1998 Almaty Declaration, the Shanghai Five agreed to expand their collaboration in combating ethnic separatism, religious extremism, international Terrorism, weapons smuggling, drug trafficking, and other transnational criminal activities. In 2000, Chinese President Jiang Zemin proposed that the Shanghai Five's ad hoc existence be turned into a formalized framework for multilateral cooperation (Chung 2004). With the addition of Uzbekistan in 2001, the Shanghai Five officially became the Shanghai Cooperation Organization (SCO). It was followed by the adoption of a charter in 2002, the creation of a secretariat, and the establishment of a regional anti-terrorism structure in 2004. On June 9, 2017, India and Pakistan were admitted as full members of the organization.

India and Pakistan in the SCO and SAARC

Since the admission of India and Pakistan as full members of SCO in 2017, it was presumed that their membership would pose significant challenges to the organization owing to their arch rivalry (Kupriyanov 2020). However, all these assumptions have been disproved. The Heads of State Council and the Heads of Government Council have conducted regular summits, and there has yet to be an account of the cancellation phenomenon in SCO. It has developed a robust institutional framework and established various institutions to function more effectively. The annual summits were held regularly without any impact of the arch rivalry between these two member states. While both nation-states are also members of SAARC, their arch-rivalry has significantly impacted the functioning of the regional institution. The annual summits have often been delayed, and no summit has occurred since 2019.

As an observer state, India initially hesitated to engage with the SCO. It used to be one of the Soviet Union's closest friends, but to expand its political,

economic, and military relations; it went close to the United States. India signed a historic and contentious agreement on nuclear cooperation with the US in July 2005 and a further Indo-US agreement on civilian nuclear energy in October 2008, critical to India's energy needs and perhaps the most significant development (Akiner 2006). Pursuing a relationship with the SCO may have been counterproductive, risking US disapproval while receiving nothing in return.

However, things were beginning to change. India's ties with Russia, which had deteriorated since the Soviet Union's demise, were thriving again, including nuclear cooperation. Relations with China were also improving. Central Asian nations were also gaining attention in India's foreign policy, especially regarding regional security and energy supply. Furthermore, there was a sense that China was overshadowing India, which had traditionally been one of Asia's major nations. All of these reasons led to a shift in the perception of India towards SCO. This was evident in 2009, when Prime Minister Manmohan Singh attended the SCO summit for the first time, marking India's first high-level participation.

In contrast to India, Pakistan has always been an ardent supporter of the SCO. Pakistan viewed it as a means of achieving various national and regional goals. One was the economic and political benefits of having a special relationship with China and Russia. Another was increased access to Central Asian nations and involvement in growing regional infrastructure projects. It offered a sympathetic cushion of moral, if not financial, comfort for Pakistan internationally. Pakistan and India submitted official applications to join the SCO as full members. However, they were respectfully denied, despite some support inside the organization (China sympathetic to Pakistan, India backed by Russia). They were all engaged in international conflicts, and it was believed that this would have a detrimental effect on the SCO's growth.

Furthermore, any decision to admit a new member would need consensus from all current members. As a result, more than gaining the backing of only one or two members was required to achieve acceptability. Further, there was an embargo on new member admissions until agreed-upon criteria and processes were established (Akiner 2006).

One of the most significant outcomes of the SCO meeting in Astana in June 2017 was India and Pakistan's admission as full SCO members. Both nations became unequivocal signatories to all SCO documents and pledged to contribute constructively to strengthening and development (Alimov 2018). While

addressing the Summit in Astana in 2017, the Prime Minister of Pakistan, Nawaz Sharif, said, "The SCO goals resonate with Pakistan's national ethos, and so do the core values of the Shanghai spirit and the SCO charter with our quest for a peaceful neighborhood." "As leaders, we should leave a legacy of peace and amity for future generations, not a toxic harvest of conflict and animosity. Instead of discussing counter-weights and containment, let us create shared spaces for all" (ZeeNews 2017).

While addressing the Summit, the Prime Minister of India, Narinder Modi, said, "Mutual trust and goodwill are the main pillars of our political and economic cooperation. There are many dimensions to our involvement with SCO countries. Its major drivers are energy, education, agriculture, security, minerals, capacity building, development partnerships, trade, and investment" (PMO India 2017).

While analyzing the statements of the Heads of Government of India and Pakistan issued at the very first Summit after their full membership, it is evident that both nations have shown intensity of their will to join the SCO without locking horns over one another.

Similarly, at the 19th Summit held in Bishkek in 2019, several documents about cooperation in digitization and information and telecommunication technologies, the Forum of Heads of Regions, the Development of Inter-regional Cooperation, etc., were signed. Prime Minister Imran Khan attended the 19th meeting of the Council of the Heads of State (SCO). Khan described the SCO as a "new avenue" for Pakistan to strengthen its ties with other nations, particularly India. "Our bilateral relationship with India is perhaps at its lowest point right now," he added. Khan said that Pakistan is ready for "any type of mediation" and wants peace with all of its neighbors, particularly India, claiming that the three "little wars" have harmed both nations, which are now suffering from the "highest amount of poverty" (The Week 2019).

In May 2023, the Council of Foreign Ministers meeting was held in Goa, India, and Pakistan's Foreign Minister Bilawal Bhutto Zardari attended the meeting. This was the first instance since 2011 that a high-level government official from Pakistan visited India.

Both the member nations of the SCO attend the summits regularly without any boycott of one another's presence, which has otherwise remained a recurring

tactic of these two members in SAARC. Here, it becomes relevant to identify what makes India and Pakistan display different behavior in SCO compared to SAARC. To examine their behaviors, it will be suitable to apply the prisoner's dilemma of game theory within the ambit of neoliberal perspective as used by Lipson (1984) and Stein (1982) in explaining the fundamental features of cooperation and conflict. Game-theoretic exercises can supplement and strengthen traditional analysis applied to India-Pakistan situations.

A Prisoner's Dilemma is a game of two persons whereby each player's behavior is driven by self-interest and seeks to maximize their gains. The players are given two options: to cooperate or to defect, and they have to decide once in a game about these options. Each player is unaware of the other choice in a given move. This results in suspicion between the players, and they cannot cooperate. If one cooperates and the other defects, the defecting player will get higher rewards than the cooperating one. If both defects are present, both will get the lower reward and if both cooperate, it will lead to Pareto optimality, which is a stage of equilibrium for both actors (Stewart & Plotkin 2012).

Another significant factor that pushes the states to cooperate rather than defect is reputation. As interactions become repetitive, importance in terms of reliability becomes essential. Defection in one game can lead to the loss of reputation in other games. Thus, playing various games simultaneously or repeatedly while playing the same game can lead to more cooperation than defection (Oye 1985).

India and Pakistan, arch-rivals owing to various conflicts, are in a prisoner's dilemma, determining their behavior in these organizations. To understand their behavior in SAARC and SCO, let us know their relationship within the prism of a prisoner's dilemma. Both India and Pakistan have two options, either to cooperate or defect, which results in four scenarios:

Scenario 1: India and Pakistan both decide to cooperate. In this case, it will result in a Pareto optimal situation, a equilibrium stage for both actors.

Scenario 2: If Pakistan decides to cooperate and India defects, In this case, India will reap more fruits.

Scenario 3: India wants to cooperate, and Pakistan wants to defect. Similar to scenario 2, defectors will reap more fruits.

Scenario 4: Both India and Pakistan will defect. Again, it is a Pareto-optimal scenario.

In the case of SAARC, where India and Pakistan are the two major powers of the organization, both have adopted the defector role to stay in Pareto optimal.

The India-Pakistan rivalry is at the heart of inter-state conflicts in South Asia, with Kashmir in its bull's eye. Both countries have separate claims to Kashmir (Varshney 1991). Since the partition of British India in 1947, the relationship between these two nations, the region's leading actors, has been tumultuous, hostile, and mistrustful. Both protagonists are among the founding members of SAARC. In the wake of their existing hostilities, they have shown reluctance towards the only regional forum of South Asia, the SAARC.

Terrorism in South Asia is a complex reality that has engulfed all the region's nation-states in its menace. The SAARC established the SAARC Convention on Terrorism in 1987 to deal with this menace. However, the initiative has been useless due to its inability to be implemented due to Indo-Pak animosity. Although all the member states agreed to bring up UNSC Resolution 1373 as the guidepost to weed out Terrorism, during the Kathmandu Summit, Pakistan made it difficult to reach a consensus on the definition of Terrorism. Pakistan maintained a rational need to distinguish between Terrorism and the freedom movement (Pattanaik 2004). This signifies Pakistan's reluctance to make SAARC a vibrant organization for the region's welfare.

The Eleventh Summit, scheduled for November 1999 in Kathmandu, was postponed due to India's refusal to attend. India declined to "share" the event with Pervez Musharraf, the leader who "masterminded" the Kargil operation, believing that participation would "legitimize" Pakistan's military regime (Sridharan 2014). Pakistan has halted signing SAARC connectivity agreements, including the motor vehicle agreement, claiming it has not completed its "internal procedure." Similarly, India offered the South Asia Satellite Project at the Summit, but Pakistan declined. Before exiting the South Asian Satellite Project, Pakistan moved the goalposts several times.

In the case of SCO, both member states have cooperated and again played for Pareto optimal. In the eighteenth Summit in Qingdao, China, in 2018, 22 outcome documents were signed, including the Joint Communiqué and Appeal to Youth against Radicalization. Other documents are about the prevention of narcotics abuse, environmental protection, the fight against the threat of epidemics, trade facilitation, MSMEs, customs, and tourism. The Plan of Action for the SCO Treaty on Long-term Good Neighborliness, Friendship, and

Cooperation for 2018–2022 and the Protocol on the SCO-Afghanistan Contact Group were also signed (SCO 2018).

The member nations' signatures on the Qingdao statement seemed to satisfy India and Pakistan's concerns in the battle against Terrorism. The statement was unambiguous in its condemnation of all kinds of Terrorism. Still, it was also said that meddling in the internal affairs of other countries under the guise of combating Terrorism and extremism was unacceptable. Similarly, at the 19th Summit held in Bishkek in 2019, several documents about cooperation in digitization and information and telecommunication technologies, the Forum of Heads of Regions, the Development of Inter-regional Cooperation, etc., were signed. Prime Minister Imran Khan attended the 19th meeting of the Council of the Heads of State (SCO). Khan described the SCO as a "new avenue" for Pakistan to strengthen its ties with other nations, particularly India. "Our bilateral relationship with India is perhaps at its lowest point right now," he added. Khan said that Pakistan is ready for "any type of mediation" and wants peace with all of its neighbors, particularly India, claiming that the three "little wars" have harmed both nations, which are now suffering from the "highest amount of poverty" (The Week 2019).

All the evidence above confirms the irregularities in the behavior of India and Pakistan when compared between SAARC and SCO. This disseminates the idea that institutions are not independent variables. The choice of the state to rely on the institutions depends only on how much an institution furthers the interests of the state. This forces us to test the cause and effect of institutions like SCO and SAARC by explaining what the interests of India and Pakistan are that determine their behaviors within these two organizations. Energy security interests primarily drive India's and Pakistan's motive to engage in central Asia. India depends upon seventy percent of its foreign oil reserves, and hence, to meet its energy demands, Central Asia is a key region (Lal 2006). Besides energy interests, India's objectives of "capacity building in the central Asian region, connectivity with the Eurasian region, counter-terrorism and anti-narcotics, and energy cooperation" (Muzalevsky 2015). As India strengthened its footprint in Afghanistan after 2001 its engagement with Central Asia became more important, and its essence has increased even more since the withdrawal of the US from Afghanistan. Pakistan's position in the energy corridor is strategically significant, as it acts as a natural gateway between South and Central Asia. Therefore, strong connectivity with Central Asia can enhance Pakistan's strategic and economic posture, and this SCO membership was no less than a golden

opportunity. Pakistan, a populous country, also requires energy resources to meet the needs of its people.

South Asia is a strange continent that has experienced interstate hostility, conflicts, and follies. Despite being the most powerful country in South Asia regarding land, population, economy, and military might, India strangely does not have a favorable position in the region. The reasons have been obvious for the foreign policy strategies adopted by India to its neighboring countries. Between the 1970s and 1980s, India's hard power strategy paved the way for deep mistrust among its neighbors. India prioritized security in relations with its neighbors, with secondary impetus on political and economic relations. Although India has started many soft power maneuvers to infuse faith in its neighbors constructively in the last two decades, India incapacitated the SAARC summit process in 2016 that was to be held in Pakistan. This was regarded as an apparent deviance from its course of regional peace, prosperity, and stability. Countries in South Asia may be using soft diplomacy. They need a positive and proactive attitude to avert future calamities (Raghav & Rai 2020).

The main thrust of Pakistan's decision to join SAARC was to use it as an opportunity for an anti-India stand. At the same time, Pakistan has remained actively involved in South Asia, particularly with India, thanks to SAARC and its many activities. This happened when the ties between the two nations were tense, and cooperation at the bilateral level was impossible without eliciting harsh condemnation from certain domestic sectors (Murthy 1999). Examining the SAARC Charter and its goals reveals that Pakistan has complied with them in practice, if not in spirit. Raising bilateral concerns is against the SAARC charter policy. Pakistan has never explicitly brought up bilateral concerns.

Here is another point that needs attention in academic discourse. The presence of Russia and China as two major powers in the SCO has a significant role in maintaining the organization. In the very early period of the formation, they have amicably resolved disputes about their borders and infused trust among smaller states of central Asian republics to take them at par in decision-making in SCO. While, as in SAARC, India and Pakistan are themselves major powers involved in conflicts, the consequences are that the voices of smaller South Asian states are least recognized within the forum.

SCO in the shade of Indo-Pak antagonism

India-Pakistan relations have gone to the lowest ebb after India repealed Article 370 of the Indian constitution, eliminating Jammu and Kashmir's special status, in August 2019 (Shah & Kriti 2020). Even after that strained relationship, the SCO summits were held regularly. Their officials have represented these member states at the organization's summits, including the one recently held in Goa, India. Although cooperating in the SCO, both member states have been engaged in a heated exchange of arguments concerning their key dispute, Kashmir. This is evident from the statements of Indian External Affairs Minister S Jaishankar and Pakistan's Foreign Minister Bilawal Bhutto Zardari in the Council of Foreign Ministers meeting in Goa, India. Bilawal Bhutto stated, "Terrorism continues to threaten global security... Let's not get caught up in weaponizing Terrorism for diplomatic point scoring." He also blamed India for scrapping Article 370, which provided special status to Jammu and Kashmir (Adil 2023).

S. Jaishankar referred to Pakistan's Foreign Minister as a "spokesperson of a terrorism industry" and said, "Victims of terrorism do not sit together with its perpetrators to discuss terrorism" (Adil 2023).

These statements discerned a couched reference about the shadow of their antagonism it may cast on the organization's functioning, and it is yet time to watch. In order to be endorsed at the SCO summit later this year, India has proposed four joint statements on cooperation on de-radicalization tactics, promotion of millets, and sustainable lifestyles to address climate change and digital transformation. India is attempting to use the SCO platform in this way to further its interests. However, India will undoubtedly face a greater problem if the current trends continue. The Russia-China alliance will impact New Delhi's efforts to raise its profile in Central Asia, and the China-Pakistan axis will continue to restrict India's capacity to influence the SCO's agenda on Terrorism and extremism (Pant 2023).

India, having assumed the presidency of the G20 this year, recently hosted the 3rd Tourism Working Group Meeting (Sherpa Track) in Srinagar, Jammu, and Kashmir from May 22 to 24, 2023. However, China vehemently criticized India for organizing this meeting in the disputed territory of Jammu and Kashmir and chose to boycott the event. Given China's status as a founding member and significant power within the SCO, its close and amicable ties with Pakistan have the potential to significantly influence India's motives and objectives. Furthermore, as the China-Pakistan-Russia axis strengthens its bonds while India moves closer to the United States, India will likely encounter formidable

challenges. Pakistan can exploit this platform to impede India's ambitions of establishing a prominent presence in Central Asia, posing a significant obstacle for India.

Against this backdrop, the enduring antagonism between India and Pakistan is poised to exert a substantial influence on the prospects of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). Notably, India faces formidable opposition from Pakistan and its ally, China, in advancing its interests within the SCO framework. However, the outcome of these dynamics remains speculative as India carefully navigates its strategic choices between Russia and the United States, as well as between the QUAD alliance and the SCO. A noteworthy remark by Russian Defense Minister Sergei K. Shoigu characterizes the QUAD as a "front" aimed at containing China, adding an intriguing dimension to India's pursuit of its Central Asian interests. This nuanced interplay between geopolitical actors presents an intricate landscape where the consequences of India's calculated moves hold the potential to shape its desired outcomes in the Central Asian region (Pandit, 2023).

Conclusion

The examination of India and Pakistan's behavior within the South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO) reveals a stark contrast in their levels of engagement and cooperation. While both countries participate actively in SCO summits, they exhibit reluctance to engage with each other within SAARC. This contrasting behavior can be attributed to the deep-rooted animosity and unresolved conflicts between India and Pakistan.

Using game theory, specifically the prisoner's dilemma, we can understand the dynamics of cooperation and conflict between the two countries. The prisoner's dilemma highlights the inherent tension between individual self-interest and cooperation. In the case of SAARC, India and Pakistan seem to prioritize their interests over regional cooperation, resulting in limited progress and stagnation within the organization.

In contrast, the SCO provides a platform where India and Pakistan can engage with other regional powers, such as China and Russia, without confrontation. The SCO's focus on broader security and economic cooperation allows India and Pakistan to set aside their bilateral disputes and work towards common goals, albeit indirectly.

The implications of India's and Pakistan's behavior within SAARC and SCO are significant for regional dynamics. SAARC's effectiveness is compromised due to the ongoing India-Pakistan conflict, hindering the organization's ability to address regional challenges effectively. On the other hand, the SCO benefits from the participation of both countries, leveraging their economic and strategic significance to promote regional stability and cooperation.

This study sheds light on the complexities of multilateralism and the influence of arch-rivalries on regional organizations. It emphasizes the need for a conducive environment and a willingness to overcome bilateral disputes for successful regional cooperation. Efforts should be made to create trust-building measures and diplomatic channels between India and Pakistan within SAARC, allowing the organization to fulfill its potential as a regional collaboration and development platform.

Overall, the divergent behavior of India and Pakistan within SAARC and SCO underscores the delicate balance between self-interest and collective action in multilateral settings. Addressing the India-Pakistan arch rivalry and fostering an environment of trust and cooperation is essential for regional organizations to effectively address shared challenges and promote South Asian stability.

References

- Adil, Hafsa. 2023. 'Did India-Pakistan "Performance" Steal Limelight at SCO Summit?' *Al Jazeera*. May 8. <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/8/at-sco-summit-india-pakistan-squabble-over-kashmir-terrorism>.
- Akiner, Dr. Shirin . 2006. *The Shanghai Cooperation Organization: A Networking Organization for a Networking World*. London: Global Strategy Forum.
- Alimov, Rashid. 2018. 'The Shanghai Cooperation Organisation: Its Role and Place in the Development of Eurasia'. *Journal of Eurasian Studies* 9 (2): 114–24. doi:10.1016/j.euras.2018.08.001.
- Bailes, Alyson J. K. 2007. 'Regional Security Cooperation: A Challenge for South (And North-East) Asia'. *Strategic Analysis* 31 (4): 665–74. doi:10.1080/09700160701559342.
- Chaudhury, Anasua Basu Ray. 2006. *SAARC at Crossroads: The Fate of Regional Cooperation in South Asia*. New Delhi: Samskriti.
- Chung, Chien-peng. 2004. 'The Shanghai Co-Operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia'. *The China Quarterly* 180 (December): 989–1009. doi:10.1017/S0305741004000712.
- Fair, C. Christine. 2014. *Fighting to the End: The Pakistan Army's Way of War*. New York: Oxford University Press.
- Fravel, T. M. 2009. 'Strong Borders, Secure Nation: Cooperation and Conflict in China's Territorial Disputes'. *Choice Reviews Online* 46 (09): 46-5290-46-5290. doi:10.5860/CHOICE.46-5290.

- Fredholm, Michael, and Birgit N. Schlyter, eds. 2013. *The Shanghai Cooperation Organization and Eurasian Geopolitics: New Directions, Perspectives, and Challenges*. Asia Insights 2. Copenhagen : Abingdon: NIAS Press ; Marston [distributor].
- Hussain, Ross Masood. 1996. 'Sarc 1985-1995: Review and Analysis of Progress'. *South Asian Survey* 3 (1-2): 7-23. doi:10.1177/097152319600300102.
- Inayat, Mavara. 2007. 'The South Asian Association for Regional Cooperation'. In *In Regionalism in South Asian Diplomacy*, edited by Alyson J. K. Bailes , 12-24. Stockholm International Peace Research Institute.
- Karrar, Hasan H. 2017. 'Shanghai Spirit Two Decades on: Language, Globalization, and Space-Making in Sino-Central Asian Cooperation'. *International Journal of the Sociology of Language* 2017 (247). doi:10.1515/ijsl-2017-0024.
- Keohane, Robert O. 1992. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Kupriyanov, Alexi. 2020. 'The SCO and the Conflict between India and Pakistan'. *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/sco-conflict-between-india-pakistan/>.
- Lal, ROLLIE. 2006. *Central Asia and Its Asian Neighbors: Security and Commerce at the Crossroads*. Santa Monica, CA: RAND Corp.
- Lipson, Charles. 1984. 'International Cooperation in Economic and Security Affairs'. *World Politics* 37 (1): 1-23. doi:10.2307/2010304.
- Martin, Lisa. 1999. 'An Institutionalist View: International Institutions and State Strategies'. In *International Order and the Future of World Politics*, edited by John A. Hall and T. V. Paul. Cambridge University Press.
- Mukherjee, Rila. 2006. 'The Long Hand of History: Regional Cooperation in the 21st Century'. *Society and Economy* 28 (1): 61-79. doi:10.1556/SocEc.28.2006.1.4.
- Murthy, Padmaja. 1999. 'Pakistan and Sarc'. *Strategic Analysis* 22 (10): 1537-60. doi:10.1080/09700169908458902.
- Muzalevsky, Roman . 2015. 'Unlocking India's Strategic Potential in Central Asia'. OMB No. 0704-0188. The Strategic Studies Institute. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA623563.pdf>.
- Oye, Kenneth A. 1985. 'Explaining Cooperation under Anarchy: Hypotheses and Strategies'. *World Politics* 38 (1): 1-24. doi:10.2307/2010349.
- Pandit, Rajat. 2023. 'Quad, Aukus Attempts to Contain China: Russia'. *The Times of India*, April 29. <https://timesofindia.indiatimes.com/world/rest-of-world/quad-aukus-attempts-to-contain-china-russia/articleshow/99856653.cms>.
- Pant , Harsh V. 2023. 'Opinion: India's Struggle within the Sco'. *NDTV.Com*. May 6. <https://www.ndtv.com/opinion/indias-struggle-within-the-sco-4010887>.
- Pattanaik, Smruti S. 2004. 'Indo-Pak Relations and the SAARC Summits'. *Strategic Analysis* 28 (3): 427-39. doi:10.1080/09700160408450146.
- PMO India, dir. 2017. *PM Modi's address at the Shanghai Cooperation Organisation Summit (SCO) Summit, Astana, Kazakhstan* . YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=nIzOrlTrQ4&t=45s>.

- Raghav, Pooja, and Trishna Rai. 2020. 'India's Strategic Interest in SAARC Countries: Soft Power Approach'. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities* 10 (10): 14–24. doi:10.5958/2249-7315.2020.00018.0.
- Schofield, Victoria. 2003. *Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War*. New ed. London: I. B. Tauris.
- SCO. 2018. 'List of Documents Introduced for Signing at the Meeting of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation'. file:///C:/Users/lenovo/Downloads/List_of_documents_introduced_for_signing_at_the_meeting_of_the_Council_of_Heads_of_State_of_the_Shanghai_Cooperation_Organisation%20(1).pdf.
- Shah, Khalid, and M Kriti. 2020. 'Kashmir After Article 370: India's Diplomatic Challenge'. *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/kashmir-after-article-370/>.
- Sridharan, Eswaran . 2014. *International Relations Theory and South Asia: Security, Political Economy, Domestic Politics, Identities, and Images*. Oxford University Press.
- Stein, Arthur A. 1982. 'Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World'. *International Organization* 36 (2): 299–324. doi:10.1017/S0020818300018968.
- Stewart, Alexander J., and Joshua B. Plotkin. 2012. 'Extortion and Cooperation in the Prisoner's Dilemma'. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109 (26): 10134–35. doi:10.1073/pnas.1208087109.
- Svensson, Ted. 2022. 'Transcending Antagonism in South Asia: Advancing Agonistic Peace through the Partition Museum'. *Peacebuilding*, December, 1–17. doi:10.1080/21647259.2022.2154121.
- Tellis, Ashley J. 2001. *India's Emerging Nuclear Posture: Between Recessed Deterrent and Ready Arsenal*. Santa Monica, CA: Rand.
- The Week. 2019. 'SCO Summit: India-Pakistan Ties at Lowest Point, Says Imran Khan'. *The Week*, June 14. <https://www.theweek.in/news/world/2019/06/14/sco-summit-india-pakistan-ties-at-lowest-point-says-imran-khan.html>.
- Varshney, Ashutosh. 1991. 'India, Pakistan, and Kashmir: Antinomies of Nationalism'. *Asian Survey* 31 (11): 997–1019. doi:10.2307/2645304.
- ZeeNews, dir. 2017. *Watch: Pakistan PM Nawaz Sharif Addresses SCO Summit*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hyoGw-SuNgU>.

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Görüş

Ukrayna'dan Sonraki Hedef Moldova Mı?

Samet İşbilen^{1,*}

¹ Öğretim Görevlisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler, Yozgat, Türkiye ORCID: 0000-0002-8892-6662

* İletişim: samet.isbilen@bozok.edu.tr

Gönderim: 30.11.2023; Kabul: 02.12.2023. DOI: 10.38154/CJAS.2024.66

Öz: Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra kaybettiği küresel aktör olma rolünü bugün eski Sovyetler Birliği ülkelerini etkisi altına alarak tekrar kazanmayı amaçlamaktadır. Bu ülkeler üzerinde ki en güçlü silahı ise donmuş çatışma bölgeleri ve buralarda ki sivil ve askeri varlığıdır. Rusya'nın demokrasiden uzak bir yönetim anlayışına sahip olması ve ekonomik olarak yüksek bir refah düzeyine sahip olmaması, dış politikasında Batı gibi yumuşak güç politikası yerine sert güç politikası uygulamasına neden olmaktadır. Kuzey ve Doğu Avrupa ülkeleri göz önüne alındığında NATO veya AB gibi ekonomik, siyasi ve askeri birliğe üye olmayıp tarafsızlığını koruyan ülkeler Moldova, Belarus ve Ukrayna'dır. Rusya'nın Ukrayna savaşıyla irredentist hedefleri için başlattığı savaş siyasi, ekonomik ve askeri açıdan en zayıf halka olan ayrıca donmuş çatışma bölgesi olan Transdinyester ve Cobasna köyünde Soğuk Savaş döneminden kalma mühimmatı koruyan Rus askeri varlığı Moldova'yı daha kolay hedef haline getirmektedir. Rusya, güvenliğini tehlikeye düşürecek ve "kırmızı çizgi" olarak ifade ettiği eski Sovyetler Birliği ülkelerini içine alacak NATO ve AB genişlemesini kabul etmeyeceğini hatta ilişkilerin derinleştirilmesinde dahi tepkisinin çok sert olacağını açıklamıştı. Bunu Ukrayna savaşında kanıtladı. Şimdi Rusya'nın Avrasyacılık politikasına karşı sürekli NATO ve AB ile ilişkilerini derinleştiren Moldova mevcut koşulları ve jeopolitik öneminden dolayı bir sonraki hedeftir.

Anahtar kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Moldova, Transdinyeste, Gagavuzya

Is Moldova The Next Destination After Ukraine?

Abstract: Russia aims to regain its role as a global actor, which it lost after the collapse of the USSR, by influencing the post-Soviet lands today. The most powerful weapon on these countries is the frozen conflict zones and the civilian and military presence there. The fact that Russia has a communist management understanding far from democracy and does not have a high level of economic prosperity causes it to implement a hard power policy instead of a soft power policy like the West. When northern and eastern European countries are considered, the countries that maintain their neutrality between Russia and NATO and/or EU member states are Moldova, Belarus and Ukraine. The Russian military presence protecting the Cold War-era ammunition in Transnistria and Cobasna village, which is the weakest link politically, economically and militarily in the irredentist attempt initiated by Russia with the Ukraine war, makes Moldova an easier target. Russia had declared that it would not accept NATO and EU enlargement in a way that would endanger its security and make the Post-Soviet countries become members, which it described as the "red line", and that its reaction would be very harsh even in the deepening of relations. He proved this in the Ukrainian war. Now, Moldova, which is constantly deepening its relations with NATO and the EU against Russia's Eurasian policy, is the next target due to its current conditions and geopolitical importance.

Keywords: Russi-Ukraine War, Moldova, Gagauzia, Transnistria

Giriş

Rusya'nın "kırmızı çizgisinin" geçilmesiyle başlatılan Ukrayna işgali, bölgedeki ve dünyadaki araştırmacıları, Rusya'nın bölgedeki başka bir ülkede benzer bir eyleme girişme ihtimalini incelemeye sevk etti. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un "Batılı ulusların eylemlerinin Moldova'yı yakında yeni Ukrayna'ya dönüştürebileceğini (Shannon,2023) söylemesi ve Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Grigorveviç Lukaşenko güvenlik konseyine hitap ettiği sırada arkasındaki harita, Moldova'yı açıkça Ukrayna ile ilgili olmayan tek hedef olarak içeren, planlı birlik hareketlerini göstermesi (nypost.com,2022) Moldova'yı risk altındaki ülkeler listesinin en başına getirmektedir.

Moldova tarihinde Osmanlı İmparatorluğu, Romanya ve Rus İmparatorluğu arasında çeşitli savaş ve antlaşmalar ile başka devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra Rusya'nın baskısıyla Dinyester'in doğu yakasında yer alan ve Ukraynalıların etnik çoğunlukta olduğu bölgeye Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Kesin sınırları ise 1947 yılında Besarabya olarak bilinen bölgenin SSCB tarafından Romanya'dan alınması ile çizilmiştir. Soğuk Savaş, SSCB'nin dağılmasıyla sona ererken Moldova, 27 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek bugünkü Moldova Cumhuriyeti ismini almıştır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olarak diğer dünya devletleri tarafından tanınmıştır.

Moldova, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden doğan on beş ülkeden biridir. Moldovalıların 1990'larda Romen bilincinin oluşması etnik azınlıkları korkutmuş ve ülke içinde Gagavuz ve Transdinyester olarak iki ayrılıkçı devletin kurulmasına sebep olmuştur. Gagavuz ve Transdinyesterliler, Moldova'ya üçlü bir federal devlet önermiş ancak bu teklifin Moldovalılar tarafından olumlu karşılanmamasıyla bir dizi çatışmalar yaşanmıştır (Haines,2016). Bugün ise bu sorun hala devam etmekte olup Transdinyester, donmuş bir çatışma bölgesi olarak kalmıştır.

Bağımsızlığından beri Moldova, dört sorunlu durumdan kaynaklanan bir dizi zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklardan ilki, ülkede daha önce hiçbir özyönetim ve egemenlik geleneğinin olmaması ikincisi, yerel bir siyasi gelenek olmadan Moldova'nın bir anayasa üzerinde anlaşmaya varması üçüncüsü, kontrollü bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş zorluğu dördüncüsü ise Moldova sanayisinin büyük bölümünün ayrılıkçı bölgede yer almasıdır (Tomiuc,2001).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ukrayna, Moldova ve Belarus'un Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla daha az gelişme göstermelerinin temelinde Rusya'nın siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel birtakım araçlarla ülkelerinin iç ve dış politikalarını doğrudan etkileme yetisine sahip olması vardır. Bu durum Ukrayna ve Moldova'nın demokratik dönüşümünde ilerleme kaydedememesine neden olsada demokratik liberal bir yönetim için çaba göstermiştir (Idea,2022).

Ukrayna ve Moldova dış politika tercihlerinde her zaman Rusya ve Batı arasında kalmıştır. Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki kültürel, sosyal ve tarihsel etkileri ortak milli bir kimlik ve ulus bilinci sağlayamamasına neden olmuştur. Bu durum 2014'de Kırım'ın işgal edilmesine ardından ülkenin doğu bölgelerinde bir iç çatışma ortamı oluşmasına neden olmuştur. Moldova'nın ise ayrılıkçı Transdinyester sorunu ve Sovyet döneminden kalma Rus askerleri ve askeri

mühimmat bulunması bölgeyi istikrarsızlaştırmış, iç ve dış politikalarında oldukça kırılgan yapıya sahip olması sonucunu doğurmuştur.

Mart 2014'te Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ve Rusya tarafından ilhak edilmesiyle başlayan ve Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya savaş ilan etmesiyle devam eden Rusya-Ukrayna savaşının Putin açısından askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel nedenleri vardır. Bunların en başında Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan AB Ortaklık Anlaşması gelmektedir. Bu anlaşma Ukrayna ve Avrupa Birliği (AB) arasında siyasi, ekonomik, ticari ve insani konularda bir işbirliğinin başlangıcı olması ve Eski Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Wall Street Journal'a yazdığı makalesinde, *"Önümüzdeki 10 yılda Avrupa ailesiyle tekrar bir araya gelmek istiyoruz. Bu hedefe tek başımıza ulaşamayız. Avrupa'daki dostlarımızı, çabalarımıza destek vermeye çağırıyoruz. Geleceğimiz Avrupa ile yakın bağlar kurmaya ve sonunda AB'ye tam üye olmaya bağlı"* ifadeleriyle AB üyelik hedefini ortaya koymuş ve Rusya ile olan ilişkilerinin öngörülemez olduğunu ve güvenliklerini zedelediğini ifade etmiştir (Yanukovych,2011). Volodymyr Zelensky 2021 Ocak ayında Biden'i Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına izin vermeye çağırması ve Biden'in bu çağrıya karşılık olarak Rusya'nın Ukrayna'daki varlığının Ukrayna'nın NATO üyeliği için bir engel olmadığını belirtmesi (Rauhala,2022) üzerine Ukrayna NATO'nun en önemli üyesinden önemli bir destek almış ve NATO üyeliği için bir kapı aralamıştır. Bu durum Ukrayna'nın savunma ve güvenlik anlamında Rusya'dan kopuşuna sebep olmuştur. Kültürel ve ekonomik kopuş ise 1998 yılında yürürlüğe giren AB'nin Komşu Ülkeler Projesi ve Doğu Ortaklığı anlaşmasıyla başlamıştır. Askeri, kültürel ve ekonomik olarak bu kopuşlar Rusya-Ukrayna savaşının nedenlerinden biridir.

Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan tarafından 15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent'te imzalanan Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı (KGAT), Rusya'ya doğu tarafından gelebilecek tehlikelere karşı bir güvence sağlamaktadır. Burada geriye kalan tek ülke Gürcistan'dır. Gürcistan'ın savunma ve saldırı güçleri ve Rusya kontrolünde olan Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçı bölgesinin varlığı dikkate alındığında ise bir tehdit oluşturmamaktadır.

Rusya'nın varlığını tehdit eden en büyük askeri ve ekonomik tehdit AB ve NATO'dur. NATO üyesi ülkeler bölgesel olarak Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye'dir. Doğu Avrupa bölgesinde NATO ve AB üyesi olmayan ülkeler ise Belarus, Ukrayna ve Moldova'dır. Belarus Cumhurbaşkanı Minsk'in İkinci Dünya Savaşı'nda işgalden kurtuluşuna ilişkin düzenlenen seremonide Belarus'un bir saldırıya uğraması halinde Rusya'ya katılacağını ifade etmesiyle

Rusya'ya olan bağıllığını ifade etmiştir (Rosenberg,2022). Böylece geriye sadece Moldova kalmaktadır.

Moldova'nın 2022 yılında AB "Aday Ülke" statüsünü almasına Lavrov, Moldova'nın *"tıpkı Ukrayna'da olduğu gibi Rus olan her şeyi feshetmek"* istediğini öne sürmüştür (Shannon, 2023). AB tam üyeliği için ise ayrılıkçı bölge sorunun çözülmesi gerekmektedir. Çözüm için atılacak adımlarda Transdinyester bölgesinde yer alan Rus askeri birliklerin ve Rus sivil halkın tehdit edilmesi halinde ise Rusya bu durumu uluslararası hukuka göre saldırı olarak kabul edecektir.

Moldova, NATO üyesi olmamasına rağmen Soğuk Savaştan sonra Avrupa ve Orta Asya'daki NATO üyesi ile NATO üyesi olmayan ülkeler ile işbirliğini geliştirmek için kurulan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (EAPC) üyesidir. Ayrıca Moldova anayasasında ülkenin herhangi bir uluslararası birliğe katılmak için anayasa değişikliğini gerektirecek tarafsız bir statüye sahiptir. Ancak Moldova buna rağmen NATO ile 1994 yılında Barış İçin Ortaklık, 2006 yılında Ortaklık Eylem Planı kabul etmiştir. 2014 yılında NATO Savunma ve Güvenlik Kapasitesi Oluşturma Girişimiyle Moldova'ya destek, tavsiye ve yardımı güçlendirmeyi amaçlayan özel bir önlem paketi onaylamıştır. 2017'de Kişinev'de sivil bir NATO İstihbarat Bürosu açıldı. 2022 NATO Zirvesi'nde Moldova'nın ulusal dayanıklılığını ve sivil hazırlığını güçlendirmesine yardımcı olmak için özel olarak hazırlanmış bir destek paketi onaylandı. Son olarak Moldova'nın NATO üyesi olmamasına rağmen 2021 yılında Karadeniz'de 32 ülkenin de içerisinde yer aldığı ortak bir tatbikatta yer alması NATO-Moldova ilişkilerinin güçlendiğinin ve derinleştiğinin göstergelerindendir. Bu gelişmelere Lavrov, Devlet Başkanı Maia Sandu'yu *"NATO'ya katılmaya istekli olduğunu ve Romanya ile birleşmeye ve aslında neredeyse her şeyi yapmaya hazır olduğunu"* ifade etti (Shannon, 2023).

Putin, Ukrayna işgalini meşrulaştıran konuşmasında ittifakın genişlemesini ve Ukrayna'nın NATO'ya katılma isteğini Rusya'ya karşı *"temel tehditler"* olarak gösterdi ve NATO altyapısının daha fazla genişletilmesinin kabul edilemez olduğunu savunmuştur (Plokhii,2017). Ukrayna savaşının sebepleri içinde NATO genişlemesi ve Batı yanlısı politikaları göstermiştir. Bugün Moldova hem AB adaylık statüsünü alması hem de NATO ile işbirliklerini derinleştirilmesi yeni bir işgalin ihtimalini güçlendirmektedir.

Moldova'nın coğrafi olarak küçük olması, askeri imkânsızlıklar, direniş gösteremeyecek kadar az nüfusa sahip olması, Transdinyester ayrılıkçı bölgenin yer alması, siyasi krizler, Ukrayna savaşıyla kontrol edilemeyen iç güvenlik ve

giderek daha kötü duruma gelen sosyal koşullar Rusya'ya yeni bir işgal için uygun ortam ve fırsatlar sunmaktadır.

Bu çalışmada Ukrayna-Rusya savaşının başlamasına sebep olan temel anlaşmazlıklar üzerinde durulmuş ve bu savaşın yayılma ihtimaline karşı savaşın, bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik, siyasi ve askeri anlamda oldukça sınırlı bir gelişme sağlayan Moldova ve bölgeye olası etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde SSCB'nin dağılmasından sonra karmaşık bir şekilde bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın siyasi tarihini inceleyerek Rusya'nın kendi gibi düşünmeyen ve farklı yönelimlere sahip eski Birlik ülkelerine tutumları hakkında çıkarımlar incelenmiştir. İkinci bölümde Rusya-Moldova arasındaki temel sorunlar ve beklentiler ele alınmıştır. Son bölümde ise Ukrayna-Rusya savaşına giden süreçler dikkate alınarak olası bir Rusya-Moldova savaşı için yapılması ve yapılmaması gerekenler ele alınmıştır.

Rusya-Ukrayna İlişkileri

Çin'in geniş ulusal güvenlik konsepti, dış etkilerin terörizm veya demokrasi talebinin kaynaklık ettiği fikirlerin yayılması gibi iç istikrarı etkilediği alanlar dahil olmak üzere hem iç istikrarı hem de dış tehditleri kapsamaktadır. Çin, ulusal güvenlik politikasının koordinasyonu ve geliştirilmesinde daha fazla tutarlılık sağlamak ve ulusal güvenlik yönetiminin kontrolünü güçlendirmek için Çin Komünist Partisini (ÇKP), askeri ve resmi kurumları modernize ediyor.

Ukrayna, Doğu Avrupa'da bulunan ve Rusya'dan sonra kıtanın en büyük ikinci ülkesidir. Tamamen bağımsız bir Ukrayna, Ukrayna'nın SSCB etkisinden kurtularak bağımsızlığını ilan etmesi ve parlamenter demokrasiye geçişi önemli bir katkı sunmuştur. 1989 yılı seçimlerin yapılması ve demokratik bir Ukrayna'nın inşası için yapılanlar kitlesel protestolardan artık kitlesel siyasallaşmaya geçildiğini göstermektedir (Lane,2008).

Bağımsızlığından sonra Ukrayna'nın kötü ekonomisinin yanı sıra sosyal ve politik değişimler birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ukrayna'nın devlet inşa süreci, nükleer silahsızlanma, ekonomik zorluklar, sosyal gelişmeler, Turuncu Devrim, Maidan protesto hareketi, Kırım'ın durumu ve Karadeniz Filosu, Rusya'nın etkisini her alanda hissettirdiği ve bu krizlerden pay çıkardığı alanlardır.

1994 yılında göreve gelen ve 2005'e kadar görevde kalan ikinci Devlet Başkanı Leonid Daniloviç Kuçma, Ukrayna dış politikasını Moskova'ya değil

Batı'ya yönelmiştir. BDT'de kalmayı devam ettirmekle birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarafından yürütülen Barış için Ortaklık Programına katılmıştır. Ayrıca 1996 yılında NATO ile "özel bir ortaklık" kurdu ve 1995 yılında Ukrayna Avrupa Konseyi'ne katılmıştır. Bunun üzerine Rusya'nın Ukrayna'daki Rus azınlığının koşullarının kötüleştiği yönündeki suçlamaları ve Ukrayna'nın Kırım'daki Rus yayılmacı planları olarak gördüklerine ilişkin Ukrayna endişeleri Rusya- Ukrayna arasında ilişkileri iyice gerilmesine sebep olmuştur (cfr.org,2022).

2007'de yapılan yeni parlamento seçimlerinde Batı yanlısı partiler Timoşenko'yu desteklemiş ve Başbakan olduğu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur (Reuters, 2008). Bu koalisyon hükümeti, Rusya ile olumlu ilişkileri sürdürmek ve AB üyeliği kazanmak gibi çatışan hedeflerin arasında kalmış ve Eylül 2008'de koalisyon çökmüştür. 2010'da yapılan bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarında Yanukoviç Cumhurbaşkanı olmuştur. Göreve gelmesinden yaklaşık üç ay sonra Rus destekçi Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Rusya'nın Sivastapol'daki 2017'de sona erecek olan liman kullanım anlaşmasını 2042'ye kadar uzatmayı ucuz/indirimli Rus gazı almak amacıyla kabul etmiştir. 2010'da Rusya'nın karşı çıktığı NATO'ya katılma hedeflerinden resmen vazgeçmiş ve Yanukoviç hükümeti Rusya ile ilişkilerini daha da geliştirmiştir (Mearsheimer,2014).

Parlamento içerisindeki Avrupa yanlısı siyasetçilerin desteklediği ve Ukrayna ile AB arasındaki siyasi ve ekonomik bağları daha yakından entegre edecek Ortaklık Anlaşması, Rusya'dan gelen yoğun baskıya daha fazla direnemeyen Yanukoviç tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Kiev'de Maidan protestoları başlamıştır.

Rus yanlısı protestocular Kırım'da giderek iddialı hale gelirken üniformalarında net tanımlayıcı işaretler bulunmayan silahlı kişiler Simferopol ve Sivastopol'daki havaalanlarını kuşatmıştır. Kırım parlamento binasını işgal etmiş ve Rus yanlısı milletvekilleri iktidarda olan hükümeti görevden alıp Rus Birlik Partisi lideri Sergey Aksyonov'u Kırım'ın Başbakanı olarak atamıştır (informnapalm.org, 2015). Kırım ile Ukrayna arasındaki ses ve veri bağlantıları kopmuş ve Rus yetkililer bölgeye asker sevk etmiştir. Turchynov bunu egemenlik ihlali olarak ifade ederken Putin, Rus vatandaşlarını ve Kırım'daki askeri varlıklarını koruma çabası olarak nitelendirmiştir. 16 Mart 2014'te yapılan referandum ile Kırım halkı Ukrayna'dan ayrılma ve Rusya Federasyonu'na katılma yönünde oy kullanmıştır. 18 Mart'ta Putin, bölge temsilcileri ile bir araya gelerek Kırım'ı Rusya Federasyonu'na dahil eden bir anlaşma imzalamıştır.

Bunun üzerine Ukrayna bölgedeki vatandaşlarını ve yaklaşık 25.000 askeri birliklerini tahliye etmiştir (informnapalm.org, 2015).

Rusya Kırım'daki hakimiyetini ve Ukrayna üzerinde ki baskısını hem askeri hem de ekonomik olarak artırmak için Sivastopol limanının kirasını doğalgazda indirim karşılığında uzatan 2010 anlaşmasını feshetmiş ve Ukrayna'nın enerji fiyatı iki hafta içerisinde yaklaşık yüzde 80 artmıştır (globalsecurity.org, 2016). Aynı tarihte Rus yanlısı silahlı kişiler Donetsk, Luhansk, Horlivka ve Kramatorsk kentlerinde hükümet binalarına baskın düzenlemiştir. Luhansk ve Donetsk'te ayrılıkçı hükümetler kendi içlerinde referandum yaparak bağımsızlıklarını ilan ettiler. 5 Eylül'de Ukrayna ve Rusya hükümetleri Belarus'un Minsk kentinde ayrılıkçı liderler bir araya gelip çatışmaları durdurmak için ateşkes üzerinde imzaladılar. Donetsk ve Luhansk'ta ayrılıkçılar tarafından Minsk ateşkesini ihlal ederek bir seçim yapıldı. Rusya destekli ayrılıkçılar ve Ukrayna askerleri ile çatışmalar az da olsa devam etti. 12 Şubat 2015'te Ukrayna, Fransa ve Rusya ve Almanya liderleri 12 maddelik bir barış planı üzerinde anlaştılar.

Rusya ve Ukrayna arasında uzun süredir yaşanan gerginlikler sonucunda Ocak 2021'de Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy Biden'ı Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına izin vermeye çağırmasıyla Rusya, Ukrayna sınırına büyük bir birlik ve askeri teçhizat yığınağına başlamıştır. Batılı liderler Rus işgalini kaçınılmaz görürken hem Zelensky hem de Putin ile görüşmelerde bulunulmuştur. Putin, Batı'nın NATO'nun tek amacının Rusya'daki toplumu bölmek ve sonuç olarak onu bitirmek olduğunu her seferinde ifade etmiştir. Putin, Ukrayna-Rusya savaşından önce NATO'dan doğuya doğru genişlemesini durdurmasını, 1997'den itibaren ittifaka katılan üye devletlerden güçlerini ve askeri altyapısını çekmesini ve Rusya sınırlarına saldırı silahları yerleştirmemesini istemiştir. Bu durum Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Baltıklar demektir. Bu teklif NATO tarafından reddedilmiştir. 21 Şubat 2022'de Putin, bağımsızlığını ilan eden halk cumhuriyetleri Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlıklarını tanıyarak cevap vermiş ve Rus birliklerini "barış gücü" olarak Ukrayna topraklarına girme emrini vermiştir (dw.com, 2022). 24 Şubat 2022 yılında Putin "özel bir askeri operasyon" başladığı duyurdu ve resmen savaşı ilan etmiştir.

Putin kendi makalesinde de bahsettiği üzere bu ülkelerden sadece hak iddia etmenin yanı sıra özellikle Ukrayna ve Belarus için "Eski Rusya'nın mirasçılarıdır" şeklinde yer vermektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden mirasçıların ulusal çıkarlarını savunduğu, başkalarına hizmet etmediği, birilerinin elinde Rusya ile savaşmak için bir silah olmamak şartıyla her zaman diyaloga açık olduğunu, tartışılması en zor konuları tartışmaya hazır olduklarını

ifade etmektedir (Plokhii, 2017). Ancak Rusya'nın diyalog kanallarının her zaman açık olduğunu ifade etmesine karşın, Ukrayna bugün Batı'nın desteğini alarak Rusya ile savaşıyor bir silah olmuştur. AB üyelik başvurusunda bulunup, AB'nin Stratejik Pusula'da yer alan askeri gücünü kullanıp AB'yi savaşa çekmek istemektedir. Ayrıca NATO ile Barış İçin Ortaklık programı ve en son 2021 Ocak ayında Biden'in Ukrayna'yı NATO'ya davet etmesi "kırmızı çizgi" geçilmiştir. Kısaca sosyal, ekonomik ve askeri anlamda yani kısacası her anlamda Rusya sırt çevirmiştir. Rusya için de artık tartışılacak konu kalmamıştır.

Rusya'nın kırmızı çizgilerinin neler olduğu, hangi konuları beka sorunu olarak gördüğü ve nelerin gerçekleşmesi halinde savaşı dahi göze alabileceklerinin en iyi ve acı örneği Ukrayna'dır. Bölgede Belarus'un Rusya yanlısı bir politika izlediğini saydığımızda geriye kalan ve tarafsızlığını koruyabilmiş tek ülke Moldova'dır. Moldova için Ukrayna-Rusya ilişkileri ve siyasal tarihi neler yapılması veya yapılmaması noktasında en iyi örnektir. Bu, kabul edilmesi gereken Yeni Rusya gerçekliğidir.

Rusya-Moldova İlişkileri

1991 yılında SSCB'nin çöküşü ile Doğu Avrupa'da Rusya, Ukrayna, Moldova, Belarus, Baltık bölgesinde Litvanya, Estonya, Letonya, Kafkasya'da Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya'da Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

Birliğin dağılması yeni döneme eşlik eden özellikle Demir Perdenin arkasında yaşayan vatandaşlar ve yeni bağımsızlığı ilan etmiş ülkeler için çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu zorluklarla mücadele eden ülkelerden biri 27 Ağustos 1991' de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan eden Moldova Cumhuriyeti'dir.

Bağımsızlığını yeni kazanan Moldova Cumhuriyeti o dönem ekonomik gerileme, siyasi kargaşa, eski Sovyet Cumhuriyetleriyle komşuluk ilişkileri ve etnik gruplar arası anlaşmazlık gibi birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır (Charles, 1997). Siyasi parti liderleri arasında siyasi birliğin olmaması, yapısal reformların başlatılmaması ve yerel yönetimde görev yapacak nitelikli kadroların bulunmaması ekonomik durumun da önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur (Solonari,2003). Moldova'nın kırılgan siyasi ve ekonomik durumu, ülkenin diğer devletler ile ilişkilerinde krizlere sebep olurken bölgenin en büyük aktörü olan Rusya ile ilişkilerinde ters etki yaparak derinleştirmiştir.

Moldova'nın jeopolitik ve stratejik önemi Moskova'nın her zaman uluslararası çıkarları açısından önem arz etmiştir. Özellikle Moldova'nın NATO müttefikleri ile sınır komşusu olması ve Romanya'nın tarihi birleşme iddiaları bölgeyi önemli kılan diğer önemli etkenlerdir. 1992'deki Transdinyester savaşı olarak da bilinen Moldova iç savaşında Rusya'nın yaptığı askeri müdahale, SSCB'nin dağılmasından sonra post Sovyet dönemde birliğin en büyük ve güçlü devleti olan Rusya'nın etkisine ve üstlenmiş olduğu role bir örnektir.

Rusya, post Sovyet ülkelerinin AB ve NATO ilişkilerine karşı çıkmaktadır. Post Sov bu birliklere üye olması Rusya'nın SSCB ülkelerini bir araya getirmede hedeflerini ve dünya siyasetindeki konumunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Rusya, Moldova'nın siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında arayışlarının çözümün Rusya ile bütünleşmesiyle olacağını iddia etmekte bunun için de bu alanlarda baskı kurmaktadır.

Rusya ve Moldova ilişkilerini zorunlu ve önemli hale getiren diğer bir husus, Moldova'da 1992'de bağımsızlığını ilan eden Transdinyester Moldova Cumhuriyetidir. Rusya eski Sovyet ülkelere Güney Osetya ve Abhazya politikalarında yaptığı gibi Moldova için de aynı yöntemle iç işlerine karışmaktadır. Bu tutum, Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri üzerinde kontrolü sağlama amacıyla neo-emperyalist girişim olarak kabul edilebilir.

NATO 2022 zirvesinde Genel Sekreter Yardımcısı Mircea Geoana Rusya'nın Ukrayna'daki mevzilerinden Moldova'ya bir bağlantı kuramadığı gerekçesiyle herhangi bir endişenin olmadığını ayrıca Moldova üst düzey yetkililer ve Cumhurbaşkanı Mia Sandu, Rusya'dan askeri bir tehdide dair çok az belirti olduğunu ifade etmişti (thetrpint.in,2022). Ancak Rusya'nın Moldova işgali için tek yöntemin kara köprüsü inşa etmek değildir. Rusya, Moldova üzerinde kontrolü ele geçirmeye karar verirse tüm yolları deneyecektir. Ukrayna savaşında Rusya'nın bu zamana kadar düzensiz ilerlemesi, kritik bölgeler üzerinden tam ölçekli bir askeri işgal olasılığını azaltıyor ve başka neler yapabileceğini anlamayı önemli hale getiriyor.

Savaşın bitmemiş olması diğer ülkeler tarafından Rusya'nın yeteneklerinin yetersiz olduğu düşüncesini oluşturmuştur. Devam eden savaş ve Odesa bölgesinin kontrol altına alınamaması, Moldova'nın işgal edilemeyeceği düşüncesinin yerleşmesine sebep olmuştur. Bu düşünce, savaşın doğuya kaymasından dolayı kabul edilebilir olsa da Transdinyester bölgesinde ileri teknolojiler ile donatılmış Rus kuvvetleri mevcuttur. Moldova askeri birliklerinin de Rus yapımı silahlara sahip olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Rusya'nın 2014'te Ukrayna'ya başlattığı saldırıdan bu yana ayrılıkçı bölgede askeri faaliyetlerin sayısı yılda 30'dan yılda 300'ün üzerine çıktığını Moldova

hükümetindeki kaynaklar doğrulamıştır (ecfr.eu,2022). Transdinyester yaklaşık 2 bin Rus askeri ve Rus rejimine sadık 10 bin paramiliter askeri varlığa karşı Moldova'nın askeri kuvvetleri küçük, yetersiz eğitilmiş ve yetersiz donanıma sahip 3 bin askeri personeli olduğu tahmin edilmektedir (ecfr.eu, 2022). Moldova'nın bu askeri birliğin görevleri devlete ait tesisleri koruma, kamu düzenini ve güvenliğini sağlamakla görevli oldukları için olası bir muharebe operasyonları için uygun değildir. Moldova topraklarında kontrol ettiği birlikler ve silahlı kuvvetlerinin mevcut durumu göz önüne alındığında, Rusya Moldova'nın hem topraklarını hem de politikalarını kontrol etmekte zorlanmayacaktır.

Rus politika yapımcıların Moldova ile ilgili yapılan açıklamalarını söylem analizi yaptığımızda, Ukrayna işgali öncesi ve sonrasında yapılan açıklamalarla aynı olduğu sonucuna varırız. Lavrov Moldovalı yetkililerin kitle iletişim araçları aracılığıyla yürütülen Rus nüfuz operasyonlarını engelleme girişiminde bulunmasına "Ruslar ile ilgili olan her şeyi yok etmeye çalıştıklarını" öne sürdü (newsmaker.md, 2022).

Peskov, Moldova'nın AB aday statüsünü almasının "Avrupa iç işleri" oluşturduğunu söylerken, Kremlin bu adımın "Rus karşıtı" olduğunu ve entegrasyon sürecinde Romanya tarafından olası bir birleşmeyi doğurabileceğini ifade etti (aa.com.tr, 2022). Carnegie Moskova merkezi eski direktörü Dmitry Trenin gibi bazı Rus yanlısı analizciler ise Rusya'nın Odesa bölgesi üzerinde kontrolü ele geçirmesi halinde muhtemelen Transdinyester'i ve Gagavuzya bölgesini ilhak edeceğini iddia etmektedir (carnegiemoscow.org,2014). Eğer Moldova egemenliğini kaybederse Rusya, Moldova'ya Transdinyester ve Gagavuzya'nın bağımsız olmasını dikte edecektir.

Lavrov gibi üst düzey yetkililer ve Dmitry Tren'in gibi etkin düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin açıklamaları, Rusya-Ukrayna savaşının gerekçelerini Rusça konuşanlara ve onların haklarına yönelik tehditler, eski Sovyet devletlerinin AB veya NATO ile bütünleşmeden kaynaklanan egemenlik kaybı ve SSCB üyesi devletin Rus karşıtı hale gelmesi olarak kabul etmektedirler. Bu sebeplerden herhangi biri Rusya-Moldova savaş nedeni oluşturabilir.

Rusya, Ukrayna savaşında bu güne kadar yaptığı askeri saldırılarda yüzde 90 kinetik ve sadece yüzde 10 bilgi operasyonundan oluşmuştur. Ancak 2014'te Kırım'ın ilhak edilmesinde yüzde 90 bilgi operasyonlarından ve yüzde 10 kinetik veya askeri faaliyetlerden oluşuyordu (ecfr.eu, 2022). Ukrayna her iki durumda da Moskova'ya hem toprak kaybı hem de yönetim işlevlerini yerine getirememe konusunda bedeller ödemiştir. Moldova için, topyekûn bir işgalin gerisinde

kalan eylemler aynı derecede felaket olabilir çünkü Rusya'nın amacı hem Moldova'nın hem topraklarını hem de politikalarını kontrol etmektir.

Rusya'nın olası bir askeri operasyonunda farklı yöntemler kullandığını Kırım, Donbas ve Ukrayna'daki operasyonları, Ukrayna'nın bu bölgeler üzerindeki idari ve siyasi kontrolünü kaybetmesiyle sonuçlanan "karma savaş" örnekleridir. Bir saldırı eylemi açık veya tam ölçekli bir askeri saldırı olmaksızın siber saldırı gibi faaliyetlerle düşmana zarar verebilir. Ancak eylemin başarılı olması için silahlı bileşen tamamlayıcı unsurdur. Sadece siber saldırılar yaparak veya seçimlere müdahale ederek onu temel politikaları değiştirmeye zorlayarak bir ülkenin topraklarını işgal zordur.

Rusya, Moldova'yı işgal etmek için karma savaş yöntemi olarak kabul edilen halk arasında yaratacağı bir huzursuzluğu araç olarak kullanmak, elit odaklı bir isyan ve sınırlı bir askeri işgali araç olarak kullanacaktır. Rusya'nın Moldova üzerindeki hesaplarının gerçekleşmesi için teknik askeri verileri kıyasladığımızda büyük çapta bir operasyona ihtiyacı olmadığı düşünüldüğünde, ülkedeki mevcut askeri varlıklar ile kapsamı daha dar olan bir askeri saldırı gerçekleştirebilir. Rusya, Transdinyester bölge etkisi altındaki topraklarını biraz daha genişletip ve Gagavuzya bölgesini ele geçirmek gibi sınırlı bir askeri işgal gerçekleştirebilir. Bu işgal sonrasında sivil hükümeti Moskova tarafından desteklenen yeni yetkililerle değiştirerek bir meşruiyet sağlayacak bir seçim ile sağlayabilir. Moldova yerel medyalarından Pridnestrovie haber ajansının 2 Mayıs 2022'de yayımlanan internet haberinde NATO ve Nazi askeri tehdidine karşı Transdinyester silahlı kuvvetlerinin Rus ordusuna destek amaçlı kullanılabileceği (ecfr.eu 2022), bir kamuoyu oluşturma girişimi ve meşruiyet kazandırma çabası olarak algılanmaktadır.

Böylesi bir senaryonun gerçekleşmesinde ise NATO'nun "Barış için Ortaklık" programına dahil olan ve yaklaşık 40 askeri bulunan Moldova için Kişinev'i desteklemek için Moldova'ya girmesi pek mümkün değildir. Bu nedenle Transdinyester veya Gagavuzya'da yaşayan vatandaşlardan meşru siyasi otoriteye karşı tepki, Moldova içinden başlatılan ve devletin bütünlüğünü tehdit eden Rus askeri müdahalesinin başlangıcı olabilir.

Farklı etnik grupların bir arada yaşaması ülkenin iç ve dış politikalarına etki etmektedir. Moldova vatandaşlarının yaklaşık yüzde 10'u Rus'tur. Rusya, Kırım işgalinde ifade ettiği gibi herhangi bir karışıklıkta kendi vatandaşlarını korumayı bir hak olarak görerek müdahalede bulunmuştur. Rusya olası bir iç karışıklık ya da savaş halinde bu hakkı kullanmak isteyip Moldova'ya müdahale hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Moldova-Rusya ilişkilerinde ayrılıkçı Cumhuriyetin varlığı ve bu varlığın ortaya çıkardığı siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar

Moskova'nın kendine atfettiği "barışı koruma" misyonu ile yumuşak güç yerine daha sert güç uygulamalarına ve politika belirlemelerine neden olmaktadır.

16 Mart 2012'de Moldova başkanı olarak seçilen Nicolae Timofti ilk konuşmasında "Moldova'nın nüfusun çoğunluğu tarafından desteklenen ve Moldova'nın bölünmüş toplumunu birleştirebilecek bir ulusal fikre ihtiyacı var. Bu fikir Avrupa entegrasyonu olmalıdır." diyerek Moldova'nın Avrupa hedeflerini doğrulamış oldu (www.bbc.com). Bu gelişmelerin üzerine Rusya Savunma Bakanlığı ayrılıkçı bölgeye giderek birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ardında Rusya, Moldova'yı AB Enerji iş birliği anlaşmasından çıkması gerektiğini, bu sayede gaz fiyatlarında bir indirim ve borcun hafifletilmesi konusunda tartışılmaz ön koşulu oluşturduğunu ifade etmiştir (washingtonpost.com,2014).

Moskova, Moldova'da kendi politikalarına destek veren Rus yanlısı politikacıları desteklemekte, Timofti gibi Batı yanlısı politikacılara seçim zamanlarında baskı kurmaktadır. 2012 yılında Rusya, Kişinev hükümetine Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyeleri arasında serbest ticaret yapmasına olanak sağlayacak olan Serbest Ticaret Antlaşmasını imzalamayı teklif etmiştir. Ancak bu teklifte Rusya'nın güçlü olduğu alkol ve doğalgaz, Moldova'nın güçlü olduğu üzüm ve şarap gibi tarım ürünlerini tekliften ayrı tutulmuştur (euronews.com, 2022). Bu kısıtlamalar mevcut hükümeti ekonomik ve siyasi olarak çıkmaza sokarak hükümet politikalarını ve hükümetin kendisinin Rus yanlısı olması halinde uygulanan ekonomik sabotajların kaldırılabilmesi anlaşılmaktadır. Seçim öncesi yapılan bu siyasi hamleler Moldova'daki Rus yanlısı siyasi unsurları destekleyerek Moskova merkezli bir iktidar oluşturma girişimleridir. Öte yandan Rusya, Moldova üzerinde sayısız çıkarlarının peşinde iken İmparatorluktan ve Sovyetler Birliği'nden miras kalan bölge ile ekonomik kaynakları ve Rus halkının nüfusunu içeren tarihi bağları korumak amacını da gütmektedir.

Ukrayna savaşı başladığında Moldova Rusya ilişkileri bölgesel etnik farklılıklara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Moldova, ülke içerisindeki siyasi bütünlüğü sağlayamayıp ortak bir fikir beyan edememiştir. Transdinyester, işgalin ilk gününde savaşı onaylayan veya kınayan bir açıklama yapmadı. Sadece Transdinyester'deki durumun sabit kaldığını iddia etmiş ve vatandaşlara olağanüstü halin uygulanmayacağını garanti etmiştir. Ayrıca Ukrayna'dan kaçanlar için mülteci merkezleri açma sözü vermiştir. Transdinyester Dışişleri Bakanı Vitaly Ignatiev ise taraf tutmayı reddetti ve hükümetin öncelikle "ülke nüfusunun güvenliğini sağlamak" ile ilgilendiğini söyledi (Harrington,2022).

Ancak savaşın başladığından beri, Moldova'nın Rusya kontrolünde ki ayrılıkçı bölgesi Transdinyester'de olağandışı siyasi huzursuzluklarda yaşanmaya başladı. Ukrayna yanlısı bir grubun protesto düzenlemeye çalıştığını ve bunun karşılığı olarak ülkede daha büyük Rus yanlısı bir gösterdiği yapılmıştır (independent.co.uk). Hükümet siyasi ve iç güvenliği sağlamak amacıyla siyasi gösteri yasakları getirmiştir. Bu durum savaştan kaçıp Moldova'ya sığınan mülteciler ve Moldovalılar arasında siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından sorunları da beraberinde getirmiştir. Bölgede yaşayan Rus etnik nüfus mevcut durumdan rahatsız olurken Moldova- Rusya ilişkilerini de olumsuz olarak etkilemektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Moldova'yı ziyaret ettiğinde Moldova'nın, ülkedeki hassas siyasi dengeyi bozma korkusuyla NATO'ya katılamayacağı konusunda ifade etmesinin yanında AB üyelik müzakerelerinin hızlandırılmasını istedi (Basu,2020). 2020 yılında yaşanan bu gelişmeler Moldova'nın 7 Mart 2022'de AB üyeliği başvurusuna bir fırsat doğurmuş olup "Aday Ülke" statüsünü kazanmıştır (indyturk,2022). AB üyeliği sadece ekonomik bir birlik değildir. 22 Mart 2022 de kabul edilen ve AB'nin "savunma gücünü" kuracak Stratejik Pusula, birliğe üye ülkeler arasında krizlere hızlı yanıt vermeyi amaçlayan ve 5 bin kişilik bir "hızlı intikal gücünü" kurulmasını da içermektedir. Ayrıca Stratejik Pusula faaliyet kapsamı olarak NATO'dan ayrı olarak değil onu güçlendirecek bir rehber niteliği taşımaktadır (ecfr.eu,2022). Derinleşen bu ilişkiler Rusya'nın kırmızı çizgilerini geçmeye ve Transdinyester'de bulunan yaklaşık 2 bin Rus askeri ve ayrılıkçı rejime sadık 10 bin paramiliter askeri varlığın Rusya'nın ilişkilerde etkin bir rol üstlenmesini sağlarken ilişkiler her zaman krizler yaratacaktır.

Rusya, Moldova'nın Rusya etkisi içinde kalmasını ve sağlam bir müttefik ülke olmasını amaçlamaktadır. Tüm ilişkiler ve politikalarda bu doğrultuda gerçekleşmektedir

Rusya'nın Moldova Politikası ve Öngörüler

Moldova jeostratejik ve jeopolitik açıdan analiz edildiğinde Putin için muhtemel ilk hedeftir. Belarus Cumhurbaşkanı Lukaşenko ülkesinin güvenlik konseyine hitap ettiği sırada arkasındaki harita, Moldova'ya Belarus üzerinden yapılacak bir askeri harekâtı göstermiştir (nypost.com,2022).

Rusya'nın Ukrayna savaşında ki Moldova politikasını genel politikasından savaş durumu nedeniyle ayrı tutmak gerekmektedir. Rusya'nın amaçlarından

biri Karadeniz’de mutlak hakimiyet sağlamaktır. Bu hakimiyetin ilk olarak Kırım’ın işgal ve ilhak edilmesi, Donetsk bölgesinin bağımsızlığını ilan ederek Rusya ile birleşmesi, bugün de Odesa’nın da işgal edilmesiyle büyük ölçüde sağlanmış olacaktır.

Rusya’nın dış politikasındaki en etkin gücü, donmuş çatışma bölgeleri ve bu bölgedeki sivil ve askeri varlığıdır. Ancak Moldova’daki donmuş çatışma bölgesi olan ve ayrılıkçı bölgesi olan Transdinyester bölgesinin oluşumu Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinden farklıdır. Transdinyester tüm halk tarafından desteklenerek dış güçlerin etkisinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Gürcistan’daki Abhazya ve Güney Osetya gibi Ukrayna’nın işgalini destekleyen Rus yanlısı ayrılıkçı devletlerin tam tersidir.

Transdinyester’in Ukrayna ile derin tarihi, ekonomik, siyasi ve kültürel bağları vardır. Transdinyester vatandaşlarının yaklaşık olarak üçte biri etnik Ukraynalıdır (Harrington,2022). Aynı zamanda bu bölgede yaşayan yaklaşık 100 bin kişi Ukrayna vatandaşlığına sahiptir ve bölgenin önde gelen isimleri de etnik Ukraynalıdır. Bu kişilerin birçoğunun Ukrayna’da arkadaşlıkları ve akrabalıkları ve aileleri mevcuttur. Moldova’da ayrıca yaklaşık olarak 100 bin Rus etnik kökenli vatandaş mevcuttur. Bu konjonktür Transdinyester bölgesinde ciddi bir Slav asıllı (Ukraynalı ve Rus) nüfusun olması ve Gagavuz Türklerini de topraklarında barındırması Moldova’yı çok etnikli bir bölge haline getirirken ortaya çıkardığı siyasi ve güvenlik bakımından istikrarsızlaşma Rusya’nın hem Odessa planına hem de sonraki birleşme amacına engeldir.

Rusya SSCB’nin dağılmasından sonra ayrılıkçı hareketlere destek vererek bu ülkelerde etkisini sürdürmeye yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Savaşın ortaya çıkardığı bilgi kirliliği de Moldova içerisinde farklı etnik gruplar arasındaki ülke bölünmüşlüğü her an bir çatışma yaratacak imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle Transdinyester veya Gagavuzya halkından gelecek herhangi bir itiraz, Moldova içinden başlatılan ve devletin bütünlüğünü tehdit eden sınırlı ama hızlı bir Rus askeri müdahalesinin başlangıcını oluşturabilir.

Rusya, Donbas’ı ele geçirirken hibrit bir savaş stratejisi izlemiştir. Ukrayna, Donbas’ta yeniden kontrolü sağlamak için askeri güvenlik güçlerini kullanmaya başladığında aslında Rusya için tüm operasyon zaten bitmişti. Rusya, Donbas’ı ele geçirmek için olarak müdahale etmeden önce Rusya’ya sadık bürokratları ve sivil halkı protestolar için desteklemiştir. Bu girişimler sonucunda Ukrayna yanlısı bürokratlar ihtilaflı bölgeyi terk etmiş ve Rus yanlısı vekillere otoritenin devredilerek yerel meşruiyet inşa ettirilmiştir. Bu grupların silahlı faaliyetleri bölge içerisinde görünür kılarak Rus yanlısı vekillere yeni statükoya destek

vererek meşrutiyetini pekiştirmiştir. Rusya, Transdinyester bölgesinde de başlattığı iç çatışmayı aynı yöntemle yapmıştır. Rusya'nın son yaptığı eylemler incelendiğinde, bir devletin egemenliğine saldırıda bulunmak istediğinde bu hibrit operasyonları oluşturan siyasi kontrol ve silahlı bileşen unsurlarını bir araya getirerek elde ettiği kazanımları güvence altına alırken aynı zamanda meşrulaştırmaktadır. 2014 yılında Odesa ve Kharkiv de yapmış olduğu girişimin başarıya ulaşamamasındaki ana sebep silahlı bileşenin siyasi kontrol ile birleştirilememesiydi. Bu nedenle, Rusya Moldova'daki kazanımlarını korumak için silahlı bir bileşeni artık göz ardı etmeyecek yeni bir başarısızlığa uğramayacak adımlar atması kuvvetle muhtemeldir.

Bölgenin güneyinde yer alan Gagavuzya Özerk bölgesinin toplam nüfusu yaklaşık 150.000'dir. Bu bölgede nüfusun yüzde 82'sini oluşturan ve toplam Moldova nüfusunun yüzde 4 ünü oluşturan etnik Gagauzlar yaşamaktadır (Katchanovski,2005). Gagavuzya 2020 Moldova cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bölge seçmenlerinin yüzde 94'ünden fazlası Rus destekli Igor Dodon'a verirken yaklaşık yüzde 6 Mia Sandu'yu desteklemiştir (eurasian-research,2020).

Moldova parlamentosu savaşa olan karşıtlığını ve tarafsızlığını nitelendirmek amacıyla Nisan 2022'de Rusya'nın Ukrayna savaşında askeri araçlar üzerinde yer alan "Z" ve "V" sembollerini ve "zaferin sembolü" olarak nitelendirilen siyah turuncu şerif kullanımını yasaklayan bir karar almıştı. Ancak Gagavuzya halk meclisi Rusya'ya olan desteğini göstermek için alınan kararın iptali için tekrar oylama yapmıştır. Girişimlerinde istediği sonucu elde edemeyen Gagavuzya Meclisi Moldova yasasını çiğnemiştir. Bunun gibi başka durumlarda da Gagavuzya halk meclisi Kişinev'deki merkezi hükümetin otoritesini defalarca yok saymıştır (ecfr.eu,2022). Gagavuzya yerel makamlarının Moldova yasalarını kasıtlı olarak yok saymaları ve merkezi hükümetin bu eylemlere yeterli tepki verememeleri Rusya'nın Moldova'nın Gagavuzya üzerindeki kontrolüne karşı çıkmak için hibrit saldırılar uygulayabileceğini göstermektedir. Rusya bu tür hibrit saldırıyı daha önce Kırım'ın işgalinde gerçekleştirmiştir. Moldova'nın parçalanması amacıyla oluşturulan bir kaos ortamında Transdinyester'den gelen askeri desteği sağladıktan sonra bağımsızlık için yapılacak bir referandum ile Moldova'dan ayırabilir. Merkezi hükümetin dış destek ile olaya müdahalede etmesi durumunda Gagavuzya Halk Meclisi Rusya'dan "askeri koruma" talebinde de bulunabilir. Böyle bir ilhakin başarıya ulaşması durumunda Rusya etki alanını genişletecek, Transdinyester gibi Rus yanlısı bölgelerin toprak bütünlüğünü sağlayabilir. Gerçekleşen bu ilhaka karşı ekonomik ve askeri durumu dikkate alındığında Moldova hükümetinin direnmesi başarısızlık ile sonuçlanacaktır.

Transdinyester'in bölgenin politik dengesine ekonomik olarak da etkisi vardır. AB, Transdinyester için ticari kısıtlamalar getirmesi sınır komşusu olan Romanya'nın AB üyesi olmasından dolayı ticari ilişkilerde bulunamamasına bundan dolayı bölgenin ihracat yapabilmesi ve dış pazarda etkileşim kurabilmesi için ekonomik olarak diğer komşusu olan Ukrayna'ya bağımlılığını getirmiştir. Her yıl Transdinyester Ukrayna'ya Rusya'dan daha fazla ürün ihraç etmektedir (tass.com, 2021). Rusya, Moldova ve Transdinyester'in Ukrayna'ya bağımlılığını azaltmak ve zayıflayan bağlarını güçlendirmek için karşılıklı ticaret anlaşması yaparak gümrüksüz ticaret ve Rus ihracatçılarına yönelik kısıtlamaları kaldıran işbirliği yapmıştır (tass.com, 2021).

Soğuk Savaş bittikten sonra bağımsızlığını ilan eden Moldova'da İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle Doğu Avrupa'dan çekilen Sovyet Birliği, Cobasna köyünde hizmet dışı bırakılmış bir silah deposunda yaklaşık 20.000-ton mühimmat ve cephanelik bırakmıştır. Bu mühimmat ve cephanelikleri koruyan yaklaşık 2000 bin Rus askeri ve 6000'e yakın da ayrılıkçı rejime sadık paramiliter asker bulunmaktadır. Buna karşın Moldova'nın yaklaşık olarak 6.000 askeri mevcuttur (Necsutu,2022). Bunun yanında Moldova'daki nüfus yüzde 75 Moldovan, yüzde 7 Roman, yüzde 6,6 Ukraynalı, yüzde 4,1 Rus etnik çeşitli nüfustan oluşturmaktadır. Ayrıca Transdinyester'de yüzde 31,9 Modovalı, yüzde 30,4 Rus, yüzde 28,8 Ukraynalı oluşturmaktadır (countrystudies.ue). Bu askeri ve azınlık varlığı Rusya'nın dış politikadaki en güçlü silahı olan "donmuş çatışma bölgesi ve askeri varlık" denklemini sağlamaktadır. Rusya bu politikasıyla hem Moldova'nın iç politikasında Moldova ve Transdinyester hükümetleri arasında devam eden barış görüşmelerine engel olmakta hem de dış politikasında Batı yanlısı yönelimlere engel çıkarmaktadır.

Moldova anayasasında tarafsızlık maddesi yer almaktadır. Ancak bugün Transdinyester Rusya'ya bağlanmak isterken Moldova, AB ve NATO ile yakınlık kurmak isteyerek farklı dış politika yaklaşımları sergilemekte ve tarafsızlığın gerekliliklerini yerine getirmemektedir.

Moldova, Ukrayna savaşının yarattığı endişe ile 7 Mart 2022 tarihinde AB üyeliği için tam üyelik başvurusunda bulunarak süreci başlatmıştır (European Comission,2022). AB Komisyonu, Moldova'nın üyeliğe uygun olup olmadığına dair rapor hazırladıktan sonra, AB Konseyine gönderilmesi ve burada tam üyelik müzakerelerinin başlaması yolunda bir kararın çıkması gerekmektedir. AB müktesebatı 35 başlık (fasıl) başlamadan önce "tarama süreci" olarak ifade edilen süreçte yasaların ve mevzuatların karşılaştırılarak eksik yanlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu süreçler oldukça uzun bir zamanı kapsamaktadır.

Müzakere süreçlerinde fasıllar açıldıktan sonra yalnız bir üyenin bile olumsuz görüş bildirmesi fasılların açılmasını veya kapanmasını engelleyebilmektedir. Moldova, AB'nin genişleme politikasının dışında tuttuğu ama Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) ile komşularıyla ilişkilerini derinleştirme ve bağların güçlendirilmesi amacı güttüğü 16 ülke içerisinde yer almaktadır. Ancak AB, Avrupa Güvenlik Stratejisi'yle de paralel olarak komşu ülkelerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm konularda ortak çalışma yürütecek, istikrar ve güvenliğin artırılmasını sağlamak amacı taşımaktadır. AB'nin Moldova'yı genişleme politikalarına dahil etse bile AB üyelik kriterlerinin demokrasi ve demokratikleşme bölümünde yer alan "demokrasinin konsolidasyonu" şartını sağlamamaktadır. Konsolidasyon bir araya getirme ve sağlamlaştırma anlamına göz önüne alındığında Moldova'nın ülke içerisinde ki sayıları kayda değer olan ve harekete geçebilecek potansiyeldeki askeri varlık, devlet kurumlarında ki demokratik koşullar ve tek taraflı bağımsızlığını ilan Transdinyester nedeniyle demokratikleşme açısından konsolide olmayı sağlayamamaktadır. Rusya, kendi menfaati için bu gerekliliklerin sağlanmasının önünü açmak istemeyecek ve "barış görüşmelerini" her zaman çözümsüz bırakacaktır.

Moldova'nın NATO ile ilk ilişkisi 1991'de Avrupa'nın başlıca güvenlik sorunları hakkında eski muhalifler arasında istişareleri yapmak ve kalıcı çözüm için kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine üye olmasıyla başlamıştır. Daha sonra Moldova'nın isteği üzerine 16 Mart 1994 tarihinde Brüksel'de, NATO Karargâhında, Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın NATO Genel Sekreteri ile ilk toplantısı yapıldı ve ardından "Barış için Ortaklık" Çerçeve Belgesi imzalandı(nato.int,2005). NATO ile ilgili faaliyetlerin daha etkin bir şekilde koordine edilmesi amacıyla, 16 Aralık 1997 tarihinde Moldova Cumhuriyeti'nin NATO Misyonu kurulmuştur. Başkan Vladimir Voronin'in 28 Haziran 2001'de NATO karargâhına yaptığı ziyaret de NATO Bakım ve Tedarik Ajansı (NAMS) ile lojistik alanda işbirliğine ilişkin Mutabakat Muhtırası imzalandı (mfa.gov.md, 2010).

2002 yılından bu yana, Moldova Cumhuriyeti, şu anda 20 üye devlet ve 14 ortak devletten oluşan Güneydoğu Avrupa Girişimi'nin (SEEI) bir parçası olan Güneydoğu Avrupa Güvenlik İşbirliği Yönlendirme Grubu'na (SEEGROUP) taraftır. 7 Haziran 2005'te Moldova Devlet Başkanı Vladimir Voronin, NATO toplantılarına katılarak İttifak karargâhını ziyareti sırasında Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı (IPAP) kabul etme niyetin açıkladı (Bugajski, 2007). IPAP'ın nihai konsolide versiyonu, Ağustos 2010'da NATO tarafından onaylandı.

2022-2023 IPAP eylem planında “Moldova-NATO işbirliği, Moldova’nın anayasal tarafsızlığına saygıya dayanmaktadır” yer almaktadır. Moldova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin 2 Mayıs 2017 tarihli, ülkenin daimi tarafsızlığına ilişkin Anayasa’nın 11. maddesinin yorumlanmasına ilişkin olarak *“Moldova Cumhuriyeti’nin toplu güvenlik sistemlerine katılımı, bu tür BM güvenlik sistemi olarak, barışı koruma operasyonları, insani yardım operasyonları, saldırganlara ve uluslararası hukuku ihlal edenlere karşı toplu yaptırımlar uygulamayı amaçlayanlar, ülkenin tarafsızlık statüsüne aykırı değildir”* şeklinde yorum getirmektedir (mfa.gov.md,2022). Rusya’nın askeri sistemleri NATO’ya aynı zamanda NATO’nun sistemleri de Rusya’ya karşı koyacak şekilde üretildiği için Moldova’nın bağımsız kalacağını ifade edip güvenlik ve savunma sistemlerinin modernizasyonun NATO tarafından yapılması Rusya’ya bir tehdit oluşturmaktadır. Moskova hem irredentist dış politikasını hem de kendi güvenliğini tehlikeye düşürmemek için Putin’in de “kırmızı çizgi” olarak ifade ettiği gibi işbirliklerinin derinleştirilmesi halinde çok sert tepkiler vereceğini her zaman ifade etmiştir.

Putin, post Sovyet ülkelerinin siyasi olarak Batı ile ve askeri olarak NATO ile yapacağı işbirlikleri konusunda “kırmızı çizgi” olarak ifade edilen çizginin geçilmesi halinde çok sert tepki vereceğini her fırsatta ifade etmiştir. Ancak Moldova’nın NATO süreçlerini incelediğimizde sürekli bir derinleşme olduğu görülmektedir. Bu durum Rusya’nın Moldova konusunda daha sert politikalar uygulamasına neden olmaktadır.

Moldova, modern teknolojik gelişmelerin bilgi alanını, dış etkilere karşı korumak ve medyanın nüfuz operasyonlarını engellemek için Moskova tarafından finanse edilen görsel-işitsel basın yayın organlarının, AB, ABD ve Kanada’da veya Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesini onaylamış ülkelerde üretilmeyen haber, analiz, askeri ve siyasi içeriğin yayını kısıtlayan dezenformasyona karşı bir yasa çıkardı. Bu girişim her ne kadar önemli bir adım olsa da istenilen etkiyi doğurmayacak Rusya’nın farklı ülkelerde kuracağı şirketler aracılığıyla bunu rahatlıkla sürdürebilecektir. Ayrıca Moldova’nın kendini savunması için Ukrayna gibi geniş topraklara sahip olmaması “zaman için alan” stratejisini imkansız hale getirmektedir. Ülke topraklarının yeteri büyüklükte olmaması hem olası bir müdahalede gerekli asker sayısında hem de lojistik faaliyetlerde Rusya’ya imkan sağlamaktadır. Moldova askerlerinin sayısı, aktif askeri direniş yetenekleri, siber savunma ve askeri mühendislik gibi alanlarında ki yetersizlikleri, olası bir Rus saldırganlığına karşı koyabilecek bir güce sahip değildir.

Rusya-Ukrayna savaşını asimetrik bir savaş olarak tanımlamak mümkündür. Ancak Ukrayna savaşının gelişimine baktığımızda Rusya'nın çok ciddi zorluklarla karşılaştığı da göz ardı edilemez. Bu zorlukların en başında Ukrayna'yı sadece askeri gücünü hesaba katarak işgal etme planları yapıldığı, Ukrayna vatandaşlarının milliyetçiliklerinin hafife alınarak direnme kapasitelerinin yanlış hesaplandığı ve Rus askerlerine "Barış Gücü Operasyonu" olarak anlatılarak askerlerin psikolojik olarak savaşa hazır hale getirilmemeleri çok önemli bir eksikliktir. Çok fazla cephe ve herhangi bir hava desteği olmadan ilerlemeye çalışmak, işgal edilen bölgelerden hızlı bir şekilde tekrar çekilme zorunda bırakmıştır. Ayrıca askerlerin kendi iletişim araçlarını kullanmalarıyla kolayca konum bilgilerine ulaşıldı ve askeri yayılma planlarına ulaşarak çok kolay hedef haline geldiler.

Rusya'yı savaş alanındaki bu hatalarından dolayı "gücsüz" veya "başarısız" olarak ifade etmek veya "başka bir savaşı göze alamaz" çıkarımları pek mümkün olmayacaktır. Rusya'nın kullandığı silahlara incelendiğinde modern bir silah kullanmadıkları anlaşılabilecektir. Burada ki temel amaç harap olmuş bir bölge ve halkıyla düşman olmuş bir milletle birliğin sağlanamayacağı düşüncesidir. Savaşın yayılma olasılığında ilk hedef olan Moldova için aynı hatalar yapılmayacaktır. Artık psikolojik olarak daha güçlü, daha disiplinli ve planlı bir Rusya olacaktır. Moldova yüz ölçümü sadece 33 bin m² iken Ukrayna yüzölçümü 603 bin m² dir. Yüzölçümü ve ayrılıkçı bölge yüzölçümü de dikkate alındığında çok fazla cepheye gerek olmayacaktır. Nüfus olarak Ukrayna ile kıyasladığımızda ise yaklaşık 20 katı daha az nüfusa sahip bir ülkedir Moldova. Bu sebepten sivil direnişte çok etki oluşturmayacaktır. Rusya, Ukrayna savaşından istediğini aldıktan sonra bölgede tarafsız ve en kolay hedef olan Moldova'ya işgal girişiminde bulunmaktan çekinmeyecektir.

Sonuç

Soğuk Savaşın bitmesi ve SSCB'nin dağılmasıyla küresel bir aktör olma gücünü kaybeden Rusya, yakın çevresi (near abroad) olan eski Birlik topraklarında ve Avrupa'da yer alan aynı zamanda NATO ve AB üyesi olmayan ülkeleri etkisi altına alarak bölgesel bir güç olmayı hedeflemektedir. Rusya, bu Avrasyacı düşüncenin gerçekleşmesi için birliğin dağılmasından sonra yaklaşık 25.2 milyon Rus'u Rusya Federasyonu sınırları dışında bilinçli olarak bırakmıştır (Heleniak, 2004).

Dünyada kutuplaşmanın çoğaldığı bir dönemde artık güçlenen Rusya, Post Sovyet ülkelerini kendi yanına çekerek gücünü artırmak ve etki alanını

genişletmek için üç aşamalı bir yöntem olan hibrit savaş yöntemini kullanmaktadır. Bunun en iyi örneğini gördüğümüz Kırım’da ve 23 Eylül’de başlayıp 27 Eylül 2022’e kadar süreceğ olan Donetsk, Luhansk, Zaporijya ve Herson bölgesinde başlayan referandumdur. Savaşın gölgesinde yapılan seçim ile Rusya kazanımlarını meşru hale getirecektir. Bölgeye hâkimiyetini artırdıktan sonra Rusya, vazgeçilmez ve Ukrayna savaşının en büyük kazanımlarından biri olacak ve bir sonraki adımını belirleyecek olan Odesa gelmektedir. Odesa’nın da Rusya hâkimiyetine geçmesiyle birlikte sırada Moldova olacaktır.

Odesa, Gagavuzya ile sınır komşudur. Gagavuz halk meclisinin defalarca Kışinev hükümetinin kararlarına karşı çıktığı, kanunlara aykırı hareket ettiğini ve en son seçimlerde Sandu’yu desteklemeyip Rus yanlısı hükümete destek vermişlerdi. Rusya bu gelişmelerle uyguladığı ilhak yönteminin ilkini gerçekleştirmiş oldu. Sırada Odesa’nın ilhak edilmeye başlamasıyla birlikte Gagavuzya’da silahlı hareketlenmelerin başlaması ve Moldova yönetiminin bu iç karışıklıklara baskı uygulamak istemesi üzerine Rusya’nın meclisin talebi üzerine vatandaşlarını korumak için askeri desteğini başlatması olacaktır.

Rusya’nın olası Odessa kara harekâtında Transdinyester’de bulunan Rus askeri varlığı ve paramiliter askerleri kullanması durumunda bölgede yaşayan Ruslar, Ukraynalılar ve Moldovalılar gibi etnik çeşitliliğin ortalama aynı oranda olduğu bir nüfusta iç karışıklık kaçınmaz hale getirecektir. Bu tercihin sonuçlarını önceden net bir şekilde tahmin etmek çok mümkün değildir. Putin, Yanukoviç liderliği zamanında ortaya çıkan ve durdurulamayan Maidan protestoları Rus yanlısı hükümetin devrilmesiyle Rusya’nın Ukrayna üzerindeki etkisini kaybetmişti. Bu tecrübeye sahip olan Putin, Moldova politikasında oldukça hassas davranacak ve Odesa’da yaşayan Gagavuzları ve Moldova ile aynı dili konuşan ve aynı köklere sahip Romanya’yı da hesaba katacaktır. Putin’in yazdığı makaleyi dikkate aldığımızda post Sovyet ülkelerindeki en büyük iddiası ortak tarihi, kültürel ve dilsel iddialardır. Bu iddiaların tarihi dayanakları Ukrayna söz konusu iken daha güçlüdür. Ancak Moldova bu durumda değildir. Moldova üzerinde Putin’in gösterdiği sebepler Romanya içinde aynıdır ve “Büyük Romanya” hayali için bir fırsat ve haktır. Ayrıca Putin’in en büyük askeri kozu olan Transdinyester, Osedya, Abazhya, Donetsk ve Luhansk gibi bir gelişime sahip değildir. Hiçbir müdahale olmadan referandum ile ülke içerisinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak tüm bunlar Moldova’nın işgalini engelleyemeyecektir. Unutmamak gerekir ki Cobasa’da yer alan kullanım süresi dolmuş ve yaklaşık 20 bin ton olan Avrupa’nın en büyük mühimmatı deposudur ve patlaması bir atom bombası kadar etki yaratacaktır.

Askeri açıdan değerlendirdiğimizde Putin hala çok güçlüdür. İstikrarsız Moldova başka iddiaları da beraberinde getireceği için Putin, bölgeyi istikrarsız bırakmayacaktır. Ve işgali meşrulaştırmak için Belarus'un da desteğini alarak Transdinyester'de ki askeri varlığını sağlam temellere oturtarak varlığını kalıcı hale gelecek şekilde güçlendirecek ve Odesa işgaliyle birlikte Moldova'da varlığını artıracaktır. Artık Moldova için doğusunda ve güneyinde Rus kontrolünde Ukrayna olacaktır.

Rusya, hâkimiyet etkisinin olduğu bölgelerde NATO'nun genişlemesine karşı çıkmaktadır. Soğuk Savaş bittikten sonra NATO genişlememe sözü verse de "açık kapı politikası" ile 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ ve 2020 Mart ayında Kuzey Makedonya NATO üyesi olmuştur. Baltık bölgesinde İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğinin Türkiye ile yapmış olduğu mutabakata uyması halinde hiçbir engelin kalmamasıyla birlikte NATO 14 üye devlet ve 2 üyelik aşamasında ki genişlemesiyle Ukrayna, Moldova ve Belarus sınırlarına kadar gelmiş ve "kırmızı çizgi" çoktan geçilmiştir. Rusya'nın Batı ile arasında genişleyebileceği NATO ve AB üyesi olmayan ülkeler Ukrayna, Belarus ve Moldova'dır. Rusya eğer III. dünya savaşını göze almamış ise NATO ve AB üyesi olan bölgelere genişlemesi mümkün değildir. Belarus'un müttefik olduğu, Ukrayna'nın işgal veya Rus kontrolünde bir ülke olduğu düşünüldüğünde geriye bölgenin siyasi, ekonomik ve askeri olarak en zayıf ülkesi ve donmuş çatışma bölgesi ve askeri varlığı olan Moldova kalmaktadır.

Putin'in Ukrayna ve Moldova'dan beklentisi Batı'ya karşı birlik olabilecek sağlam bir müttefikliktir. Ne Ukrayna'nın nede Moldova'nın toprakları üzerinde fiili bir hak iddia etmemektedir. NATO'nun bir güvenlik örgütü olması göz önüne alındığında Putin, ülkesini tehdit eden bu birliğe karşı korumak ve tüm güvenlik önlemlerini alması kadar makul bir talep yoktur. Bir ülkenin milli güvenliğini tehlikeye düşürebilecek her oluşum ve faaliyete karşı diğer devletin vereceği bir cevap mutlaka olacaktır. Bu girişimlerin son bulabilmesi için Batı'nın Rusya'yı "kışkırtmaktan" vazgeçmesi ve Putin'in ifade ettiği "Gürcistan ve Ukrayna'nın asla NATO ülkesi olamayacağı" sözünü dikkate almalı ve bu ülkeleri riske atmaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Ayrıca Moldova, NATO'nun Barış İçin Ortaklık gurubundan çıkarılmalıdır.

Moldova, Rusya'nın askeri işgaline karşı koyacak gücü yoktur. Ancak olası işgale boyun eğmemesi ve saldırıların etkisini azaltmak için en savunmasız olduğu hibrit saldırganlık unsurlarına odaklanarak sivil ve askeri unsurlarının yeteneklerini güçlendirerek ve koordinasyonlularını artırmalıdır.

Kaynakça

- Anton Troianovski. 2022. _ Russia-Ukraine Tensions Putin Orders Troops to Separatist Regions and Recognizes Their Independence. Şubat 21. <https://www.nytimes.com/live/2022/02/21/world/ukraine-russia-putin-biden>. (Erişildi: Mayıs 5, 2023)
- ANI News Services. 2022. NATO believes attempts to destabilize Moldova likely to continue. Nisan 30. <https://theprint.in/world/nato-believes-attempts-to-destabilize-moldova-likely-to-continue/937839/>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Basu Zachary. 2022. Ukraine's "most fragile" neighbor welcomes Western wake-up call. Nisan 2. <https://www.axios.com/ukraines-most-fragile-neighbor-welcomes-western-wake-up-call-76618541-fca3-4778-8be7-be67782290b7.html>. (Erişildi: Kasım 3, 2023)
- BBC Staff. 2012. Moldova's Rebel Region Stays Neutral in Russia's War on Ukraine. Mart 16. <https://balkaninsight.com/2022/03/11/moldovas-rebel-region-stays-neutral-in-russias-war-on-ukraine/>. (Erişildi: Eylül 9, 2023)
- Borzou Daragahi. 2022. Moldova: Inside Transnistria, the pro-Russia enclave on Ukraine's border. Mart 15. <https://www.independent.co.uk/tv/news/moldova-transnistria-russia-ukraine-b2034522.html>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Britannica. 2022. People of Moldova: Ethnic group and composition. Mart 15. <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Charles King (1997). Post-Soviet Moldova: A Borderland in Transition, Chisinou: Center for Romanian Studies, (pp. 16). Stanford: Hoover Institution Press, 2001
- Daniel Mihailescu. 2022. Moldovan winemakers look to EU after sales to Russia and Ukraine decline. Temmuz 22. <https://www.euronews.com/2022/05/22/moldovan-winemakers-look-to-eu-after-sales-to-russia-and-ukraine-decline>. (Erişildi: Eylül 15, 2023).
- Dmirtry Kozak. 2022. Russia agree to lift mutual trade barriers,. Ağustos 11. https://tass.com/politics/1324953?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com. (Erişildi: Eylül 12, 2023)
- Dmirtry Trenin. 2014. Transnistria: A Gathering Storm. Nisan 7. <https://carnegiemoscow.org/commentary/55255>. (Erişildi: Eylül 11, 2023)
- Dumitru Minzarari. 2022. The next war: How Russian hybrid aggression could threaten Moldova. Temmuz 29. <https://ecfr.eu/publication/the-next-war-how-russian-hybrid-aggression-could-threaten-moldova/>. (Erişildi: Temmuz 28, 2023)
- Elena Teslova. 2022. Kremlin hopes Ukraine, Moldova's candidacy status not to damage EU-Russia ties further. Ağustos 24. <https://www.aa.com.tr/en/europe/kremlin-hopes-ukraine-moldovas-candidacy-status-not-to-damage-eu-russia-ties-further/2622090>. (Erişildi: 21 Kasım 2023).

- Eurasian-Research Instution. 2020.BATIYA YÖNELİM VE DOĞU SEMPATİSİNİN UZLAŞTIRILMASI: MOLDOVA VE GAGAUZYA ÖRNEĞİ. Aralık 14. <https://eurasian-research.org/wp-content/uploads/2021/01/Haftalik-e-bulten-14.12.2020-20.12.2020-No-285.pdf>. (Erişildi: Temmuz 11, 2023)
- European Comission. 2022. Ukraine: EU boosts assistance with emergency logistical hubs and rescue aid. Şubat 4. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_22_1541. (Erişildi: Nisan 13, 2023)
- Falcon Born. 2015. Büyük Savaşın Kurbanı: Kırım. Mart 1. <https://informnapalm.org/tr/buyuk-savas-in-kurbani-kirim/>. (Erişildi: Nisan 3, 2023)
- Global Security.2016. Sevastapol. Temmuz 27. <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/sevastopol.htm>. (Erişildi: Temmuz 29, 2023).
- Heleniak, Timothy. "Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union." Journal of International Affairs 57, no. 2 (2004): 99–117. <http://www.jstor.org/stable/24357868>.
- Isabella Antinozzi. 2022.Grand illusions: Partnerships in the EU's Strategic Compass. Mart 11. <https://ecfr.eu/article/grand-illusions-partnerships-in-the-eus-strategic-compass/>. (Erişildi: Mart 11, 2023).
- Isabelle [Khurshudyan](#).. 2021. How Russia pushed Moldova's pro-Western government to the brink of a gas crisis. Ekim 30. https://www.washingtonpost.com/world/europe/moldova-russia-gas-shortage/2021/10/30/f50a5bfc-3598-11ec-9662-399cfa75efee_story.html. (Erişildi: Ekim 27, 2023)
- Katchanovski, Ivan. "Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz." Europe-Asia Studies 57, no. 6 (2005): 877–94. <http://www.jstor.org/stable/30043928>.
- İndependet Türkçe.2023. Moldova Cumhurbaşkanı Sandu: Rusya'nın darbe planını engelledik. Temmuz 14. <https://www.indyturk.com/node/609986/d%C3%BCnya/moldova-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-sandu-rusyan%C4%B1n-darbe-plan%C4%B1n%C4%B1-engelledik>. (Erişildi: Temmuz 14, 2023)
- Idea.2022. The Ukraine War and the Struggle to Defend Democracy in Europe and Beyond. Mart 12. International institute for democary and electroal asistance publications, 2-10. (Erişildi: Mart 12, 2022).
- Janusz Bugajski.2007. THE EASTERN DIMENSION OF AMERICA'S NEW EUROPEAN ALLIES. Ekim 22. https://www.files.ethz.ch/isn/47100/051107_NewEuropeanAllies.pdf. (Erişildi: Mart 1, 2023).

- [Jesse O'Neill](#). 2022. Belarus dictator appeared to show Russian plans to invade Moldova. Mart 1. <https://nypost.com/2022/03/01/belarus-dictator-alexander-lukashenko-appeared-to-show-russian-plans-to-invade-moldova-through-ukraine/#>. (Erişildi: Mart 1, 2023).
- John R. Haines. 2016. Gagauzia: A Bone in the Throat. Eylül 16. <https://www.fpri.org/article/2016/09/gagauzia-bone-throat-moldova/>. (Erişildi: Eylül 16, 2016).
- Kuzio Taras, (2010). State-led violence in Ukraine's 2004 elections and orange revolution, 43, 383-395. doi: 10.1016/j.postcomstud.2010.10.08
- Lane David, (2008). The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup?, vol 10, 525-549. doi: 10.1111/j.1467-856x.2008.00343.x
- Madalin Necsutu.2022. Moldova Concerned About Possible Attack from Russian-Backed Region.Şubat 25. <https://balkaninsight.com/2022/02/25/moldova-concerned-about-possible-attack-from-russian-backed-region/>. (Erişildi: Şubat 25, 2023).
- Maksim Levin, (2022, October 20), Conflict on Ukrain. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Ekim 20, 2022).
- Mearsheimer, John J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin." Foreign Affairs 93, no. 5 (2014): 77-89. <http://www.jstor.org/stable/24483306>.
- Nato Publics, (2005), Cooperation with the Republic of Moldova, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_12/20171207_1207-Backgrounder_NATO-Moldova_.pdf. (Erişildi: Haziran 22, 2022).
- Rauhala Emily. 2022. Zelensky pushes 'accelerated' application for Ukraine NATO membership. Eylül 30. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/09/30/ukraine-application-nato-russia-war/>. (Erişildi: Eylül 30, 2023).
- [Plokhii Serhii](#). 2017. Contextualizing Putin's "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians. Ağustos 2. <https://hurl.harvard.edu/news/putin-historical-unityhttps://hurl.harvard.edu/news/putin-historical-unity>. (Erişildi: Haziran 28, 2023).
- Reuters Staff. 2008. TIMELINE: Ukraine's politics since Orange Revolution. Ekim 2008. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Aralık 11, 2023).
- Republic of Moldova (2022). Individual Partnership Action Plan (Ipap) Republic Of Moldova – Nato. https://mfa.gov.md/sites/default/files/individual_partnership_action_plan_ipap_republic_of_moldova_-_nato_for_2022-2023.pdf. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Republic of Moldova (2010), Ministry of Foreign Affairs and European Integration of Republic of Moldova, Moldova- NATO Relations. <https://mfa.gov.md/en/content/moldova-nato-relations>. (Erişildi: Kasım 6, 2023).

- Steve Rosenberg. 2022. Lukashenko warns Belarus will join Russia in war if attacked. Şubat 16. <https://www.bbc.com/news/world-europe-64664560>. (Erişildi: Ekim 7, 2023).
- Steve Stecklow, Oleksandr Akymenko. 2014. Special Report: Flaws found in Ukraine's probe of Maidan massacre. Ekim 14. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Shannon Vavra. 2023. Top Russian Official Teases 'the Next Ukraine' in New Threat. Şubat 02. <https://www.thedailybeast.com/top-russian-diplomat-sergei-lavrov-threatens-moldova-is-the-next-ukraine?ref=scroll>. (Erişildi: Kasım 3, 2023).
- Eugen Tomiuc. 2001. Moldova: Still Troubled, 10 Years After Independence. Ağustos 20. <https://www.rferl.org/a/1097207.html>. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Vladimir Solonari. 2003. The Political Economy of Moldova. Ocak 2003. <http://web.worldbank.org/archive/website00504/WEB/PDF/SOLONA-2.PDF>. (Erişildi: Aralık 11, 2023).
- Viktor Yanukovich. 2011. Ukraine's Future Is With the European Union. 25 Ağustos. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424053111903461304576524672209158138>. (Erişildi: Ekim 28, 2023).

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Görüş

Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Kırgızistan Eksen

Fatma Bilgin ^{1,*}

¹ Lisans Öğrencisi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0009-0008-7166-613X

* İletişim: fatmabilgin45@icloud.com

Gönderim: 19.11.2023; Kabul: 16.12.2023. DOI: 10.38154/CJAS.2024.67

Öz: 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti uzun süre katı bir sosyalizm uygulamasına maruz kalmıştır ancak bir süre sonra sistemin devamlılığının sağlamayacağı fark edilince 1978 yılında 'Reform ve Dışa Açılma' politikası adı altında bir plan izlenmiş ve bunun sonucunda da büyük bir ekonomik ilerleme kaydedilmiştir. Ekonomik büyüme hedeflerini ilerletmek için Çin devlet lideri Xi Jinping tarafından 2013 yılında Kazakistan'ın Nazarbayev Üniversite'nde açıklanan 'Bir Kuşak Yol Projesi' (One Belt One Road - OBOR) dünyadaki ekonomik ve jeopolitik dengeleri değiştirmek üzere hazırlanmış önemli bir projedir. Bu çalışmanın amacı projenin önemli bir kısmını içinde bulunduran Orta Asya Coğrafyasında Çin'in ile bölge ülkelerinden olan Kırgızistan ile ilgili politik tutumları ve projeye destek veren yatırımları analiz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çin, Orta Asya, Kuşak Yol Projesi, Yatırım

China's One Belt One Road Project: Kyrgyzstan Axis

Abstract: Founded in 1949, the People's Republic of China was subjected to a strict socialism practice for a long time, but after a while, when it was realized that the continuity of the system would not be ensured, a plan called 'Reform and Opening Up' policy was followed in 1978, and as a result, a great economic progress was achieved. The 'One Belt Road Project', announced by Chinese leader Xi Japing at Nazarbayev University in Kazakhstan in 2013 in

order to advance economic growth targets, is an important project prepared to change the

economic and geopolitical balances in the world. The aim of this study is to establish a region between China and China in the Central Asian Geography, which includes a significant part of the project. It analyzes the countries' cooperation, political attitudes and investments supporting the project.

Keywords: China, Central Asia, One Belt Road Project, Investment

Giriş

Çin'in dünyaya kapalı ekonomik politikalar izlediği yıllarda (1949 -1978) Orta Asya'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği hegomon güç konumundaydı. Çin açık ekonomi politikası izlemeye 1978 yılı sonrası ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması (26 Ekim 1991) ile Çin'in Orta Asya'yı önemli bir pazar olarak görmesi eşgüdümlüdür.

SSCB'nin dağılması ile Orta Asya coğrafyasında Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan adı altında 5 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır ve Çin bu ülkelerin bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerdendir. Bu devletler önemli bir jeopolitik konuma ve zengin yeraltı rezervlerine sahip olduğu için büyük devletlerin ve şirketlerin ilgi odağı olmuştur. Her ne kadar bölge ülkeleri bağımsızlıklarını kazansalar da bölgede Rus etkisi önemli bir derecedir. Rusya'nın arka bahçesi konumunda olmaktan rahatsız olan devlet adamları içinde Çin büyük bir alternatif konumundadır. Her ne kadar Çin ve Rusya uluslararası arenada dostça ilişkiler sergileyen bir izlenim oluştursalar da bölgede en büyük rekabet iki devlet arasındadır. Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) hedefi aslında birbiriyle rakip konumundadır. Tarihte Avrupa ile Çin arasında önemli bir ticaret güzergahı olan İpek yolunu canlandırmak amacıyla açıklanan Bir Kuşak Bir Yol Projesi (BKBY) Çin'in merkez güç olduğu yaklaşık 60 ülkeyi kapsayan sosyo-ekonomik, finansal yatırım ve altyapı olarak birleşmesini isteyen sınırları hala net olmayan bir programdır. Proje kara ve deniz yolları rotalarından oluşan bir programdır. Proje 6 koridordan oluşmaktadır en önemli koridorlardan olan Çin-Orta Asya- Batı ekonomik koridorudur. Projenin Orta Asya Çin'in Xinjiang (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) şehrinde başlayan Kazakistan, Kırgızistan Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan güzergahından Akdeniz ve Arap Yarımadası'na genişleyen bir koridordur. Çinli politikacıların için Orta Asya bölgesinin Çin'in dış politikasındaki önemi sıklıkla dile getirilmektedir.

Kuzeyde Rusya Federasyonunun bulunduğu Pasifikte de Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif rol oynadığını olduğunu düşünürsek Orta Asya Bölgesi

Çin'in dış dünyaya açılmasında önemli bir konuma sahiptir ayrıca ülkelerin zengin yeraltı rezervleri de bölgeyi daha önemli bir konuma getirdi. Çinli politikacıların bölgeye hâkim olanın dünyaya hâkim olacağını sıklıkla dile getirmektedirler. Ekonomik olarak gelişmemiş olan Orta Asya ülkeleri Bir Kuşak Bir Yol Projesi (BKBY) açıklandığında ekonomik olarak projeyi destekleme güçleri olmadığını devlet liderleri açıkladı. Bu kısımda Çin borç verme politikası devreye sokuldu. SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik krizler ile boğuşan bölge ülkeleri için Çin'in borç diplomasisi can suyu işlevi görmüştür. Ayrıca Çin'in verdiği krediler için koşullar sunmaması, şeffaflık aramaması devlet adamlarına borç alma fikrini cazip kaldı. Birçok devlet borçları ödeyemedi bu durumda Çin'in ülkeler üzerinde söz hakkını arttırdı. Çin savaşmadan yumuşak güç kullanarak bölgede egemenliğinin artırdı ve birçok devlet yer altı kaynaklarını işletme gibi önemli hakları Çinli şirketlere bırakmak zorunda kalıyorlar. Çin yumuşak güç politikası ve proje sebebiyle Orta Asya'da büyük yatırımlar ve devletlerle önemli iş birlikleri yapmıştır.

Kırgızistan

Orta Asya'nın kuzeydoğusunda yer alan Kırgızistan yüzölçümü bakımından 198.500 km'dir. Kuzeyinde Kazakistan, güneydoğusundan Çin, batısında Özbekistan ve güneybatısında Tacikistan ile komşudur. Daha önce SSCB'nin yönetimi altında olan bölge SSCB'nin dağılması (1991) ile Kırgızistan bağımsızlığını kazanmıştır.

Çin 27 Aralık 1991'de Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerdendir. Denize kıyısı olmaması ve verimsiz yol şartları nedeniyle genellikle Rusya Federasyonu ile ticaret ilişkisi yürüten Kırgızistan yeraltı kaynakları bakımından diğer Orta Asya ülkelerine göre yoksundur ama jeopolitik konumu bakımından çok daha önemli bir yere sahiptir. Yeraltı kaynakları bakımından altın, kömür, uranyum, cıva, çelik çinko, kalay ve kurşun madenlerine sahiptir ancak altın madenleri dışında diğer maden dallarının geliştiği pek söylenemez. Kırgızistan ekonomisini madencilik, tarım ve yurtdışında çalışan vatandaşlarının gelirlerine dayanan düşük gelirli bir ülke konumundadır.

Orta Asya'da 6,692 milyon (2021) nüfusa ve GSMH 8,543 milyar dolar (2021) olan Kırgızistan aslında Çin için oldukça küçük bir ülke konumundadır ancak yeraltı kaynakları ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin rotasının üzerinde olması nedeniyle Çin'in ilgisini çekebilmiştir. Çin Kırgızistan'ın en büyük ticari ve siyasi ortaklarındadır. Ancak bu ilişkiler Kırgızistan'ın 23 Aralık 2014 yılında Avrasya

Ekonomik Birliğine (AEB) katılması ile durağan bir döneme girmiştir. Kırgızistan alt yapı sorunlarına ve kalkınmasını sürdürebilmesi için 2015 yılında Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesini destekleyeceğini açıklamıştır.

Çin 2015 yılından itibaren Kırgızistan'a yaptığı yatırımları arttırmıştır ve yatırım miktarı 984 milyon dolara aşmıştır. Bu yatırımlar içinde en çok altyapı ve ulaşım yatırımlarına önem verilmiştir. Çin- Kırgızistan ve Özbekistan demiryolu projesi en önemli ulaşım projelerindedir uzun yıllar konuşulan ama faaliyete geçirilemeyen bu proje Rusya-Ukrayna savaşının Orta Koridorun tıkanmasına sebep olduğu için proje hız kazanmıştır. Çin farklı güzergahlar oluştururken Kırgızistan'da ulaşımı kolaylaştırarak dış dünyaya ve deniz yollarına açılma hedefindedir.

Çin-Kırgızistan ve Özbekistan Demiryolu

Çin'den başlayarak Özbekistan'a kadar uzanan Kırgızistan'ın geçiş rotasında bulunan projenin fikri 1900'lü yıllarda ortaya atılmıştır. 3 ülke arasında aktif kullanılacak olan demiryolunun güzergahları 2006 yılına kadar kararlaştırılmamıştır. 2006 senesindeki maliyetler ve ön hazırlıklar hesaplanarak Karasu (Özbekistan), Kurşab (Kırgızistan), Torugart (Kırgızistan), Kaşgar (Doğu Türkistan) güzergahları üzerinde kararlaştırılmış ve Kırgızistan hükümeti tarafından onaylanmıştır. Kurulacak demir yolu 268,4 kilometreden ve içerisinde 48 tünel, 95 köprü ve 4 demir yolu istasyonundan oluşması hedefleniyor. Çin - Kırgızistan- Özbekistan demiryolu üzerinden yılda yaklaşık 15 ton yükün geçmesi hedefleniyor ancak bu yüklerin çoğunun Çin'e ait olması bekleniyor.

Kırgızistan bu bağlamda yol üzerinden geçen yükün en fazla %5'lik kısmına sahip olacağı bekleniyor. Projenin hayata geçirilmesinde büyük sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden uzun süre hayata geçirilmemiştir. En önemli sorunlarını başında kurulacak demir yolu yaklaşık günümüz maliyelerinde 7 milyar dolar kadar büyük maliyete sahiptir ve düşük gelirli olan ve topraklarının büyük bir kısmını kapsayan Kırgızistan bu projeyi destekleyecek ekonomik güce sahip değildir. Çin projenin finansmanı üstlenebileceğini teklif etmiştir ancak karşılığında Kırgızistan yeraltı rezervlerinin işletilmesinin Çinli şirketlere devredilmesi istemiştir ancak bu teklif Kırgızistan hükümeti tarafından reddedilmiştir. İkinci büyük sorun ise Orta Asya devletlerinde SSCB dönemine ait demir yollarının bulunması.

Çin demir yolları Avrupa standartlarında 1520 mm'dir ancak SSCB demir yolları 1435 mm'dir. Çin trenlerinin tekerlekleri değiştirmek istemiyor Kırgızistan ve Özbekistan'dan demir yolu raylarını değiştirmesini istiyor. Kırgızistan ve Özbekistan hükümetleri bu teklifi reddediyor çünkü bu hem

ulaşım altyapısının değişmesi hem de yeni uzmanlara ihtiyaç duyulmasına yol açıyor ve büyük ekonomik maliyetler ortaya çıkartıyor. Proje ayrıca daha çok Çin'in ve Özbekistan'ın yararına sebep olması nedeniyle Kırgızistan hükümeti tarafından pek önem verilmiyor.

Çin Orta Koridorun tehlikeye girmesiyle projeye verdiği önemi son yıllarda arttırmıştı durumdadır son olarak projenin saha çalışmalarının tamamladığını açıkladı. Ayrıca Çin bu projeye önem vermesinin diğer bir önemli sebebi ise Çin eğer kendi sistemini ülkeleri projeye ikna ederek uygulanmasına sağlarsa Çin'in yayılmacı politikasının n açılmış olacak. Çin standartları demir yolu sayesinde Çin ordusunun bölgeye erişimi oldukça kolaylaşacaktır.

Sonuç

1991 yılına kadar Kırgızistan ve bölgede SSCB etkisinin yüksek olduğu bölgede SSCB'nin yıkılmasıyla iletişim fırsatı bulan Çin liberal- kapitalist ekonomiye geçmesiyle yükselen hegemon güç olması ile bölgede siyasal üstünlük kurma isteği içindedir. Bir Kuşak Bir Yol projesinin ortaya konmasıyla önemli bir pazar alanı ve dünyaya açılan geçiş rotası konumundadır. Bu geçiş rotasında bulunan Kırgızistan üzerinde önemli projelere imza atılmış ve projeler kapsamından Kırgızistan'a önemli yatırımlar yapılmıştır ancak Kırgızistan halkı bu durumdan çok rahatsızdır artık Çin etkisi günlük hayatta oldukça fazla hissedilmış durumdadır.

Kırgızistan devlet adamları tarafından Çin'e karşı olan tepkiler gözlenmemektedir. Çin şeffaflık aramadığı ve faiz oranlarını düşük tutarak yüksek meblağlarda borç verdiği için devlet adamları tarafından ilgi çekici konumdadırlar ancak daha sonra ödeme zamanı Borç diplomasini kullanarak devletlere büyük sıkıntı çıkarmaktadır. Kırgızistan bu durumda Orta Asya devletlerinden en çok etkilenen konumdadır. Çin'in en çok borç verdiği ülkeler listesinde Kırgızistan beşinci sırada yer almaktadır. Kırgızistan'ın GSMH 'sının %30'unu Çin'den alınan borçlar oluşturuyor.

Kırgızistan'da son yıllarda Çin etkisi gittikçe artmış durumdadır. Halk Ocak 2019 yılında Çinlilere vatandaşlık verme, yolsuzluk, yapılan yatırım bölgelerinde Çinli işçilerinin çalışması, yatırım olan bölgelerde evre tahribinin ve kirliliğin artması, yerel halkın işsiz kalması konularında protestolara başlamıştır. Çin bu protestoları karşısında yumuşak g politikası başvurmuştur. Yumuşak g politikası kapsamında kültür ve eğitim alanlarında değişim projeleri başlatmıştır Çin kültürünün yanılması amacıyla medya üzerinde etkili olmaya başlamış ayrıca inceyi yaygınlaştırmak için Konfüçyüs Enstitülerini kurmuştur. Ayrıca Tacikistan ile yapmış olduğu 'kapsamlı stratejik ortaklık' (comprehensive

strategic partnership) antlaşmasının bir benzeri Kırgızistan ile de imzalamıştır. Çin etkisi Kırgızistan'ın uzun süre devam edecek konumdadır. İki ülke oldukça büyük etkileşim içindedir ayrıca Kırgızistan'ın borçları konusunda Çin siyasal üstünlük elde etmiş durumdadır. Bir Kuşak Bir Yol projesinin devam etmesiyle etkileşimin artması kaçınılmaz durumdadır. Önümüzdeki yıllarda Kırgızistan ve Çin etkileşiminin artması kaçınılmaz bir durumdur.

Kaynakça

Alperen, Ü. (2018). Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin'in Orta Asya Politikası, Bilge Strateji, 10(19), 17- 38.

<https://avekon.org/papers/2620.pdf>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2678706>

<https://www.setav.org/modern-ipek-yolu-projesi/>

<https://www.tuicakademi.org/cin-kusak-yol-projesi-ve-orta-asyadaki-guvenlik-tehditleri/> <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/678002>

Karagöl, E. T. (2017). Modern İpek Yolu Projesi. SETA Perspektif, 174 Erişim adresi: <https://www.setav.org/modern-ipek-yolu-projesi/>

Özdaşlı, E. (2015). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri, Turkish Studies 10(14), 579-596.

Kutluay Tutar, F., Bahsi Koçer, F. Ş. (2019). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(16), 618-626.

Güneş, E. (2015). Çin-Rusya İlişkilerindeki Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), 839-867.

Duran, H., & Yılmaz, K. K. (2011). The Ties That Binds the Giant: China's Interests in Energy Sources of Central Asia. International Conference on Eurasian Economies, 36-43.

Zorlu, K. (2019). Nazarbayev Liderliği, Ankara: Kripto Yayıncılık

Wishnick, E. (2009). Russia, China, and the United States in Central Asia: Prospects for Great Power Competition and Cooperation in the Shadow of the Georgian Crisis, Carlisle: Strategic Studies Institute.

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Yayın Değerlendirmesi

Rusya'nın Batı'dan Kopuşu

Büşra Nur Adaş^{1,*}

¹ Lisans Öğrencisi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0009-0006-7312-3206

* İletişim: adasbusra5@gmail.com

DOI: 10.38154/CJAS.2024.68

Gafarlı, Orhan. 2022. *Rusya'nın Batı'dan Kopuşu*. Ankara: Nika Yayınevi.

Gafarlı, Orhan. 2022. *Russia's Detachment from the West*. Ankara: Nika Yayınevi.

Rusya'nın Batı ile ilişkisi, tarih boyunca karmaşık ve değişken bir süreç olmuştur. Batı ile olan etkileşimleri, politik, ekonomik ve kültürel alanlarda farklı dönemlerde farklı tarzlarda şekillenmiştir. Bu ilişki hem iş birliği ve entegrasyon hem de çatışma ve rekabet gibi çeşitli yönleri içermektedir. Rusya'nın Batı ile olan ilişkileri hem Rusya'nın kendi iç dinamikleri hem de Batı'nın politikaları ve çıkarları tarafından şekillendirilmiştir.

Kitap 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Rus siyasal düşüncesinin tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Batıcı ve Millici akımlarının ortaya çıkışı incelenmektedir. Millici akımın, Hristiyan ortodoksluk inancı temelinde inşa edilen III. Roma devlet felsefesi ile şekillenen dış politika anlayışının Rus-Slav birliğindeki rolü vurgulanarak, 17. yüzyılın başında Romanovlar döneminde, din-devlet ilişkisi ve bu değişimlerin millici sosyal temsiller üzerindeki etkisi söz konusudur. Devlet merkezli bir bakış açısıyla, siyaset ile din arasındaki ilişki, kilisenin rolü ve eğitim reformları gibi faktörlerle birlikte yeni bir elit tabakanın yükselişine ve sosyal temsillerin evrimine işaret edilmiştir. Çar Mikhail Aleksevich döneminde başlayan reformlar, I. Petro'nun dönemindeki yukarıdan gerçekleşen devrime zemin hazırlamıştır. Rusya'nın Batı'ya yönelmesi, özellikle I. Petro döneminde yoğunlaşmıştır. I. Petro, askeri ve idari reformlar yaparak Batı'nın modernleşme sürecini başlatmıştır. I. Yekaterina döneminde de bu yönelim devam etmiştir. Ancak, bu Batılılaşma çabaları, 19. yüzyılın ikinci yarısında birçok toplumsal ve politik sorunu da beraberinde getirmiştir. İkinci Bölümde, Rusya'nın tarihsel mirası üzerine odaklanılarak,

Moskova Devleti'nden alınan III. Roma ve kurtarıcılık iddialarının incelenmesi gerçekleşmektedir. Bu mirasın XIX. yüzyılda, özellikle I. Aleksandr döneminde, tekrar gün yüzüne çıkması, eski düşünce ile yeni düşüncenin birleşmesini sağlamıştır. 1812 sonrasında, Napolyon'un savaşları ve Fransız devrimi, Avrupa'daki mutlak monarşilere yönelik bir tehdit algısını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan muhafazakar milliyetçilik, I. Aleksandr yönetiminde güç kazanmış ve 1815 Viyana Anlaşması ile Rus dış politikasına damgasını vurmuştur. Anlaşma, mutlak monarşilerin korunmasını esas almış ve Rusya'nın Avrupa'da liderlik rolünü pekiştirmiştir. Ayrıca, 1. Petro döneminden itibaren başlatılan sıcak denizlere inme politikası ve doğu sorunuyla ilgili Rusya'nın yaşadığı zorluklar, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu başarısızlıklar, Rusya'nın Ortodoks Hristiyanlıkları ve Slav toplulukları üzerindeki etkisini zayıflatmış ve Viyana Anlaşması'ndaki kutsal ittifak düzenini etkilemiştir. Bu bağlamda, yazının genel argümanı, Rusya'nın tarihî patika bağımlılığının, I. Aleksandr döneminde dış politika kararlarına etkili bir şekilde yansıdığı ve Viyana Anlaşması'nın şekillendirdiği bir döneme odaklanmaktadır. Kitabın son bölümünde ise, 19. yüzyılın başlarında, Rusya'da beliren "öze dönüş" hareketleri, Batı etkilerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve Slavların liderliğinde büyümüştür. Bu dönemde, Rus kültürü, gelenekleri ve değerleri vurgulanarak, Batı'nın getirdiği modernleşme ve sekülerleşmeye karşı bir koruma çabası başlatılmıştır. Napolyon'un Rusya'yı işgali, Rusya'da Batıcılıkla ilgili bir kırılmaya neden olmuştur. Bu deneyim, Batılı ideallerin ve kurumların Rus kültür ve politik yapısına uygun olmadığı düşüncesini güçlendirmiştir. 1815 Viyana Barışı ve Kutsal İttifak, Rusya'nın monarşi ve muhafazakâr ideallerini vurgulayan bir stratejiye işaret etmiştir. Viyana Kongresi'nin ardından yapılan bu barış anlaşması, Avrupa devletleri arasında dengeyi sağlamayı amaçlayan bir girişim olmuştur. Kutsal İttifak, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın liderliğinde kurulan bir ittifaktır. Bu dönemde, Rusya'nın devrimci potansiyelleri sınırlamaya yönelik bir politika izlediği gözlemlenmiştir. 1848 Avrupa'da Devrimler Çağı, Rusya'da büyük bir etki yaratmamıştır. Rus hükümeti, devrimci fikirleri bastırmak ve içsel istikrarını korumak adına sert önlemler almıştır. Bu dönemde, Rus siyasal düşüncesinde ve toplumsal yapısında belirgin bir istikrar ve muhafazakarlık görülmüştür. Kırım Savaşı (1853-1856), Rus İmparatorluğu'nun Batı'ya olan açılımının ve güç dengesinin sarsılmasının bir sonucu olmuştur. Rusya'nın savaştaki yenilgisi, imparatorluğun askeri gücünün sınırlarını göstererek modernleşme çabalarını hızlandırmıştır. II. Aleksandr'ın döneminde (1855-1881), Rusya'da önemli reformlar gerçekleşmiştir. Köleliğin kaldırılması, mahkeme sisteminin

modernleştirilmesi ve serflikle mücadele gibi adımlar, toplumsal ve ekonomik değişimi tetiklemiştir. Ancak, reformlar aynı zamanda muhafazakâr güçlerin tepkisine ve radikal eğilimlere de yol açmıştır. Rus toplumunda Batı ile Doğu arasındaki ikilem, 19. yüzyılın ortalarında belirginleşmiştir. Modernleşme çabaları, geleneksel Rus değerleri ve kimliğiyle çatışmıştır. Rus düşünce hayatında, Asya'ya doğru genişleme ve "beyaz ırkın misyonu" düşüncesi, Rus İmparatorluğu'nun liderlik etme görevini vurgulayan bir ideoloji haline gelmiştir.

Çalışma kapsamında, Rusya'nın Batı ile ilişkisi tarih boyunca incelenmiş ve üç ana bölümde ele alınmıştır. Rus siyasal düşüncesinin tarihsel gelişimi ve Batıcı-Millici akımların ortaya çıkışı, III. Roma devlet felsefesi ve din-devlet ilişkisinin 17. yüzyılda Romanovlar dönemindeki rolü incelenmiştir. Rusya'nın tarihsel mirası ve 1815 Viyana Anlaşması'nın etkisi üzerinde durularak, muhafazakâr milliyetçilik ve Rus liderliğinin vurgulandığı dönem incelenmiştir. Sıcak denizlere inme politikası ve doğu sorunlarına odaklanılarak, başarısızlıkların Rus etkisini zayıflattığı ve Viyana Anlaşması'ndaki kutsal ittifak düzenini etkilediği belirtilmiştir. 19. yüzyılın başlarındaki "öze dönüş" hareketleri ve Slav liderliğindeki tepkiler, Napolyon'un Rusya'yı işgali sonrasında ortaya çıkan düşünce değişikliklerini vurgulamıştır. Genel olarak, yazının ana argümanı, Rusya'nın tarihî patika bağımlılığının I. Aleksandr döneminde dış politika kararlarına etkili bir şekilde yansıdığı ve Viyana Anlaşması'nın belirleyici olduğu bir dönemden bahsedilmiştir.

Yayın Değerlendirmesi

Afganistan'daki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu

Fatma Kıyak ^{1,*}

¹ Lisans Öğrencisi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0009-0003-3193-0091

* İletişim: fatmakyk34@gmail.com

DOI: 10.38154/CJAS.2024.69

Tok, Ufuk. 2022. Afganistandaki Gelişmeler: Uluslararası Aktörler ve Türkiye'nin Tutumu. Ankara: Tasav Yayınevi.

Tok, Ufuk. 2022. *Developments in Afghanistan: International Actors and Turkey's Attitude*. Ankara: Tasav Yayınevi.

Ufuk Tok tarafından hazırlanan eser Amerika'nın 20 yıl aradan sonra Afganistan'dan çekilme kararı üzerine bölgede ve uluslararası arenada neler olabileceği sorusundan hareketle hazırlanmış bir eser olup konusu itibariyle Afganistan'ı ve bölgede hakim olan aktörleri ele almaktadır. Kitap 14 ana bölümden oluşmakta olup her bölümde Afganistan ve bölge siyasetiyle alakalı farklı konular içermektedir.

Birinci bölüm giriş mahiyetinde olup ABD ve NATO güçlerinin 'terörle mücadele' kapsamında Afganistan'a girişinin ardından Taliban ile imzalanan anlaşma gereğince ülkeden geri çekilme sürecini anlatmaktadır. Geri çekilme sürecinde Taliban'ın tekrardan ülkeye hakim olmasıyla beraber 1996-2001 yılları arasındaki yönetim anlayışının tekrardan canlanıp canlanmayacağı sorusu akıllara gelmektedir. Taliban'ın 1996 ve 2001 yılları arasında ülke içinde uyguladığı sert muameleler, sivillerin özellikle de kadınların hak ve özgürlerini kısıtlayan yasalar, yapılan sivil katliamlar, dini ve etnik ayrımcılıklar aynı zamanda soykırıma varacak derecede yapılan etnik temizlikler Taliban'ın 1996-2001 yılları arasında yalnızca birkaç devlet tarafından tanınmasına (Pakistan, Suudi Arabistan, BAE) sebep olmuştur. Taliban'ın tekrardan ülke yönetimini

ele geçirmesiyle beraber aynı sorunların yaşanıp yaşanmayacağı, özellikle kadınların durumunun ne olacağı, ülke içinde bulunan farklı etnik grupların (Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler vs.) tekrardan aynı muameleye maruz kalıp kalmayacağı, kurulan yeni hükümetin ne kadar barış yanlısı olacağı veya ülke içinde istikrarın sağlanıp sağlanmayacağı ve uluslararası arenada ne kadar tanınacağı ve bölgede diğer aktörlerin nasıl bir yol izleyeceği merak edilen sorular arasındadır.

. İkinci bölümde ise Afganistan'ın genel yapısı, jeostratejik ve jeopolitik öneminden bahsedilmiş olup farklı ülkelerin neden ülkede aktif olmak istediklerinin altını çizmektedir. Aynı zamanda homojen bir nüfus yapısına sahip olmadığı için yaşanan sorunlardan bahsedilmektedir. Özellikle Taliban hareketinin uluslararası medyada aşırı İslamcı bir örgüt olmasının her ne kadar doğru olsa da eksik bir bilgi olduğunun altını çizen Tok bu hareketin ultra Peştun milliyetçi bir hareket olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu sayede Peştun merkezli bir ulus inşasını arzuladıklarını okuyuculara göstermektedir. Bu durum diğer etnik azınlıklara yapılan muamelenin nedenini de açıklamaktadır.

Üçüncü bölümde ise Taliban'ın geçmişi, yapısı ve devletleşme süreci hakkında bilgi verilmektedir. Aynı zamanda Afganistan da var olan birçok farklı mücahit gruplarına yer verilmiş olup bunların bazılarının Türkiye ile olan bağlantıları da belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde ise 7 Ekim 2001 tarihinde ülkeye giren ABD ve NATO kuvvetlerinin Taliban ile yapılan müzakereler sonucunda imzalanan anlaşma gereğince 20 yıl aradan sonra ülkeden çekilmesinden ve ülkenin Taliban'ın kontrolü altına girmesi sürecini anlatmaktadır. Bu bölümde özellikle altı çizilen noktalardan birisi de ABD'nin ülkeyi terk etmesiyle beraber işsiz kalan özel askeri şirketlere bağlı paralı askerlerin ülke içinde istikrarsızlaştırıcı faaliyetleri tetikler nitelikte olabileceğinin altını çizmekte aynı zamanda özel askeri şirketlerin bulunduğu gri bölgeden kaynaklı yasal olmayan faaliyetlerin yürütülebileceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda ülkenin rantiyer bir devlet olmasından kaynaklı olarak dış etkiye ve baskıya açık olduğu belirtilmiş olup bu durumun ülkenin hem siyasi ve güvenlik hem de ekonomik iklimini olumsuz yönde etkilediğinden ve ilerleyen zamanlarda da etkileyeceğinden ötürü bu etkinin kırılmasının güçlüğünden bahsedilmektedir. Aynı zamanda da Taliban'ın diğer devletler tarafından tanınıp tanınmayacağı sorusunu Tok, Taliban'ın öncelikle insan hakları ihlallerine son vermesi gerektiğine ve terörizm tanımlamalarından uzak durması gerektiğini belirtmiştir.

Beşinci bölümde ise ABD'nin fiili olarak geri çekilmesi ile bölgede oluşan güç boşluğunu değerlendirmek isteyen aktörlerden bahsedilmektedir. Özellikle radikal terör örgütlerinin ülkede aktif olmasını istemeyen bazı devletlerin

bölgede farklı stratejiler izlediklerini vurgulamaktadır. Özellikle Kabil Havalimanında ABD askerlerine yönelik yapılan saldırıları DAES'in üstlenmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Başkan Biden'ın ise karşılığının verileceğini özellikle belirtmesi ABD'nin her ne kadar bölgeden çekilse de bölgede etkinliğini sürdüreceğini göstermektedir. Bununla birlikte bölgede aktif rol izleyen aktörlerden birisi de Çin olarak gösterilmektedir. Çin'in yüzyılın projesi olarak adlandırdığı Kuşak – Yol projesi için Afganistan'ın çok büyük önem arz ettiğinden ve projenin güvenliğinin Afganistan'ın durumuna bağlı olduğundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte Çin'in artan enerji ihtiyacının karşılanmasında ve yer altı kaynaklarının zengin olması noktasında Afganistan topraklarının öneminden bahsedilmektedir. Fakat Çin'in istediklerini elde edebilmesi için öncelikle Afganistan'da istikrarlı, kendisiyle çalışmaya istekli ve güvenilir bir yönetimin olması gerektiğidir. Ayrıca bölgede bir diğer aktif rol oynayan Pakistan ile Çin'in ilişkilerinin iyi olması Taliban'ın da Pakistan'dan kumanda ediliyor olması Çin-Pakistan-Afganistan birliğini gözden kaçırmamamız gerektiğini yazar bizzat vurgulamıştır. Aynı zamanda ABD'nin geri çekilme kararı almasında Çin'in Kuşak – Yol projesini baltalamak için olduğu düşünülse de istenen sonuç elde edilememiş aksine Çin'in bölgede hâkim hegemon güç olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Çin'in bölgede artan etkisi sebebiyle ilerleyen zamanlarda Türk dünyası üzerinde de daha etkin bir güç olabilme ihtimalinden bahsedilmektedir. Bu bölümde rol alan bir diğer aktör ise Rusya'dır. Her ne kadar olumsuz geçmişe rağmen ülkede oluşmuş olan ABD karşıtlığı hem de 19. Yüzyıl sonrası Afganistan ile oluşan asimetrik bağıllık Tok'a göre Rusya'yı bölgenin aktif katılımcılarından saymaktadır. Aynı zamanda Çin'in bölgedeki etkisini dengelemek açısından Taliban ile yakın ilişkiler içerisinde olduğuna değinilmiştir. Bu bölümde Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen iki temel ana faktör üzerinde durulmaktadır. Bunlar: Orta Asya ülkelerinin güvenilirliğinin korunması ve terör ve istikrarsızlığın bu ülkelere sirayet etmesinin engellenmesidir. Bir diğer temel faktör olarak ise Orta Asya'da bulunan aktörlerin güçlerinin dengelenmesi mümkünse geri çekilmelerinin sağlanması noktasıdır. Tüm bunlara rağmen Rusya Çin gibi Taliban'ı tanımak için acelesi olmadığını belirtmiş ve iki ülkede çıkar odaklı ilişkiye odaklanmıştır. Bir diğer bahsedilen aktör ise Pakistan'dır. Taliban hükümetiyle yakın ilişkiler içerisinde olan Pakistan bu sayede bölgede nüfuzunu artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte Pakistan'ın aksine Taliban yönetimiyle arası kötü olan Hindistan'ın nüfuz alanı daralmaya başlamıştır. Pakistan-Çin yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda ilerleyen zamanlarda Hindistan-Afganistan, Pakistan-Hindistan, geriliminin daha da artacağı üzerinde

durulmuştur. Aynı zamanda Tok bu gerilim artışının ilerleyen zamanlarda Hindistan-ABD, Pakistan-Çin yakınlığı da hesaba katılırsa olası güvenlik sorunlarına yol açma ihtimalinin de üzerinde durmaktadır. Bahsedilen beş aktörden sonuncusu olan İran için Afganistan bölgesel politikasında ve Orta Asya'ya ulaşma çabasının ana taşlarından biri olarak görmektedir. Hem bu sayede Çin etkisini dengeleyebilecek hem ABD'nin geri çekilmesiyle doğu sınırını daha iyi bir şekilde güvenlik altına alabilecek aynı zamanda ülke politikası haline gelmiş Şiileri koruma altına alabileceğinden bahsedilmektedir.

Geriye kalan 8 ana bölümün dördünde Türk dünyası ve Afganistan arasındaki ilişkiler ve Türkiye-Afganistan arasındaki ilişkiler incelenmiş olup Afganistan içerisindeki Özbek, Türkmen ve Kırgız Türkleri ele alınmıştır. Özellikle bu doğrultuda Türkiye'nin bölgede aktif rol oynamaya çalışması, Türk soylu insanların hakları ve güvenliği için Özbekistan ve Türkmenistan ile yakın ilişkiler içinde olması ve birlikte hareket edilmesi gerektiği yoksa olası sonuçların hem Türkiye hem de bahsedilen ülkeler için daha ağır olacağına altı çizilmektedir. Bununla beraber son dört bölümde Taliban yönetimindeki yeni Afganistan'ın siyasi, ekonomik görünümü değerlendirilmiş olup oluşturulmuş yeni hükümetin içindeki bürokratlardan kısaca bahsedilmiştir. Son olarak ise Türkiye'nin bölgeden çekilmesi ile beraber Afganistan'daki gelişmeler kronolojik olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak eser Amerika'nın Afganistan'a girişinden geri çekilme sürecine kadar olan kısmı gayet detaylı bir biçimde ele almış olup bölgedeki aktörleri ve planlarını ve oluşabilecek sorunları en ince ayrıntısına kadar açıklamıştır.

CJAS

Cappadocia Journal of Area Studies

Kapadokya Üniversitesi
Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir, Türkiye

T : +90 [384] 3535009 F : +90 [384] 3535125

cjas@kapadokya.edu.tr

ISSN: 2717 - 7254

cjas.kapadokya.edu.tr

